KA WAITLAM BANEP ARLIANG SYRTI

DA

U. Rev. T. RODBORNE, B.A., B.D.

KITAB IV

"To bsa ia ki langbrot jong nga"

Jisu Khrist

1981

La Pynmih da

I Mrs. H. RODBORNE

WARPHLANG, GARIKHANA ROAD

SHILLONG - 793002

KA WAITLAM BANEP ARLIANG SYRTI

DA

U Rev. T. RODBORNE, B.A., B.D.

KITAB IV

"To bsa ia ki langbrot jong nga"—Jisu Khrist

1981

La pynmih da—

I Mrs H. RODBORNE,
WARPHLANG

CARIKHANA ROAD

SHILLONG—2.

KA WAITLAM BANEP ARLIANG SYRTI

JINGKDEW

Jinglamphrang

JINGLAMPHRANG

La ai kyrteng ia kane ka Kitab IV KA WAITLAM BANEP ARLIANG SYRTI. La shim ia ka kyrteng na ka Shithi sha ki Hebru 4 : 12 : "Namar ka Ktien U Blei ka long ka baim, bad ka badonbor, bad kaba kham nep ia kano kano ka waitlam arliang syrti". Ha kane ka Kitab la pyrshang ban pynieng ia ka jingshisha ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei :

Baibl ba nga ieit,
Ngan kohnguh tang ia ka ;
Kan sa long ka sharak,
Ban ialam beit ia nga.

Ka Baibl, ka Baibl,
Ka Baibl ba nga ieit,
Ka Baibl, ka Baibl,
Ka long ka Ktien U Blei.

U nongthoh, lyngba ki snem ka jingpule jong u ha College, bad shabar ruh, ia ki *Bible Criticism, ki Canon and Texts* jong ka Baibl bad ki Kitab Philosophy jong ki Ri Mihngi bad Sepngi, u la shem bad u iaineh skhem ha kata ka jingngeit shaphang ka Baibl ba ka long kaba dei eh ban khot ia ka *Ka Ktien U Blei.* Ka long ka Kitab ka baphylla kaba iathuh shaphang U Blei ba U wad ia ki briew kiba la sakma jngai na U. La ki niam wad Blei ha ka pyrthei ki long kiba bun, bad kita ki niam ki don ruh la ki Kitab Niam jong ki, hynrei ka Baibl ka long ka Kitab Niam ka bashai bad ka bajem tam hapdeng ki jait kot niam baroh. La U Blei U don ha ki Kitab Niam baroh, hynrei Uta U Blei U long Uba eh katta katta ban shem ia U, ka long kumba jied ia ki symboh khaw ba la pashat hapdeng u shyiap.

Ha ka Baibl ngi shem la iathuh shaphang U Blei ha kawei pa kawei na ki 66 tylli ki Kitab naduh Jenesis haduh Jingpynpaw, lait noh tang ha ka Kitab ka Esther. Wat ha katta ka Kitab ka Esther ruh ngi iohi ia ka shynriahti ka jong U Blei kaba trei na sha lyndet ha ka history jong kata ka jaitbynriew Jiw ne Israel.

Ka Baibl kum ka Ktien U Blei ka long ka sop. Haba ngi rung hapoh kane ka sop ngi shem ia U Jisu Khrist ; bad da U Jisu Khrist ngi shem ia U Blei Uba shisha Uba pynhun nadong shadong ia ki jingkwah bad jingangnud ki mynsiem jong ngi. U nongthoh u sngewhun haba u pule ia ki ktien U Trai jong ngi, "Nga Uba long kata ka lynti, bad ka jingshisha bad ka jingim de : ym don uba wan ha U Kpa, hynrei tang da Nga".

Kane ka Sobjek shaphang ka Baibl kum ka Ktien jong U Blei, ka long kawei hapdeng ki sobjek ki babang tam jong u nongthoh ban ialap kylleng, ha ki sngi kiba nyngkong, hadien ba u la wan phai na College ha ka snem 1928.

18-4-1981. T. RODBORNE.

I. KA BAIBL KA LONG KA KTIEN U BLEI

"U Jisu te U la ong, kham suk shisha kita kiba iohsngew ia ka ktien U Blei, bad kiba sumar ruh ia ka" (*Louk. 11 : 28*)

U briew ha kane ka pyrthei u im tang hapdeng ki jingshitom bad ki jingeh suda. Lada ngi leit sha kano kano ka ïing haba la iakren leit bad sngewshaniah, yn ialap tang shaphang la ki shitom ki suhsat, ki jingeh bad ki jingwit kiba iakynduh ha la ka jingim marwei lane ha la ka ïing ka sem. Kane kam dei kaba ktah tang ia ki khristan bad ia ki ïing jong ki, hynrei ia ki bym long khristan ruh ; ki jingjia ia ka jingim jong ngi ki briew ki long kiba kyllaiñ bad kiba pyndumbuit shibun. Ha pdeng jong kine, ngi ki briew ngi iawad buit ban ialaw ialoit ia ki syrdoh jong ka jingim, na la ki parabriew nyngkong, nangta ngi iawad na ki bor ba sha lyndet da ka pylleng ka syiar, ka jingkñia jingkhriam ne ha kaba kut lad khoit ngi shu ong, Ia kaba la ai ne la mon U Blei Trai Kynrad, te yn phet shano. Ym don kawei pat ka lad kut duh ia ngi ki briew ha kane ka pyrthei lait na kaba wad ia ka mon U Blei ha ki jingeh bad ki jingialeh ka jingim baroh. Hangne ngi shem ba ka long kawei ka jingdonkam kaba khaaw eh ia ngi ki briew ba ngin wad bad ngin tip ia ka Ktien U Blei.

Ngi ki khristan ngi dawa ia ka Baibl ba ka long ka Ktien U Blei. Haba ngi la pdiang ia ka niam khristan, ngi la sngewjem ban khynñiat lut sha U Blei ia kaei kaei baroh ba ngim lah shuh ban batai. Kiba kham bun ki pynlong Blei ia la ka jingiatiplem wad la kim ju pule ia ka Baibl, ne kim pat ju la iohsngew ia ka jingpule ne jingpynbna jong ka. Ngim don jingartatien ban shu pdiang beit ba ka long ka bakut haba don kiba ong, ba ka ong kumta ka Baibl. Ka jingshong skhem ka jinglong khristan jong ngi ka long ba ngi la pdiang ia ka Baibl ba ka long ka Ktien U Blei. Ka jakarieh jong ngi ka long hangne bad ha ki por baroh ngi ieng halor kane ka nongrim.

Ka don ka daw ia nga, balei ba nga shim ia kane ka sobjekt ban kren hapdeng jong phi. Ki don ki briew kiba phla ba ki sngewtynnat ban ngeit bad ban pdiang ia ki ktien ne ka jinghikai U Jisu Khrist hynrei ym ia ka jong kiwei pat ki jingkren

ha ki jinghikai kum ki jong u Moses, u Dabid, u Jeremaiah. u Isaiah, u Esekial, u Paul, u Petros. u Ioannis bad kiwei kiwei. Nalor kata, hapdeng ki Hindu, ki pdiang ia U Jisu Khrist kum U Nonghikai Uba khraw bad ki buh ruh ia U hapdeng ki blei jong ki kum u Ram, u Krishna bad u Siva ; hynrei kim pdiang ia ka Baibl ba ka long ka Ktien U Blei ; ki pdiang ia ka ba ka long ka kot niam kaba bha kaba don hapdeng kiwei kiwei ki kotniam jong ki, ki Upanishad bad ki Vadas. Kumjuh ruh ki Musulman ki ñiew burom ia U Jisu Khrist bad ia ka Baibl jong ngi ki khristan, hynrei u Mahamed bad ka Koran jong ki, ki long kiba kham khraw bad kham tynrai ia ki.

Ka Baibl ka long ka kitab kaba phylla haduh katta katta namar ha ka la iathuh shaphang U Blei bad shaphang u briew bad ka jingiadei jeng ki. Ka khubor kaba kongsan tam ba la iathuhkhana ka long shaphang U Jisu Khrist Uba la phah da U Blei hi ban wan pynkhyllem ia ka kynroh pdeng ka jingpyniakhlad, ban pyniasuk ia u briew sha U Blei. Kane ka khubor ba phylla shaphang U Jisn Khrist ka la ai jinghun bad jingkmen ia kiwei bad ka pynskuiñ bad pynbitar ia kiwei pat kiba jied la ka lynti ka jinglaitlan ha kane ka pyrthei. Haba U Jisu Khrist U la wan paw ha kane ka pyrthei, U la ioh ka jingiaroh bad ka burom na ki briew baroh kiba ieit ia ka jingshisha, namar ka jingim ba kynja Blei jong U katba U dang sah ha kane ka pyrthei, ki ktien ba jali jaum kiba bad ka bor kiba U la kren, ki kambah ba phylla kiba U la leh, ka bor pyndem ia ki mynsiem ki briew, bad ka jingmihpat jong U na ki baiap.

Mynta ngin iapeit ia ki daw balei ngi ngeit ia ka Baibl ba ka long ka Ktien U Blei.

I. Ka jingphla U Jisu Khrist shaphang jong ka ba ka long kumta.

Ki don ki briew kiba iathuhkhana ha rieh bad ha madan, ki ong hana ba ka long kaba lah ban pdiang ia ki ktien U Jisu Khrist ba ki long ki ktien jong U Blei, hynrei ym lah ban ngeit ia ki ktien baroh ba la thoh ha ka Baibl. Kaba kum kane ka jingkren ka long ka bym lah ieng haba ngi bishar ia ki ktien ba U Jisu Khrist hi U la kren. Ka Baibl ka don arbynta. Ia kawei ngi khot ka Testament Barim bad ia kawei pat ngi khot ka Testament Bathymmai. Ia ka Testament Barim la jer kyr-

teng ha ka ktien tynrai, kaba long ka ktien Hebru, da ki lai tylli ki kyrteng : Ka Hukum, Ki Jingthoh bad Ki Jingiathuhlpa. U Jisu Khrist U kren kumne shaphang jong ki :

(a) Hadien ka jingkren jong U shaphang ki Hukum u Moses U la ong, "Phi da pynduh la ka Ktien U Blei da ka rukom pateng-la-pateng jong phi, ia kaba phi hikai" (Mark. 7 : 13). Hangne ia ka bynta kaba nyngkong jong ka Testament Barim, U Jisu U khot ia ka : Ka Ktien U Blei.

(b) "Naba shisha Nga ong ha phi, ha ban da leit noh ka bneng bad ka khyndew, kat iwei i dak rit lane iwei iba khun khyndiat eh na ka hukum in ym leit noh, tad ynda yn pyndep baroh" (Matt. 5 : 18).

(k) "Kine ki long kita ki ktien ia kiba Nga la kren ha phi mynba nga dang don lem bad phi, ba ka dei ba yn pyndep ia kiei kiei baroh, ia kiba la thoh ha ka hukum u Moses bad ha ki Nongiathuhlpa bad ha ki Salm de shaphang jong Nga" (Louk. 24 : 44).

(d) Shaphang ka Testament Bathymmai pat U la ong kumne :—"Hynrei Uta U Nongpyntngen, U Mynsiem Bakhuid, ia Uba Uta U Kpa Un phah ha ka kyrteng jong Nga, Uta keiñ Un hikai ia phi ia kiei kiei baroh kiba Nga la ong ha phi" (Ioan. 14 : 26).

(e) "Nga dang don shibun kiei kiei ruh ban ong ha phi, hynrei phim lah ban shah ia ki mynta. Hynrei ynda la wan ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh ; namar Un ym kren na lade, hynrei ia kiei kiei kiei ruh katba un iohsngtw, Un kren bad Un pynpaw ha phi ia kiei kiei ruh ki ban sa wan" (Ioan. 16 : 12, 13).

Te kumtá, lada ngi pdiang ia ka jinghikai U Jisu Khrist, ngi dei ruh ban pdiang ia ka Baibl baroh kawei. Ka dei ban long U Khrist bad ká Baibl baroh kawei, lane, ym don Khrist bad ym don Baibl. Ym don Jisu Khrist da uwei pat lait na U Khrist jong ká Testament Bathymmai.

2. Ngi ngeit ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei, namar ki Jingiathuhlpa ba la pyndep

Ki don ha ka Baibl, laijait ki jingiathuhlpa : (1) Kiba dei ia ka jaitbynriew Jiw, (2) Kiba dei ia ki jaitbynriew Jentil, bad (3) Kiba dei shaphang U Messaiah lane U Khrist. Ngan pyni lyngkot tang kine harum :—

(i) *Shaphang ki Jiw.* Ki jingiathuhlpa shaphang jong ki ki long ki bym lah ñiew shuh. Ngan iathuh tang kane kawei : La iathuhlpa ba yn sa ring mraw ia ki sha Babilon ; hadien kata kin sa wan phai pat sha la ka ri. La iathuhlpa da ka shyntur u Isaiah bad u Jeremaiah shaphang ka jingshah ring mraw bad da ka shyntur u Esra bad u Nehemaiah shephang ka jingwan phai pat jong ki. Ka la urlong thik.

Shaphang ki Jentil. Ki jingiathuhlpa shaphang jong ki ruh ki bun haduh katta katta. La iathuhlpa shaphang ka jingkyllon jong lai tylli ki hima bah : ka Hima Gris, ka Hima Rom, bad ka Hima Assyria lane Babilon. Ka la jia kumba la iathuhlpa. Ngan iathuh shaphang kaba iadei bad ka Hima Assyria tang khyndiat, (ka Babilon bad ka Ninebe ki long ki nongbah jong ka) : "Bad Un kner ia la ka kti pyrshah ia ka Shatei, bad un pynjot ia ka Assyria ; bad Un pynlong ka jaka kynjah ia ka Ninebe, bad kaba rkhiang kum ka jaka ryngkhiang" (Seph. 2 : 13). Ka jingiathuhlpa da ka shyntur u Jeremaiah ia kaba la pyndep khoit ka long kumne : "La ka Babilon kan kiew sha bneng, bad la kan pynskhem ia ka jingjrong ka bor jong ka, pynban ki nonglute na Nga kin poi sha ka, ong U Trai". Nangta shuh [ia une u nongiathuhlpa la phah ba un ong, "Kumne ka Babilon kan ngam bad kan ym mih shuh, namar kata ka jingsniew ia kaba ngan wallam halor jong ka'. (Jerem. 51 : 53 & 64). Ka la jia bad ka la urlong kham palat ia ka Assyria ia kaba la kren une u nongiathuhlpa.

(iii) *Shaphang U Jisu Khrist lane U Messaiah.* Namar ba ka jingthmu jong ka Baibl ba la thoh ia ka ka long na ka bynta U Jisu Khrist, ki don bun bah ki jingiathuhlpa kiba dei shaphang jong U. Ngan kdew mynta tang 10 tylli :—

(1) *U Khun U Blei* : "U Trai U la ong ha Nga, Me long U Khun jong Nga, ha kane ka sngi Nga la pynkha ia Me" (Salm 2 : 7). *La pyndep*, "Une U long U Khun jong Nga Uba leit ha Uba Nga sngewbha eh" (Louk. 3 : 22).

(2) *Ka jingkha na ka Theisotti* : "Namarkata, U Trai Un ai ka dak ia phi ; ha khmih ka Theisotti kan punkhun, kan kha ruh ia u khun, yn khot ruh ia ka kyrteng jong u. Immanuel" (Isa. 7 . 14). *La pyndep* : "Ka jingkha ia U Jisu Khrist te ka la long kumne : Haba ka Mari ka kmie jong U ka la iatehktien bad u Joseph, mynba kim put ia shem, la paw ba ka la punkhun keiñ na U Mynsiem Bakhuid" (Math. 1 : 18).

(3) *Ka jaka kha* : "Hynrei ma pha, ka Bethlehem Ephratah, la pha long ka barit hapdeng ki hajar Judah, na pha keiñ Un mih ha Nga uwei U ban sa long U Nongsynshar ha Israel ; Uba ka jingmih jong U ka long na mynhyndai, naduh bymjukut" (Mik 5 : 2). *La pyndep*, "Haba la kha ia U Jisu ha Bethlehem Judia, mynba u Herod u long syiem, ha khmih, la wan ki riewstad na Mihngi sha Jerusalem" (Math. 2 : 1).

(4) *Kaba die noh ia U*. "Te Nga la ong ha ki, lada phi ibit, to ai ha nga ia ka bainong ; la ym kumta te, to ieh. Kumta ki la thew ia ka bainong jong Nga, laiphew ki sbai rupa" (Sekh. 1 : 12). *La pyndep*, "U la ong, Phin ai aiu ha nga ba ngan die noh ia U ha phi ? Ki la thew te ha u laiphew ki sbai rupa". (Math. 26 : 15).

(5) *La pyndih ia u da ka umksang bad sirka*. "Ki la ai ruh ha Nga ka umksang ban long ka jingbam jong Nga ; bad ha ka jingsliang jong nga ki la ai dih ha Nga da ka sirka" (Salm 69 : 21). *La pyndep*, 'Ki la ai ha U ia ka sirka kaba la iakhleh bad kaba kthang ban dih ; te haba U la mad Um treh dih" (Math. 27 : 34).

(6) *La pynlong jingkhalai ia ki jaiñkup jong U*. "Ki iabynta ia ki jaiñkup jong Nga hapdeng jong ki, bad ki iakhalai ia ki jymphong jong Nga" (Salm 22 : 18). *La pyndep*, "Haba ki la sahnarphna ia U, ki la iabynta ia ki jaiñ jong U, ki da iakhalai" (Math. 27 : 35).

(7) *Ka jingiasaid na ka bynta la ki nongpynlap.* "U la iasaid na ka bynta ki nongsyngkang" (Isa. 53 : 12). *La pyndep,* "Te U Jisu U la ong, Ko Kpa, to map ia ki naba kim tip kaei ba ki leh" (Louk. 23 : 34).

(8) *Kawei ka shyieng ym shym la pynkheiñ.* "U sumar ia ki shyieng jong U baroh : kawei na ki ym shym la pynkheiñ" (Salm 34 : 20). *La pyndep,* "Hynrei haba ki la iawan ha U Jisu, bad ki la iohi ia U ba U la lah iap lypa, kim shym la pynkheiñ ia ki kjat jong U" (Ioan. 19 : 33).

(9) *Ka Jingmihpat.* "Men ym shah ia U Bakhuid jong Me ban shem ia ka bapyut" (Salm 16 : 10). *La pyndep,* "Um don hangne; hynrei U la mihpat" (Louk. 24 : 6).

(10) *Ka jingkiew noh sha bneng.* "Me la kiew sha jrong, Me la ialam mraw ia ka jinglongmraw" (Salm 68 : 18). *La pyndep,* "Ka la jia ruh, haba U dang kyrkhu ia ki, ba U la khlad noh na ki, ba la rah noh ia U sha bneng" (Louk. 24 : 51).

3. *Ngi ngeit ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei namar ka jinglong kawei jong ka.*

Haba iakren shaphang ka jinglong kawei jong ka Kitab, ka dei ban long kumta haba la thoh la ka da uwei u briew, ne da ka jingialang ki briew kiba da iakut lang ne iasngewthuh jingmut lang ban iathoh la kajong kajong ka bynta. Kaba phylla shaphang ka Baibl ka long ba ka long ka Kitab kaba don ha ka 66 tylli ki Kitab. Ki nongthoh ia kine ki Kitab ki don 40 ngut, kiba kynthup ia ki syiem, ki myntri syiem, ki rangbah shipai, ki nongiathuhlypa jong U Blei, ki lyngdoh niam, ki shakri sorkar, ki maswa tong dohkha, bad kiwei kiwei napdeng ki riewpaidbah. La thoh ia ki ha ki laitylli ki jait ktien kiba la don ha ki por kiba la don ki dak thoh dak tar ha ki por hyndai. Kine ki dei na ki ri kiba pher kiba iajngai bah kawei na kawei pat. Kane ka Baibl kam shym la mih; kumba ka long mynta, ha kajuh ka por ne kajuh ka spah snem. Ka jingiajngai ka por naduh u nongthoh uba nyngkong haduh u nongthoh uba khatduh ka long haduh kumba 1500 snem. Ha kane ka Kitab ki don ki jingthoh History, ki jingthoh Poetry ne Jingrwai; ki

jingthoh Drama, ki jingthoh Tienated, ki jingthoh Jaihuhlypa, ki jingthoh Theology, ki jingthoh Sneng Kyntu. Haba la lum lang ia kine baroh la pynlong kawei ka Kitab, bad lyngba jong kine ki jingthoh baroh, haba la lum lang ia ki, la mih ka Baibl, kaba long ka Ktien jong U Blei. Ngi khot ia ka Ka Ktien U Blei, namar ha ka la pynpaw ia ka jinglong U Blei bad ia ki jingiadei jong U bad u briew.

4. Ki don de kiwei kiwei ki daw kiba ngi lah ban pyni, balei ngi ngeit ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei. Ngin shu jer kyrteng lyngkot ia ki kumne :—

(i) *Ka jinglong kordor jong ka kaba hakhlieh duh ia ki Kitab bad jdit Kitab baroh kiba don ha ka pyrthei.* La pynkylla ia ka sha ki jait ktien baroh kiba don jingthoh jingtar ha ka pyrthei. Tang hangne ha Ri India jong ngi la pynkylla sha ki bun spah tylli ki jait ktien, bad ka jingdie ia ki Baibl bad ia ki Kitab bad lyngkhot ba la shu jied na ka ki palat 2 klur tylli ha ka shisnem ; bad lada kheiñ ia ka jingpynphriang ia ka Baibl sha ka pyrthei baroh kan dap da ki hajar klur shisnem shisnem. Ka Baibl ka ioh jaka ban rung sha ki ling jong ki briew kiba don ha ki jait niam baroh, hapdeng ki briew kiba donburom bad hakhlieh tam jong ki hima, haduh kito kiba duk tam bad ki poiei jong kane ka pyrthei. Kane ka long kaba phylla eh. Ka ioh haduh katne, dei na ka bynta ka jinglong kordor jong ka kaba hakhlieh duh bad ka bymbit duh ia baroh.

(ii) *Ka bor jong ka ban jop ia ki nongialeh pyrshah jong ka baroh.* Ka pyrthei ka long kaba don bun ki 'riewbishni bad ki 'riewkynrlang. Haba U Jisu Khrist U Khun jong U Blei U la wan sha bade ka pyrthei, wat ki rangbah nongialam niam kiba bat marshiteng ia ka Baibl kum ka Ktien U Blei ki la pyrshah ia U haduh ba kin da pyniap noh syndon ia U. Ka daw kaba kongsan ba ki la leh kumta ka long namar ba U la nang khraw bor bad da kata la nang pynhiar dor ia ka niam bad ka kyrdan jong ki Ha kane ka pyrthei jong ngi ruh ki la don bad ki dang don ruh ki 'riwbishni kiba kum kita, ki 'riew khraw jabieng ban pyrkhat, ki 'riew don jingnang jingstad kiba stet ka kti ban thoh ban tar bad ka spah ka phew ban pynmih ki jingthoh jingtar. Hapdeng kiba kum kine ki briew kiba bad ka jinglong

kynriang ka rukom im bad ka rukom iaid rukom ieng jong ki. Haba kine ki la pyrshang kawang ktieh ia ka Baibl bad ia U Jisu Khrist Uba Ioh hi ha ; ka sngi ruh ym pat lap basep, ka burom bad ki jingthoh jingtar jong ki ki la shu sepei baroh. Haduh kane ka sngi, ka Baibl ka ieng kum ka Ktien U Blei, ki briew kiba pyrshah ia ka ki dei tang ki 'riew kynriang, kiba shu sah shiteng por.

(iii) *Ka bor trei kmbaah jong ka ia ka langbriew manbriew.* U wei u nongsynshar hima napdeng ki Laiphew Syiem ka ri jong ngi mynta la katto katne phew snem u la ong, "Kane ka pule Baibl ka long ka kam duh paisa." Ki briew kiba iaid beit bad im beit ha kane ka pyrthei ki ieit bad ki sngewbha ban pule bad minot ia ka, namar ka pynskhem bad ka tei ia ka jinglong jingim ba bha jong ki ba kin nangroi bad nangsan. Ki briew kiba kwah iaid mon, iaid laitlan bad ki bymsuidñiew ia u briew ne ia U Blei, ki phet jngai bad ki isih ruh ia ka. La ki briew ki lah ban ym ñiew bad ki buhrieh ia lade na ka, hynrei shisien ba ki la pule ia ka, ka don ka bor ba phylla ban pynpait tnad ia ki rukom jingpyrkhat bad jingtreikam baroh. Kumne kumba ka pyrthei ka long, lah ban pyni ba ka bor jong ka Baibl ka ktah ia ki rukom jingsynshar bad jingpyniaid ki hima ha ka pyrthei.

(iv) *Ka jingjylliew ba khlem trai jong ka.* Katba u briew u nang minot bad wad ia ka jingmut ba jylliew kiba ha ka, u shem ba ka nang jylliew bad nang jylliew, ba ym don uwei ruh uba lah ban kot sha kaba kut. Haba ka long jylliew kata, hynrei pynban uba rit jingmut jingpyrkhat katno katno ruh u ioh ki jingmyntoi kiba um lah ban ioh nawei nawei pat. Ka jingphylla ka long ruh, ba katba u briew u nang pule minot ia ka, ka mynsiem, ka jinglong bad ka jingim jong u ka shu kylla hi khlem sngewthuh. Ka don ka bor ba phylla ha ka.

Ka Appil

Nga phai sha phi ki parabangeit baieit baroh. Nga ieng hangne ban sakhi ia ka Baibl ba ka long ka spah ba kordor, ka jingkynshew ba kynsai tam jong ngi. Ngi la dei ban kylli marwei marwei, haduh katno ngi la ieit ban pule ia ka. Nga kren shlur ba ka jingim Khristan kaba iap ka long u soh jong ka jinglong ba khlem pule ia ka Ktien U Blei. Ban klet ia ka ka iasyrliem bad kaba u briew u klet bam ja.

Nga phai ruh sha phi ki bym pat pdiang ia U Jisu Khrist kum la Ujong U Trai bad U Nongpynim: lada ka Baibl ka long ka Ktien U Blei, U Jisu Khrist ruh U dei ban long U Khun jong U Blei kumba ka Baibl ka iathuh ia ngi. Haba kumta, ym don jingpynim ia u briew shabar jong ka jingngeit kaba im ha U Jisu Khrist. U Muhammed jong ki Musulman u khot ia ki Khristan ba ki long "Ki briew jong ka Baibl". Ngi ki Khristan ngi la pdiang ia ka Baibl ba ka long ka Kot Dulir jong ngi, bad ka Kashari bishar kam jong ngi kaba ha khlieh duh. Ym don appil shuh sha lyndet jong ka.

Ka long kaba bit bad kaba dei eh ba ngin pynshisha ia ki jingkren jong ka Baibl ha ki kam bad ka jingim jong ngi kaba man la ka sngi.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

II. KA BABILON

"Ha ka bakut khatar bnai, u la dang iaidkai ha kata ka iingsyiem ka Babilon, u syiem u la iathuh bad u la ong, Hato kam long ka Babilon bakhraw, ia kaba nga la tei ma nga ban long ka jaka shong syiem, da ka jingkhraw ka bor jong nga bad na ka bynta ka nam ka burom jong nga?" (Dan. 4: 29, 30).

"Ka bneng bad ka khyndew kin leit noh; hynrei ki ktien jong nga kin ym leit noh satia" (Math. 24: 35).

Ka Baibl ka long ki Kitab kaba don shibun bah ki jingiathuhlpa ba la pyndep; ki don kiwei ruh ki jingiathuhlpa ki bym pat shym la pyndep haduh kane ka sngi. Kine ki jingiathuhlpa ki long kawei hapdeng ki sakhi da kiba ngi lah ban pynshisha ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei. Ki don ki jingiathuhlpa kiba dei shaphang ki ri bad ki hima ha ki por barim; ki don kiba dei shaphang ki Jiw lane ki Israel kumba la khot ia ki; ki don khamtam kito kiba iadei bad U Jisu Khrist haduh ka bawai noh ka pyrthei. Ha kane ka por ngin iakhmih tang shaphang kawei ka hima bah hyndai kaba la khot ka Babilon: kumno la tei ia ka, kumno ka la ieng bad kumno ka la kyllon.

Kane ka jingiathuhkhana shaphang ka nongbah Babilon ka don ka jingthmu ha lyndet jong ka. Ka iathuh shynna ba U Blei Jehobah U long Uba synshar halor ki jaitbynriew baroh ha kane ka khyndew. U long kumba ngi ju rwai:

To wan ma phi, to khymih de
Ki jingleh U Trai jong ngi;
Kumno pynduh, kumno pynmih,
Ki hima jong ka pyrthei.

Ka jingiapom Un sa pynduh,
Na mihngi haduh sepngi;
Ka ryntieh, jingsum bad u khnam,
Un pynduh U Trai jong ngi.

Sngap jar, to tip ba Nga long Blei,
Uba ka dei ban iaroh;
Ki Jentil kin pynkhraw ia Nga,
Ka pyrthei bah ruh baroh.

Ka Nongbah Babilon ka long ka shnong shong syiem ha kata ka hima ba la khot ka Babilonia lane ka Khaldia. Ka don ha ka pyntha ri madan heh kaba ki khot ka Shinar harud ka Wahbah Iuphratis, ha kaba kita ki khun ki ksiew jong u Noah ki la tei ia kata ka nongbah bad kata ka kut Babel kumba 2000 snem mynshuwa.

Ha ka Ktien U Blei, la thoh bunsien shaphang kane ka nongbah Babilon naduh Testament Barim haduh Testament Bathymmai. Ha ka Testament Barim la kren shaphang jong ka ym duna 95 sien bad ha ka Testament Bathymmai la kren 8 sien, wad la ka don bun spah mail na ka Ri Kanaan ne Ri Palestine.

La seng ia ka da uwei u syiem Semiramis lane Belus kumba la khot ia u. Une u Belus u la long uwei hapdeng kito kiba ki Nong Babilon ki la mane kum u blei. La pyndep ha ka batei ia kane ka nongbah da u Syiem Nebukhadnessar uba la synshar naduh ka snem 604 haduh 561 shuwa U Khrist.

Kine ki la long ki kyrteng sin ia kane ka nongbah ka bakhraw tam bad ka badonbor tam ha ka pyrthei, kumba ngi shem ha ka Ktein U Blei : Ka Nongbanbor, ka Shnong Ksiar, ka Burom ki hima, ka jingitynnat ka burom ki Khaldi, ka Baleh Kynshin bad ka Basubani, ka Nembah ka khyndew, bad u Sdie Iapom. Ka la jop bad ka la pynjot ia ki babun ki hima kiba kynthup ia ka Ninebe, ka Ijipt, ka Tairos bad kiwei.

I. Ka Nongbah.

Ki nongbah ha ki por hyndai ki long kiba la ker sawdong da ki kynroh maw kiba skhem bad kiba rben bha ban iada na ki nongshun kiba wan hiarthma ia ki. Ia ka Nongbah Jerusalem ki leh kumta. Kumta la leh ruh ia ka Nongbah Babilon. La tei ia ka ha kane ka ri madan kaba iar bha halor ka plan ba la da thew thik pa thik.

Ka long sawdong thik, na kawei ka dong sha kawei pat ka long *15 mail* lane *24 Kilometer* ; kumta ban kheiñ baroh sawdong ka long *60 mail* lane *96 Kilometer.* Ka jingrben ka kynroh ka long *58 pruh* bad ka kynjang pat *244 pruh.* Sawdong ia ka na

shabar ki shna ka kharai kaba jylliew ba la kynroh da ki mawit bad ba la pyndap da ka um. Ki don 100 tylli ki khyrdop da ka tama tylli 25 tylli ha kawei kawei ka liang. La pom surok na kawei ka khyrdop sha kawei pat kaba marpyrshah, kaba kawei kawei ka long *15 mail* lane *24 Kilometer* bad ka jingiar ka surok pat ka don *100 pruh* Ha khlieh kawei pa kawei ka khyrdop ki pynieng laitylli ki kut lane ki mot kiba jrong *6 pruh* tam kawei kawei palat ia ka kynroh, bad kumjuh ruh lai laitylli ki kut lane ki mot ha kawei kawei ka dong. Haba la ot ia ka nongbah da ki 25 tylli ki surok na khlieh sha kjat bad 25 tylli pat na kamon sha kadiang, la pynlong 625 tylli ki khyndew sawdong kiba long skwer. Ha ki sawtylli ki laiñ jong kawei kawei ka skwer ki tei ki ïing shong briew ha khmat surok ki bajrong bad ba la pynbiang bha, bad shadien ki ïing ka don ka jaka kaba lait kaba ki pynlong ki kper, ki lyngkha, ki brisoh, ki jaka shongkai bad ialehkai sngewtynnat. La pyllait thylli ia ka jaka pohshnong na syndah kynroh, baroh sawdong, kaba ka jingheh ka pynkiang jong kata ka jaka ba lait ka long *132 pruh*: Ym pat ju don shnong kaba kum kane bad kaba kat kane ha kane ka pyrthei naduh ba dang pynlong ia ka. Ym don jingtip katno pateng bynriew ba la tei ia ka haduh ba u Syiem Nebukhadnessar un da pyndep khoit ia ka.

II. Ka Wah.

Kane ka Nongbah Babilon ka don hajan ka Wah Iuphratis. Na kane ka Wahbah ki wallam shibynta na ki um jong ka shapoh ka nongbah. Ki shna ka lynti um na marpdeng ka shnong, ki da pynskhem ia ki rud jong ka da ka kynroh maw kaba *58 pruh* ka jingrben baroh shilynter. bad ia kane ka kynroh ki pynjrong sa 4 Kilometer shakhlieh bad 4 Kilometer shakjat jong ka shnong ban da na ka jingpyntwa ia ki rud um jong ka. Na marpdeng jong ka shnong ki pun ka jingkieng kaba jrong *440 pruh* na tduh sha tduh. Ka jingiathuhkhana ka ong ba ha ka por ba ki shna ia ka lynti um napdeng jong ka shnong, ki seng ka pung kaba heh bah ban pynlang shipor ia ka um kat bympat pyndep ia ka. Ka jingheh jong kata ka pung ka long *40 mail* lane *64 Kilometer* ka lynter, katta hi ka pyngkiang, bad ka jingjylliew pat 50 pruh.

III. Ki ling syiem.

Ki don artylli ki iingsyiem ha ki artylli ki tduh jong ka jingkieng napdeng shnong. Ha ka tduh kaba sha ka phang mihngi kawei ka iingsyiem ka shim jaka sawtylli ki khyndew skwer bad kawei pat ha ka tduh kaba shaphang sepngi ka don kawei pat ka iingsyiem kaba shim jaka khyndai tylli ki khyndew skwer kiba *ar mail* lane kumba lai kilometer ka lynter bad ka pyngkiang katjuh. Napoh khyndew pat ka don ka lynti kaba pyniasoh ia baroh artylli ki jingtei kaba *8 pruh* ka kynjang bad *9 pruh* ka jingiar.

IV. Ka Kper ba shu sdien (*Hanging Garden*)

Kane ka Kper ba shu sdien ka long kawei hapdeng ki jingtei kiba phylla tam ba ka matti u briew ka la tei. Kane ka nongbah Babilon ka ieng ha ka jaka kaba madan khlem lum. U Syiem Nebukhadnessar u la don kawei ka tnga kaba la nang la stad kaba la shongskul ha ki shnong ri lum ka Persia ne Iran ba mynta. Ka la pynpaw ka jingbymsuk bad jingbymhun ia ka ri madan Shinar bad ia ka nongbah Babilon ba la kerkut da ka kynroh kaba jrong. Ban pynsngewbha ia ka u syiem u la thaw ia kane ka Kper ba shu sdien.

Ka long ka jingtei kaba don bun mala. Ki kynroh jong ka ki rben *15 pruh,* bad ha kawei pa kawei ka mala ka don ka beranda kaba *7 pruh* ka jingiar, Ia kawei pa kawei ka mala la kyrshan da ki kynroh khilon ia kiba la tei da ki maw kiba jrong kumba *10 pruh* uwei uwei bad kiba heh kumba *3 pruh* ka pyngkiang. Ha kawei pa kawei ka mala ki don ki kamra ba la pynriam itynnat bha. Ka mala kaba ha khlieh duh ka don *50 pruh* ka kynjang. Ia ka jynsop la thaiñ nyngkong da ki kynja siej, la ban shibun ka bsiang, nangta la ban arsyrtap ki mawit ba la pyndait da ka sorki kaba shah bha, bad nalor duh la tap da ka sisa lyngknep. Ha kiba bun ki bynta jong ki mala la buh khyndew sboh na ka bynta ban thung bun jait ki dieng bad ki syntiew. Ha ki bynta ba la thung ki dieng heh, ki shna ki kynja mot ba long thliew ki sa pyndap da ka khyndew ba kin san ki thiedlong jong kita ki dieng. Ia ka jingtei baroh kawei la pynthaba da ki sharak ba phyrnai. Ban ai um ia kat

kiba don na kane ka jingtei, la kyntiew ia ka um naduh ka wah kaba don hapdeng shnong. Kane ka long ka jingtei kaba la palat ia kaba ka syiem ka khmih lynti.

V. Ka Kut Babel

Kane ka dei ka jingtei kaba heh bha kaba jrong *440 pruh* naduh khyndew haduh tnum. Ka don 8 mala kiba *50 pruh* ka kynjang jong kawei kawei ka mala, bad ki don ruh bun tylli ki kamra kiba heh ha kawei pa kawei ka mala ba la kyrshan da ki khilon kiba itynnat. Ha ka mala kaba ha khlieh duh ki pynlong ki jingkñia ki jingkhriam kiba kyntang tam ia ki blei Marduk bad Nabu. Ban kiew shaduh kliar jong ka jingtei, ki shna da ka kynja jingkieng kaba iaid sawdong ia ka iing phra kyrwat. Ban rung shapoh kane ka jingtei ki don bun phew tylli ki jingkhang ba la shna da ki tama tylli. U Syiem Nebukhadnessar u la thaw ki iing baroh sawdong ia kane ka kut kiba shim jaka *440 pruh* ka lynter bad *440 pruh* ka pyngkiang. Dei ha kane ka iing ba la buh kynshew ia ki spah ki phew bad ki mar bakordor ba ki syiem Babilon ki la ioh lute na ki hima kiba baroh sawdong. Hangne ki la buh ia ki mar bakordor baroh ba ki la ioh na ki iingsyiem bad na ka templ kaba ha Jerusalem, ka ksiar, ka rupa, ka rnong, ka tama bym don jingthew, la kynton lang ha kane ka iing. Shaphang kane ka jinglehsat ia ka nongbah Jerusalem ngi shem la iathuhkhana katto katne ha ha ki Kitab 2 Syiem lynnong 25, bad ha ka Kitab 2 Khronikl lynnong 36. Nalor ki spah bad ki mar bakordor bad bakyntang ba la wan kit na kylleng ki hima, ki la don ruh ki bleithaw jong ki babun ki jaitbynriew la kynshew lang. Ki ong, hana, ka don kawei ka bleithaw ba la shna da ka ksiar nylla kaba jrong *60 pruh*, kaba ia ka, ym lah pynshongdor shuh da ki lak da ki klur.

Ha kawei ka sngi katba u syiem u dang iaidkai ha kawei na ki iingsyiem jong u, haba u la khmih baroh sawdong, ia ka shnong Babilon bad ia ki jingtei kiba baroh sawdong, ka mynsiem jong u ka la kiew lang tylli, bad ka la mih na ka shyntur jong u kine ki ktien : "*Hato, kane kam long ka Babilon bakhraw, ia kaba nga la tei ma nga ban long ka jaka shong syiem, da ka jingkhraw ka bor jong nga bad na ka bynta ka nam ka burom jong nga ?*"

VI. Ka jingkyllon Jong ka Babilon

Hadien ka jingiap jong u Syiem Nebukhadnessar, ka Ri Babilon kam shym la iaid beit satia. La mih ki syiem uwei hadien uwei ki bym shym pyndonburom ia ka hima. U syiem uba khatduh u dei u Belshassar. Une ruh, ha ka jingshisha um shym dei u syiem, u long u rangbah nongialam thma uba hakhlieh duh jong ka hima ; hynrei u la pyndonkam ia la ka bor kum u syiem. U la long uwei napdeng kiba dei khun ksiew jong u Syiem Nebukhadnessar.

Ki la don bunsien ki syiem jong kiwei kiwei ki hima, kum ki Mid, ki Persia, ki Elam, ki Haran bad kiwei kiwei kiba la wan hiarthma bad wan jop ia ka Ri Babilon, hynrei haba ki la poi sha nongbah Babilon, ka long ka shnong kaba la ker kynroh rben haduh katta katta, ba ki traishnong ki la shu rkhiebeiñ ia ki nalor kynroh. Dei ha ka por ka jingsynshar u Belshassar ba u Seiros u syiem Persia u la ioh ban wan rung bad jop ia kane ka nongbah.

Ka la ju don ka jinglehniam kaba khraw shisien shisnem jong ki Nong Babilon, ha kaba kim ju iatipbriew shuh ha ka bam ka dih da ki bun sngi. U Seiros Syiem Persia u la thap ban hiarthma ia kane ka nongbah hamar kita ki sngi jingkhawai niam jong ki. Da ka jingiarap jong arngut ki rangbah nong-Babilon kiba la shet kylla ia la ka hima, u Syiem Seiros u la pom kharai ban set noh ia ka um kaba tuid shapoh shnong Babilon. U la buh ki shipai kiba khlaiñ ha ki jaka ba ka um ka rung bad ka mih napoh Nongbah. Da ka jingialam lynti kita ki arngut ki rangbah nong Babilon, ki la rung shapoh shnong haba ka um ka la rngad. Haba ki la rung ym don mano mano ruh ban iada ia ka shnong, ym don briew ban da ia kita ki khyrdop rnong bad tama ; ki la plie suk ia kita ki khyrdop, bad ki la shem baroh ki briew jong ka shnong ki la iabuaid kiad. Ki la leit lap ia uta u syiem Belshassar ba u dang iabuaid sadhai ryngkat bad ki shihajar ki rangbah bakynsai jong u, bad ki tnga bad ki tnga kliar jong ki baroh, ki da iabam iadih, iashad iakmen. Dei ha kata ka por ba la paw kum ka kti briew ha pyrshah u syiem bad kita ki bakhraw batri, kaba don kata ka jingthoh : MENE MENE TEKEL UPHARSIN (Dan. 5 : 26-28). Ki shipai Persia ki la shu pom pynlep suk ia baroh bad shynrang

bad kynthei, katba ki mon, kumba pyniap ia ki khnai, ha kata ka miet bad ha kita ki sngi. Ha ka snem 540 shuwa U Khrist, la pynjari ha ka shnong bad ka hima baroh kawei ba u Seiros u la long u Syiem jong ka. Naduh kata ka por, ka hima Babilon kam shym la lah khie khlieh shuh haduh kane ka sngi. Ki la don kiwei kiwei ki syiem kiba la wan jop kylla ia ka ri Babilon, hynrei ym don kino kino ki syiem ha ki bun phew bad bun spah snem kiba hadien kiba la pynlong ia kane ka nongbah Babilon ka shnong shong syiem.

Naduh ka sngi ka jingwan jopthma ki Persia, ia kane ka nongbah Babilon ym shym la maramot shuh ia kaei kaei kaba rim ne kaba twa. Ka jingitynnat ki iing bad ki jingtei ka la nangduh ka la nangjah ; ki nongshong shnong jong ka ki la nang phet bad kynriah jaka shong ; ka spah bad ka burom jong ka ki la duh rong lut nadong shadong. Da ka jingiehnoh iingjah ia ka shnong ka thaw, ki kynroh iing bad kynroh shnong ki la twa, bad baroh khoit ki la man rim ; haduh ba ha ka snem 1173 A.D., ka shnong ka la duh khoit, bad sah sa tang ka dien bad ha ka snem 157[illegible] la don ki jingthoh kiba iathuh shaphang jong ka ba ka la kylla ktieh ahor kaba jyrsieh ba la shong tang ki mrad khlaw ba snyrkhei bad ki thlen ki bseiñ bad jait ba par ha ka khyndew kiba ijli suda. Ha kine ki khyndiat spah snem ba la lah, la ñiew ia kane ka jaka ka bymbit shongbriew shuh namar ka jingshit lhop bad ka jingkynrei jingpang na ka ri baroh sawdong.

VII. Ki jingiathuhlypa ba la pyndep

Naduh ka por ki Nongiathuhlypa Isaiah bad Jeremaiah la don ki jingiathuhlypa shaphang ka burom bad ka jingkyllon jong ka Nongbah Babilon. U Isaiah u la iathuhlypa hapdeng ki snem 738 haduh 701 shuwa U Khrist ; u Jeremaiah u la iathuhlypa hapdeng ki snem 626 haduh 586 shuwa U Khrist. U Syiem Seiros ka Ri Persia u la leit jop ia ka Nongbah Babilon ha ka snem 539. Dei ba kane ka por [illegible] na ki khun Israel la [illegible] sha Ri Persia. La [illegible] ba ka jingialam [illegible] ia ki [illegible] jong da ka bor, namar don hapdeng ki Jiw kiba dang mon ban sah ha Babilon namar ka jingkyrpang jong ki ia ki kpor ki phrab, ia ki jingtrei jingkamai ki la don: kiwei pat kiba la leit phai sha Jerusalem.

Ban ym shim ia ka por, ngan kdew tang ia ki katto katne ki jingiathuhlpa kiba ngi shem na ki Kitab Jingiathuhlpa u Isaiah bad u Jeremaiah.

1. *Ka jingjop ia ka Babilon da u Seiros* : "Kumne U ong U Trai ha uba la sleh jong u, ha u Seiros uba ka kti kamon jong u Nga la bat, ban jop ia ki jaitbynriew ha khmat jong u, bad Ngan loit noh ia ki syngkai jong ki Syiem ..Ngan leit ha shuwa jong me ; bad ia ki jaka khohruh khohram Ngan pynmadan : Ngan pynlwet jin ia ki jingkhang rnong, bad ngan kdiah ia ki dieng jingkhang nar : bad ngan ai ha me ia ki jingkynshew ka jingdum, bad ia ki spah ba la buhrieh jong ki jakarieh, ba men tip ba ma Nga Nga long U Trai, Uba khot ia me da ka kyrteng" (Isa. 45 : 1-3) U Nongiathuhlpa Jeremaiah pat u iathuh kumne shaphang ka jingshah ring mraw ki khun Israel ha u Syiem Babilon, "Bad kane ka ri baroh kan long ka jingkynjah bad ka jinglyngngoh ; bad kine ki jaitbynriew kin shakri ia u Syiem Babilon hynñiewphew snem. Te ynda la kut 70 snem, Ngan pynshitom ia u Syiem Babilon, bad ia kata ka jaitbynriew, ong U Trai, namar ka jingbymhok jong ki, bad ia ka ri ki Khaldi ; bad ngan pynlong ia ka ka bakynjah junom" (Jer. 25 : 11, 12).

2. *Shaphang ki nongpynjot ia ka Nongbah* : "Kumne U ong U Trai : Ha khmih Ngan pynmih ia ka lyer bapynjot pyrshah ia ka Babilon...bad ngan phah ia ki nongwei sha Babilon, ki ban peh ia ka ; bad kin pynsuda ia ka ri jong ka : naba ha ka sngi ka jingjynjar kin long pyrshah ia ka baroh sawdong" (Jer. 51 : 1, 2).

3. *Shaphang ka por ka jingpynkyllon ia ka.* "Kumno ba la pait arliang bad ba la pynkheiñ ia u nembah ka khyndew baroh ! Kumno ka Babilon ka la wan long ki jingkynjah hapdeng ki jaitbynriew !......Ka barang ryngkhiang ka don halor ki um jong ka, te yn sa pynryngad ia ki : naba ka long ka ri ki dur blei" (Jer. 50 : 23, 38). "Bad Ngan pynbuaid ia ki rangbah jong ka bad ia ki riewstad jong ka, ia ki nongsynshar jong ka bad ia ki deputi jong ka, bad ia ki riewkhlaiñ jong ka ; bad kin thiah ia ka jingiohthiah kaba ha la ka rta, bad kin ym pat shah, ong u Syiem, uba ka kyrteng jong u long U Trai ki paid" (Jer. 51 : 57).

4. *Shaphang ka jingkhih kulmar hapoh shnong.* "Ka jingkit ka Babilon, kaba u Isaiah u khun u Amos u la iohi...To lynñiar phi ; namar ka sngi U Trai ka hajan ; kum ka jingpynjot na U Badonbor baroh kan wan. Namarkata, ki kti baroh kin tlot noh, ka dohnud u briew baroh ruh kan um noh , bad kin khaw-eit ; ki jingsuk bad ki jingkhuslai kin bat ia ki ; kin pang kum ka briew kaba suhkhun ; kin iapeit lyngngoh paralok ; ki khmat jong ki kin long ki khmat ka thylliej ding" (Isa. 13 : 1, 6-8). "Ha khmih, hangne ka wan ka kynhun briew, ki nongshong shijur shijur U la iathuh ruh bad u la ong, Ka la kyllon, ka la kyllon ka Babilon ; te ia ki dur bleithaw ba la mutdur jong ka la pynkheiñ haduh ka khyndew" (Isa. 21 : 9). "Ki riewkhlaiñ ka Babilon ki la wai noh ban ialeh, ki shu sah ha la ki kut ; ka bor jong ki ka la duh ; ki la kylla kum ki kynthei . ia ki jaka shong jong ki ki la wiang ding ; ia ki dieng jingkhang jong ka la kdiah noh. Uwei u nongphet dak un mareh ban iashem ia uwei pat, bad uwei u nonglam ktien ban iashem ia uwei pat, ban iathuh ia u Syiem Babilon ba la jop ia ka shnong jong u baroh sawdong" (Jer. 51 : 30, 31).

5. *Ka jingjot thiaw kaba junom.* "Te ka Babilon, ka burom jong ki hima, ka jingitynnat jong ka jingsarong ki Khaldi, kan leng kum haba U Blei U la pynkyllon ia ka Sodom bad ia ka Gomorra. Yn ym don ba shong shuh lano lano ha ka, lymne yn ym shong shuh ha ka pateng la pateng : lymne u Arab un ym sieh iingjaiñ hangta ; lymne ki nongap langbrot kin ym pynthiah la ki kynhun hangta. Hynrei ki mradkhlaw kin thiah hangta ; bad ki Ostrits kin shong hangta, bad ki puri kin iashad hangta. Bad ki suri kin pah ha ki kut jong ki, bad ki myrsiang ha ki iingpaki ba pynsngewbha jong ki : to ka por jong ka ka lajan wan, bad ia ki sngi jong ka yn ym pynslem" (Isa. 13 : 19-22)). La thoh bniah shaphang ka jingjot jong ka Babilon ha ka Kitab u Jeremaiah Lynnong 51 ; bad ha ka dkhot 64, la thoh, "Kumne ka Babilon kan ngam, bad kan ym mih shuh namar kata ka jingsniew ia kaba Ngan wallam halor jong ka".

6. *Ka jingsngew shyrkhei ka ri Babilon hadien ka jingjot jong ka.* "Ki wahduit jong ka yn pynkylla bsiang, ia ka dewmet jong ka ruh u kyndok, bad ka ri jong ka kan long ka bsiang ba

mehding. Yn ym pynlip ia ka mynmiet lane mynsngi : ka tdem jong ka kan kiew junom : kan sah rmen pateng la pateng bynriew ; yn ym don ba iaid lyngba ia ka junom. Hynrei ka pelikan bad u dyngkhied kin ioh ia ka ; bad ka dkhöh bad ka tyngab kin shong ha ka....Te ki shiah kin mih ha ki ïingpaki jong ka ; ki teiñthap bad ki shiahbuid ha ki kut jong ka : bad kan long ka jaka shong ki myrsiang, ka phyllaw ki Ostrits. Bad ki mradkhlaw ka ri kynjah kin iashem lem bad ki suri, bad u ren u pah sha la u lok ; shisha keiñ, ka kitbru kan dem hangta, bad kan shem la ka jaka shongthait. Hangta u seiñher un thaw la ka skum bad un kha pylleng bad pdem bad ialum hapoh la ka syrngiew ; shisha keiñ, hangta ia ki khlieng yn ialum lang, kawei pa kawei lem bad la u lok" (Isa. 34 : 10-15).

Jingpynkut

Ka jinghikai ba ngi ioh nangne : Ka jingpyndep bad ka jingwan urlong ki jingiathuhlpa ka Ktien U Blei shaphang ka Babilon, ka pynskhem ia ka jingngeit jong ngi ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei da shisha. U Jisu Khrist U la ong kumne ha ka jingduwai jong U ha la Ujong U Kpa : "Ia kata ka Ktien jong Me Nga Nga la aiti ha ki ; kata ka pyrthei te ka la shun ia ki naba kim long na ka jong ka pyrthei, kumba Nga Ngam long na ka jong ka pyrthei .....Ka Ktien jong Me ka long ka jingshisha" (Ioan. 17 : 14, 17). "Ka bneng bad ka khyndew te kin duh noh, hynrei ki Ktien jong Nga kin ym duh satia" (Mark. 13 : 31).

U Blei U long U Bashisha. Ia kaei kaba U la kren kan ym lah khlem da long kumta, la ka long ia ka pyrthei bad ki briew kiba don ha ka, ne ia uwei pa uwei u briew bad bangeit bad bymngeit. Ka 'tien khatduh kaba wan na bneng, na Uta uba long U Alpha bad U Omega, U Banyngkong bad U Bakhatduh, U Basdang bad U Bakut, ka long : 'Uta u bymhok to un nang leh bymhok ; bad uta u batngit to un nangtngit - bad uta u bahok to un nangleh hok ; bad uta u bakhuid to un nangkhuid. Hakhmih Nga wan kloi, bad ka nong jong Nga ka don lem bad Nga, ban ainong ha uwei pa uwei baroh kat kumba long ka jingleh jong u" (*Jkngpyn. 22 : 11, 12*).

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

III. PHET KYLLA SHA KA BAIBL

"Ia, sha ka Hukum bad sha ka Jingphla! Lada kim kren kat kane ka ktien, shisha ka jingmih ka sngi kan ym don ia ki" (Isa. 8 : 20)

Ba jingpynkylla Khasi ka babeit na ka Baibl Phareng ka long kümne : *"Ia, sha ka Hukum bad sha ka Jingphla; lada kim kren katba kum kane ka ktien, ka long namar ba ym don ka jingshai ha ki"*.

Kine ki long ki jingkynud ba ngi shait rwai, teng teng bad ki ummat :

Hangne ha ka ud nga sah,
Ha ka ri jingjynjar bah;
Ngam lah iap te ngam lah im,
Khlem ma Me sa tang ka khim.

Ka baiong ka miet bad slem,
Dap ki shitom kiba kem;
Ha ka jingdum nga dang sah,
Ban iohi ia Me ngam lah.

* * * *

Ha pyrthei dap da khuslai,
Dap ka ud, ummat khlem wai;
To iarap i'u lok baswai,
Katba ki sngi ki nang iaid.

Ngi ha kane ka pyrthei katba ngi dang im, ngi sah hapdeng ki jingud jingiam lynter kat sha ba ngi phai ka khmat. Uwei pa uwei u briew u sngew ba ka jingsuk ka don hawei pat, ym dei ha nga, ha iing jong nga, ha shnong jong nga, ha ri jong nga. Hynrei leit shano shano kat shaba ngi phai, ka pyrthei ka dap da ki jingud jingiam suda. Haba ngi kren tang da kaba shikyntien ngim lait na kaba ngin ong ba kane ka pyrthei baroh kawei ka don hapdeng ka jingpang lynter; ki don ki khñiang jingpang ha ka kiba pynjynjar, pynkhuslai bad pynpang lynter. Ha ka Ktien U Blei ngi shem bun ki daw kiba wallam bad thaw jingpang ia ngi ki briew. Ngim lah ban ñiew kyrteng ia ki

namar ki bun thaa. Ha kane ka por ngan iailam ia ka jingiaid jong phi sha ka bashlew ia ki katto katne ki jaid jingpynkoit na kine ki jait jingpang. Kine baroh ki don ha ka thiar bah kaba ngi khot ka Baibl ka Ktien U Blei.

Ka dawai ban pynkoit ia ka jingbymhun ha ka iaid ka ieng bad ka trei ka ktah : "Ka jingsuk ka bakhraw ki don kita kiba ieit ia ka aiñ jong Me ; bad kim don ei ei ka daw ka jingjynthut" (Salm 119 : 165).

Ka dawai ban pynkoit ia ka jingkhuslai namar ka jinghiar ka jinglong mynsiem ha ka Balang : "Te mynta nga aiti noh ia phi ha U Blei bad ha ka Ktien ka jingaiei jong U, Uba lah ban iaitei ia phi. bad ban ai ha phi ka bynta hapdeng kita baroh ia kiba la pynkhuid". (Ki Kam 20 : 32).

Ka dawai ban pynkoit ia ka jingsngewrem namar ka bapalat hukum : "Na ka balei ban shoh shuh ia phi ba phi nang kham ialeh pyrshah ? Ka khlieh ka la pang baroh, bad ka dohnud ka sngewiwait baroh" (Isa, 1 : 5). "Ah nga u briew uba shah lanot khop ! Uei u ban pyllait noh ia nga na ka met jong kane ka jingiap ?" (Rom 7 : 24). "Balei pha long kaba la pynnoh, ko ka mynsiem jong nga ? Bad balei ba pha pynkhih hapoh jong nga ? To kyrmen pha ha U Blei : naba ngan iaroh ia U pat, Uba long ka jingkhiah ka khmat jong nga, bad U Blei jong nga" (Salm 42 : 11).

Ka dawai ban pynkoit na ka jingpynpang jong ka pop ba la shong tynrai : "Naba kumta, haba la buh noh bad ia ka jingtngit baroh, bad ia ka jingshlei ka jingbishni, to phin pdiang da ka jingjemnud ia kata ka Ktien ba la thung, kaba lah keiñ ban pynim ia ki mynsiem jong phi". "Te to long phi ki nongleh ia ka Ktien, bad ym tang ki nongsngew, da kaba shukor noh ia lade hi" (Jak. 1 : 21, 22).

Ka dawai ban pynkoit ia ka jingtlot ka jingngeit : "Kumta te kata ka jingngeit ka jia na ka basngew, bad kata ka basngew da ka Ktien U Blei keiñ" (Rom. 10 : 17). "Naba kaei kaei baroh ia kaba la kha na U Blei ka jop noh thiaw ia ka pyrthei ; te kane ka long kata ka jingjop kaba la jop noh thiaw ia kata ka

pyrthei, ka jingngeit jong ngi keiñ. Uei uta uba jop noh thlaw ia kata ka pyrthei, tang uta keiñ uba ngeit ba U Jisu U long U Khun U Blei" (1 Ioan. 5 : 4, 5). "Khmih sha U Jisu U Nongpynlong bad U Nongpynjanai ia ka jingngeit jong ngi" (Heb. 12 : 2).

Ka dawai ban pynkeit na kaba iaid sakma na U Blei : "Nga la ri'khop ia ka Ktien jong Me ha la ka dohnud, khnang ba ngan ym leh pop ia Me. Ah Trai Me long ia Uba la kyrkhu : to hikai ha nga ia ki aiñ jong Me" (Salm 119 : 11, 12).

Ka dawai ban pynkoit ia ka jingtroiñ ka niam Blei ha ïing ha sem : "Naba ki briew jong Nga ki la leh artylli ki jingsniew ; ki la lyndet ia Nga ka umpoliew ki um baim, bad ki la shna ia lade ki pukri, ki pukri kiba pei, ki bym lah pynsah um" (Jer. 2 : 13).

Ka dawai na ka bynta ka jinglong bymsuidñiew na ka bynta la ka ïing ka sem : "To ai ba kine ki ktien, ia kiba nga la hukum ia me ha kane ka sngi kin ialong ha ka dohnud jong me : bad men iai hikai ia ki ha la ki khun, te men kren shaphang jong ki haba me shong ha la ïing, bad me iaid ha ka lynti, bad haba me thiah ruh, bad haba me khie ruh. Bad men teh ia ki kum ka dak ha ka kti jong me, bad kin long kum ki jingteh shyllangmat hapdeng ki khmat jong me. Bad men thoh ia ki ha ki shawkad jingkhang ka ïing jong me, bad ha ki khyrdop jong me" (Deut. 6 : 6-9).

Ka dawai na ka bynta ka jingshah ialam ha u Soitan : "Te U Blei ka jingsuk Un pynlwet jin shen shen keiñ ia uta u Soitan hapoh ki kjat jong phi ! Ka jingaiei ka jong U Jisu Khrist Uba U Trai jong ngi to kan long lem bad phi "(Rom. 16 : 20). Ngin ym klet ia kata ka jingjia ka bakhraw ha ka jingim U Trai jong ngi ; U la jop ia u Soitan hangta ha ri khlaw haba u leit pynshoi ia U. U la jop baroh laisien da ka Ktien U Blei.

Wallam ia kano kano ka jait jingpang kaba wan hap ha u khun bynriew, la ka long kaba wan kem ha ka jingim kaba marwei ; ne ka jingpang kaba kem ia ka longïing longsem ; ne ka jingpang kaba wan hap halor ka shnong ka thaw, ne ka ri ka hima ; ka Ktien U Blei, tang na ka hi ka jait dawai kaba

lah ban pynkoit ia baroh. Namarkata, 'ko paralok baroh, haba ngi iakynduh ia kano kano ka jait jingshitom, phet sha ka Baibl, hangta yn iathuh ia ngi kaei kaba ngi dei ban leh. "U Trai ruh Un long ka kut bajrong ia kita kiba la ban beiñ, ka kut bajrong ha ka por ka jingjynjar" (Salm 9 : 9). "Shibun ki jingsngewsih kin long ia u bymman : hynrei uta uba shaniah ha U Trai, ka jingisynei kan kerkut ia u baroh sawdong" (Salm 32 10). "U Blei U long ka jakarieh bad ka bor jong ngi, ka jingiarap ba hajan eh ha ka jynjar Namarkata, ngan ym sheptieng la ka kylla ka khyndew, bad la pynkhih ia ki lum hapdeng ka duriaw ; la ki um jong ka ki kyrhuh bad ki khih, la ki lum ki win namar ka jingat jong ka" (Salm 46 : 1-3).

Ngi shait iakren shaphang ka jingdonkam eh jong ngi kum ka balang : ia ka Ribaibal, ka jingpynim thymmai pat ia ka balang. Kaei kata ka Ribaibal ? Ka dei kata ka mynsiem ñiewkor bad ñiewburom ia U Blei bad ia ka Ktien jong U. Ka dei kata ka jinglong kaba kynja mynsiem kaba pyndem lut ia lade bad ia la ka mon ha ka jinglong traikhlieh kaba nadong shadong jang U Trai Uba U Blei jong ngi. Ka dei kata ka mynsiem ka jingsngewrit kaba pyndem khop ia la ki jingkwah baroh ha ka mon jong U Kynrad jong ngi : Long ka Mon jong Me, ym ka mon jong nga ! Ka dei kata ka mynsiem kaba thrang bad kaba sliang ia ka hok ka jong U Blei bad kaba isih ia ka pop bad ia ki lynti jong ka. Ka long kata ka jingpynpeit shai kdar ia ki khmat jong ngi ba ngin iohi ba U Kynrad jong ngi U long trai ia ki met jong ngi, ia ka spah ka burom jong ngi bad ia baroh kaba ngi don kaba ngi ong ka jong ngi. Nalor kaba haduh katta ka jingsngew jong ngi , ha ka jingiadei bad U Trai Kynrad jong ngi, ka Ribaibal kaba shisha ka dei kata ka mynsiem ka jingkem bat ia ka Ktien U Blei ba ka dei tang ma ka kaba lah ban ialam sha ka jingpynim : ngi khot ia ka ym tang ha ka ktien hynrei da ka dohnud kaba shisha baroh, *Ka Ktien jong ka Jingim* Haba ngi la poi haduh katne, ka lyer kaba kynja mynsiem ka beh bad ka shong sah hapoh jong ngi ba ka mynsiem ka jingiasyllok Blei ka im lynter : ngim lah ban im khlem ka jingduwai ia U Blei kaba khlem da pud. Ki mih ruh na ka dohnud jong ngi ki sur bab ng jong ' Seion : 'To khie, to khie, to kup ia la ka bor ko Seion ; to hup ki jaiñkup ba itynnat, ko Jerusalem, ka shnong ka bakhuid" (Isa. 52 : 1).

Ka mynsiem ka jingieroh ia U Trai ka dap lyntes: "Te iaroh ia U Trai, ko Jerusalem, iaroh ia la U Blei, ko Seion. Naba U la pynkhlain ia ki dieng jingkhang ki khyrdep jong pha; U la kyrkhu ia ki khun jong pha hapoh jong pha". (Salm 147 : 12, 13). Ha angap ia ki ktien jingkyntu u Apostol Paul uba dap lynter da U Mynsiem ka Ribaibal : "Namar kane te nga pyndem ia la ki khohsiew ha U Kpa, na Uba la jer kyrteng ia ki kur baroh ha bneng bad ha ka khyndew, ba Un ai ha phi, katba kum kata ka jingkyrsoi spah ka burom jong U, ba Un pynkhlain ia phi bad ka bor da U Mynsiem jong U ha u briew bashapoh ; ba U Khrist Un shong da ka jingngeit ha ki dohnud jong phi" (Eph. 3 : 14-17). "Namar kat kiba la ialam da U Mynsiem U Blei, kita kein ki long ki khun U Blei. Namar phim shym la pdiang ia ka mynsiem ka jinglong mraw ia ka ban sheptieng ; hynrei phi la pdiang ia U Mynsiem ka jing. tingkhun, da Uba ngi iaiam kyrpad, Abba ! Ko Pa !" (Rom. 8 : 14, 15).

Nga ieng hangne ban pyrta hapdeng jong phi, "*Phet kylla sha ka Baibl*". Kane ka dei da shisha ka Ktien ka jong U Blei.

"Ngi shem ruh ha ka Baibl,
Ka Ktien ba sawa jam,
Ba don ka jingim janai,
Ia uba tyngit tam ;
Jingpyniasuk la pyndep,
Ha jingiap jong U Khun ;
U Blei, namar U Jisu,
U pydiang ki nongshun "

"Ka Baibl kaba kynthup,
Ki hukum jong U Blei ;
Jingsneng jong ka kham kordor,
Ia baroh ka pyrthei ;
Ha kane don bun hajar
Atiar ki banep ;
Khlem pud ia ka ngan pule,
Ngan pyrkhat khlem da pep."

Nga kwah ban pynphai ia ki khmat jong phi sha kane ka Baibl ban iohi nangta ki kumno bad aiu ka kren shaphang jong nga bad jong phi bad ki jingdonkam jong ngi ha kane ka pyrthei.

Ka Baibl ka pynpaw ia ka jingmut bad ka mon ka jong U Blei ; "U Blei, haba U la lah kren mynhyndai ha ki kpa tymmen da ki bun bynta bad ki bun rukom ha ki nongiathuhlpa, ha kine ki sngi ki bakhadduh U la kren ha U Khun ; ia Uba U la thung ban long U Nongioh pateng ia kiei kiei kiei baroh, da U ruh la thaw ia ki pyrthei" (Heb. 1 : 1,2).

Ka Baibl ka kren hok ia ka jingshisha shaphang u briew na la ka tynrai : "Ym don uba hok, em, ym don uwei ruh ; ym don uba shemphang, ym don keiñ uba wad ia U Blei ; baroh ki la iasakma noh, ki la iakylla bymmyntoi lang nah ; ym don uba leh babha, ym don wat uwei ruh : ka ryndang jong ki ka long ka jingtep ba ang ryngheng ; da ki thylliej jong ki ki ju shukor ; ka bih seiñiong ka long hapoh ki rmiang shyntur jong ki : kiba ka shyntur jong ki ka dap da ka jingtim bad da ka jingkthang : ki kjat jong ki ki long kiba stet ia ka ban pynmih noh ia ka snam ; ka jingpynjot bad ka jinglanot ki long ha ki lynti jong ki ; bad ia ka lynti ka jingpyniasuk kim shym la ithuh : ym don ka jingsheptieng ia U Blei ha pyrshah ki khmat jong ki" (Rom. 3 : 10-13).

Ka Baibl ka kren shai ia ka lad ka jingpyllait im ia u briew uba la rem : "Naba U Blei U la ieit katta katta ia ka pyrthei katba U la aiti noh ia la U Khun ba la kha marwei, ba uei uei ruh uba ngeit ha U un ym jot shuh, hynrei un ioh ka jingim bymjukut Naba U Blei Um shym la phah ia la U Khun sha ka pyrthei, ba Un pynrem ia ka pyrthei, hynrei ba yn pynim ia ka pyrthei da U" (Ioan. 3 :16, 17).

Ka jinpynrem ia u nongpop : "Ki bymman kin leit phai noh sha dujok, wat kita ki jaitbynriew baroh kiba klet ia U Blei" (Salm 9 : 17). "Kane te ka long kata ka jingpynrem, ba ka jingshai ka la wan ha ka pyrthei, bad ba ki briew ki la iaieit khamtam ia ka jingdum ban ia kata ka jingshai ; naba ki long bymman ki jingleh jong ki" (Ioan. 3 : 19).

Ka jingshem suk jong ki riewngeit: "Suk uta u briew uba shaniah ha U Trai, bad uba ka jingshaniah jong u long U Trai. Naba un long kum u dieng ba la thung hajan ki um, bad uba pur ia la ki thied hajan ka wah, ba un ym sheptieng haba wan ka jingshit, hynrei ka sla jong u kan long jyrngam; bad ha ka snem ba rang ryngkhiang un ym sumar khuslai, lymne un ym pep ban seisoh" (Jer. 17 : 7, 8). "Ynda U Khun u briew Un wan te ha ka burom jong U, bad ki Angel bakhuid baroh lem bad U, ynda kumta Un shong halor ka khet ka burom jong U, bad yn ialum lang ia ki byndriew baroh ha khmat jong U ; bad Un pyniakhlad ia ki uwei na uwei pat; kumba u nongaplangbrot u pyniakhlad ia ki langbrot na ki blang ; te Un buh ia ki langbrot sha kamon jong U, hynrei ia ki blang sha kadiang. Ynda kumta U Syiem Un ong ha kita kiba sha kamon jong U, To wan phi ia kiba la kyrkhu jong U Kpa jong Nga, to ioh ia ka hima, ia kaba la pynkhreh keiñ ia phi na myndanglong ka pyrthei" (Math. 25 : 31-34).

Namar kine ki jingshisha baroh, nga khot ia phi baroh ba jar uba long u bastad ngin pule ia ka Baibl ba ngin tip bad ngin leh ruh. To ngin kynmaw ia kine ki ktien u Apostol Paul kiba u la kren ha u Timothy, "Ma me to iaineh ha kita kiei kiei ruh kiba me la nang .....bad ba na myndang khunlung me la tip ia kita ki Jingthoh Bakhuid, kiba lah ban pynstad ia me sha ka jingpynim da ka jingngeit kaba ha U Khrist Jisu. Ka Jingthoh baroh ka long kaba la pyrsad mynsiem da U Blei, bad kaba myntoi ia ka jinghikai, ia ka jingsneng, ia ka jingpynbeit, ia ka jingpynmlien kaba ha ka hok : khnang ba u briew jong U Blei un ioh long janai, haba la pyndap biang ia u sha ka jingleh babha baroh" (2 Tim. 3 : 14-17).

Napoh jong ka Baibl hi ngi shem ba la kren shaphang jong ka ba ka long :

(1) *Ka map jong u nongleit jingleit.* La kren kumne shaphang u Abraham bad ka Sara ka tnga jong u : "Namar u la ju khmih lynti ia kata ka nongbah kaba don ki nongrim, kaba u nongtei bad u nongthaw jong ka long U Blei. Da ka jingngeit wat ka Sara hi ka la ioh bor ia ka ban punkhun haba ka la palat aiom, naba ka la ñiew Uba lah ban shaniah ia Uta Uba la kular ......Namar kita kiba ong ia kiei kiei ruh kat kita, ki iapyni shynna ba ki iawad ia ka ri la ka jong hi. Bad shisha lada ki

la ju kynmaw ia kata ka ri na kaba ki la iamih noh, kin da la ioh ka por babit ban leit phai pat. Hynrei mynta ki iakwah ia ka ri kaba kham bha, kata ka long, ka bakynja bneng ; naba kumta U Blei Um sngewlehraiñ ia ki, ba yn khot ia U U Blei jong ki ; namar U la khreh ka nongbah ia ki" (Heb. 11 : 10-19). Ka Baibl ka long ka map ialam-lynti ia ngi naduh kane ka pyrthei haduh ba ngin da poi ha ka shnong bneng.

(2) *U diengduh bad u shanduh jong u nongleit jingleit* : "La nga iaid ruh ia ka them ka syrngiew ka jingiap ngan ym sheptieng ia ka basniew ; namar Me don ryngkat ma Me bad nga ; u diengduh bad u shanduh jong Me, ki pyntngen ia nga" (Salm 23 : 4). Ka Baibl ka long u diengduh bad u shanduh jong U Blei ba U la ai ban kyrshan bor ia uwei pa uwei u nongleit jingleit sha shnong bneng.

(3) *Ka waitlam jong u shipai*. Ngi don ka thma ban ialeh katba U Blei U dang pynsah ia ngi ha kane ka pyrthei. Ka Baibl, ka Ktien U Blei ka long ka waitlam jong ngi kaba lah ban pynlip ia baroh ki sum bameh ding jong u bymman : "Shim ia ka stieh ka jingngeit da kaba phi lah ban pynlip ia ki sum bameh ding baroh jong u bymman. To shim ruh ia ka jingda khlieh ka jingpynim, bad ka Waitlam U Mynsiem, kaba long ka Ktien U Blei keiñ" (Eph. 6 : 16, 17).

(4) *Ka dulir jong u bangeit* : "Namar kita kiba long katba kum ka doh ki iaimut brai ia kiei kiei ruh ki jong kata ka doh ; hynrei kita kiba long katba kum U Mynsiem ia kiei kiei ruh ki jong Uta U Mynsiem. Namar ka jingiai mutbrai ka jong kata ka doh ka long ka jingiap ; hynrei ka jingiai mutbrai ka jong *Uta U Mynsiem* ka long ka jingim bad ka jingsuk keiñ" (Rom. 8 : 5, 6).

"Naba kumta, ko parabangeit baieit jong nga, to long phi ki bataineh skhem, bad ki bymkynriah noh, bad kiba man kyrhai man la ka sngi ha ka kam U Trai, haba phi tip skhem ba kata ka jingtrei minot jong phi kam ju long ka balehnohei ha U Trai" (1 Kor. 15 : 58).

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

IV. U BLEI U LA KREN HA LA KA JINGKHUID

"U Blei U la kren ha la ka jingkhuid: Ngan risa; Ngan sam ia ka Shikem, bad ngan thew ia ka them Sukkoth" (*Salm 60; 6*).

Ha kane ka dkhot ki ktien *"Ngan risa"* ha ka ktien Phareng ka long *I will rejoiee*, kaba mut, *Ngan shadkmen*. Kane ka ktien Shikem lane Shekhem ka dei ka shnong bad ka ilaka kaba baroh sawdong jong ka, kaba don shaphang sepngi ka Wah Jordan; bad ka Sukkoth ka long kumjuh kawei ka nongbah bad ka ilaka jong ka kaba don sha shiliang ka Wah Jordan shaphang mihngi jong ka. U Blei U la kular ban ai ha u Abraham ia ka ri ka jingkular, kaba long ka ri Kanaan ne ka Ri Palestine baroh kawei. Haduh ka por u Dabid Syiem, ym pat shym la ioh ban kynthup ia kine ki artylli ki nongbah hapoh kano kano ka jait Israel. Ki dang sah kumta hapoh ki pud ka Ri Israel, hynrei ym pat sam bynta ia ki pud ki sam jong ki sha kano kano ka ling Israel. U Dabid, ha ka jingsngew shadkmen ka mynsiem jong u, ka la bthei napoh ka dohnud jong u ka jingiaroh ia U Blei namar ki jingkular baskhem jong U kiba U la pyndep ha ki por ba la leit noh baroh. Ha ka jingsngewdap ka jingkmen, mynta u ong, "Ngan shadkmen, ngan pyndep noh ka bapynbynta ia ka ilaka Shikem bad Sukkoth".

U Dabid u la rwai arsien ia kine kijuh ki ktien; hangne ha ka lynnong 60 dkhot 6, bad ha ka lynnong 108 dkhot 7. Ha kawei pat ka jingrwai jong u, u ong, "U Blei U la kren shisien arsien nga la iohsngew ia kane; ba ka bor ka dei ka jong U Blei: ka jong Me ruh, Ah Trai, ka jingisynei ka long: naba Men ai ha u briew baroh katba kum ki jingleh jong u" (Salm 62: 11-12). U Trai Jisu ruh U la pyndonkam ia kine ki ktien, *U Blei U la kren*. "Hynrei shaphang kata ka jingmihpat ki nongiap, phim shym la pule ia kata ba la ong U Blei ha phi, U da ong, Nga Uba U Blei u Abraham, bad U Blei u Isaak, bad U Blei u Jakob ruh? U Blei Um jong U Blei ki baiap hynrei jong ki baim" (Matt. 22: 31-32). Haba u Apostol Petros u la long ban lalep shaphang U Jisu Khrist ha kata ka Sngi Pentekost, u ong, "Hynrei ia kita kiei kiei kiba U Blei U la lah pyni lupa da ka shyntur ki nongiathuhlypa baroh, ba un shah U Khrist jong U, U la pyndep kumta" (Ki Kam. 3: 18).

Ha kine baroh ki kyntien jong ka Ktien U Blei, bad ha kiwei ruh, ngi shem ba U Blei Um long tang Uba don ka bor ban leh ia kiei kiei baroh, hynrei U long Uba lah ban shaniah ba ia kaei kaei ruh kaba U la kren, Un pyndep ia ka.

Ki jingmut ki jong U Blei,
Ha Baibl ki la paw,
Kiba long iaineh junom,
Jingshisha ka bakhraw ;
Jingkular don ba shisha,
Ba la pynskhem da snam ;
Kham kor de ia ka ksiar,
Bad paila kordor tam.

1. Ki kynrum kynram bad ki jingjakhlia kiba don ha kane ka pyrthei. Ym lah ban len ia ka jingdon ki kynrum kynram bad ki jingjakhlia ha kane ka pyrthei. Kine ki la don, ha ka jingshisha naduh ka sngi ka jinghap noh u Adam, u briew banyngkong Ngi kren shaphang kine ki kynrum kynram bad ki jingsniew, ngi da ud ngi da iam ba ki la nang kham jur mynta ha kine ki sngi ban ia kaba ki la long ha ki sngi barim ka jaitbynriew jong ngi. Kham bunsien eh ngi da thew ngi da pyrshang ia ki sngi kiba haba ngi dang khynnah bad ia ki sngi kiba mynta, ngi kynnoh ngi ong ba ka pyrthei ka la nang kham sniew katba ki sngi ki nang wan. Ka eriong erbah jong ka jingbynñiew hukum ka la beh bad ka la tap lin ia kane ka pyrthei. Ngi iohsngew shaphang kane kat sha kaba ngi pynshah ki shkor jong ngi. Ka don ha ki ri ha ki hima ; ka don ha ki nongbah, ka don ha ki shnong kyndong ; ka don ha ki ling ki sem ki bakhraw batri, ka don ruh ha ki ling ki sem jong ki baduk bakhuk ; ka don hapdeng ki bastad ba shemphang, ka don ruh hapdeng ki babiejit bathem. Haba ngi iakren shaphang ki kynrum kynram bad ki jingsniew ki jingthala thaleiñ ha ka pyrthei, kine ki la tar lut ia ki juka bad ki jaitbynriew baroh kaba don ha ka pyrthei.

Lada ngi kiew sha ki bynta kiba kham sha jrong jong ka jingim briew jong ngi, ngi iakynduh ha [illegible] ki sngi, ba kham [illegible] bad kham [illegible] mynta ban leh pop bad leh sniew ban ia kaba [illegible] jong [illegible] mynta. Ngi lah ban iohsngew ki khubor

basniew khyllah jait lyngba ki Radio bad ki kot ki sla ba la pynphriang ha kane ka pyrthei ; ngi lah ban iohi da la ki khmat ha ki Sinema ia ki kam sniew kam dakaid kiba ktah ia ka jingmut jingpyrkhat ki briew ban bud nuksa ia kiba kum kita. Katba ka jingtip ka nang khraw bad nangiar, ka wan ka lyer jong ka jingsngew palei ia ki jait jingthala bad ki jait jingbeiñ hukum, ba kiei kiei kiba ki kpa tymmen jong ngi ki ñiew ba ki long kiba pop bad kiba sang, mynta la sdang ban ñiew ia ki kiba madan kiba ym lei lei. Ki aiñ ki hukum, ki jingsneng ki jingkraw jong ki kñi ki kpa jong ngi ki long tang kum ki palong kiba her, ki shu pra hapdeng ki lyer pyrkhat ban ia im ryngkat briew ha kane ka pyrthei. Ka jingim briew ka la shu i madan lin, khlem aiñ khlem dustur, la shu iaiaid kat sha babeh ka lyer bad barong ka umsaw. Hapoh ka niam Khristan, mynno ki briew ki dang kynmaw bad ki dang sngewkhia shaphang ka bneng bad ka dujok bad shaphang kata ka sngi bishar bakhatduh ha kaba uwei pa uwei u dei ban ai jingkheiñ shaphang ia lade marwei marwei ? Haba ngi im ha ka por kaba kum kane, haba ki briew ki la sdang ban ñiewsting shaphang ka niam bad shaphang ka jingngeit ha U Blei, ka jingpyrkhat hateng hateng ka wan lap ia ngi : Ah nga u briew ! Kumno ngan leh ba ngan lait na ka apot sat kaba ap ia nga u khunbynriew ? Bad kumba ong u Apostol Paul, "Ah nga u briew uba shah lanot khop ! Uei u ban pyllait noh ia nga na ka met jong kane ka jingiap ?" (Rom. 7 : 24). Hapdeng ka pyrthei kaba kum kane, ngim don jaka ban phai shano shano pat lait na U Trai Nongthaw jong ngi. Ngi lah ban shem ia la U Trai Kynrad Nongthaw-Nongbuh-Nongbynta, tang da kaba ngi phai sha U kumba la hikai ia ngi ha ka Ktien U Blei ba ngin duwai kyrpad, "Ah Trai, u briew u long aiu ba Me khmih ia u, lane u khun u briew, ba Me ñiew ia u ?.. ...To kner ia la ka kti na jrong ; to pynim ia nga, bad pyllait ia nga na ki um ki bakhraw" (Salm 144 : 3, 7).

II. U Blei U lah ban pynjem ia kane ka jingkit bakhia jong ngi. Haba ngi la poi sha ka jingsngew kut lad, tang U Blei Uba lah ban iarap ia ngi. Tang ban shu kren, tang ban shu ud, tang ban shu iam, tang ban shu ong, Duhai Trai Kynrad, kata kam pat biang. Ngi dei ban sngewskhem ba Uta U Blei Trai Kynrad pat U sngew ia ngi. Ngi dei ban leit ha khmat jong U da ka lynti Ia kata ka lynti ngi shem ha ka Ktien jong U Blei. Hangta

ngi shem ba la iathuh ia ngi, "Wad phi ia U Trai katba dang lah ban shem ia U, to kyrpad ia U katba U dang hajan : to u bymman un iehnoh ia la ka lynti, bad u riewbymhok ia la ki jingmut : to un phai ruh sha U Trai, te Un sngewsynei ia u ; bad sha U Blei jong ngi, namar Un map phar" (Isa. 55 : 6-7).

U Blei U la kren ha ka jingkhuid bad ha ka jingshisha baroh Teng teng U la kren ha ka bor. Lada Un kren borabor ha ka bor, ngin da sheptieng ia U bad ka lah ban jia ba ngin phet kham sha jngai na U. U Blei U la ai ha ngi ia la U Khun ban wan wad ia ngi kiba rem kiba la jah. Da Une U Khun jong U Blei, ngi iohsngew ia ka jingkhot baieit bad bakhroh jong U, "To wan ha Nga, phi baroh ki bathait bad bakhia ka jingkit, te Ngan pynjem ia phi" (Math. 11 : 28). Une U Khun baieit jong U Blei U la wan ban pyntip thikna ha ngi u khunbynriew ia ka mon bad ka Ktien na U Kpa jong U Uba ha bneng. U ong, "Ka bneng bad ka khyndew kin leit noh, hynrei ki ktien jong Nga kin ym leit noh satia" (Math. 24 : 35). Kine ki ktien ki iathuh shynna ia ngi ba ki Ktien na U Blei ki long ki bakhuid, ki bashisha, ki baiaineh bad ki baskhem bym lah kylla naduh bymjukut shaduh ki bymjukut. Ia kaba kum kane ka ktien hok ktien sot, ka dei ia ngi ban tip bad ban hikai ia ka ha la ki khun ki ksiew pateng la pateng. Kane ka long ka jingkwah jingthrang U Trai jong ngi na ka bynta jong ngi baroh kiba la pdiang bad la ngeit ha U. Ka paw ka jingkwah jingthrang jong U ha kato ka jingduwai jong U na ka bynta jong kito kiba la pdiang ia U, "To pynkyntang ia ki *da* ka jingshisha ; ka ktien jong Me ka long ka jingshisha" (Ioan. 17 : 17). Ha kine ki ktien, "To pynkyntang ia ki *da* ka jingshisha", kham sngewbeit ban ong "To pynkyntang ia ki *ha* ka jingshisha". Ka ktien Grik tynrai ka ong, '*en* ka jingshisha'. Na ktien '*en*' ka kham mut bunsien *ha* lane *hapoh* ; tang ha kaba kumno eh ka mut *da*. Sngewtynnat ban ong ia kine ki ktien, "To pynkyntang ia ki *ha* ka jingshisha". Kam ai jingsngewhun ia ngi ban pyrkhat shaphang *ka jingpynkyntang* ba ka mut *ka jingsait*. Ngi sngewthuh ba *ka jingpynkyntang* ka mut *ka jingpynlong kyntang* lane *ka jingpynlong khuid*. Haba U Jisu Khrist U ong, "To pynkyntang ia ki ha ka jingshisha" ka mut ban ong ka bawieh, kaba pynngam bad ka bapdem ia ngi ha ka jingshisha kaba long ka Ktien jong U Blei. Hangne ngi wan ban sngewthuh ba U Trai

jong ngi U ladei jingmut bad ka jingtrei jong ngi da ki Sunday School ne Skul Pynpaw, ba ngin pdem ia lade, pynnagam ia lade, ha ka Ktien U Blei kumba ngi pdem ia ka doh im ha ka um mluh ba kan ym sniew. Kane ka iakubur lang bad kata ka jingong u riewstad, "To hikai ia u khynnah ha ka lynti ba u dei ban leit, te un ym kynriah na ka wat haba u la tymmen" (Prob. 22 : 6).

Katno ka long ka basngewtynnat ban mutdur shaphang kane ka jingshisha kaba long ka Ktien U Blei da kaba pynsyriem bad ka pung sum : Ryngkoh sha kane ka pung ; jngi, pynkhih ki kti ki kjat, ngam shapoh, dih ruh na ka, sah hangto haduh ban da dap biang ban mih noh. Ka pyrthei ka long kaba dap da ki jingjakhlia bad ka jingshit lynga ba tyrkhong. Ngi donkam borabor ban sum ha ka pung um, ban ngam haduh poh jong ka bad ban dih ruh na ka um jong ka ban pynjah sliang ia lade. Namarkata, u Apostol Paul u la thoh sha u Timothy u ong, "Ka jingthoh baroh ka long kaba la pyrsad mynsiem da U Blei, bad kaba myntoi ia ka jinghikai, ia ka jingsneng, ia ka jingpynbeit, ia ka jingpynmlien kaba ha ka hok : khnang ba u briew jong U Blei un ioh long janai, haba la pyndap biang ia u sha ka jingleh babha baroh" (2 Tim. 3 : 16-17).

III. Ka bynta jong ka jinghikai ia ka Ktien U Blei ha ka balang. Ka balang ka baim ka long kaba dap da ka lyer jong ka Ktien U Blei. Ka Ktien U Blei ha ka balang ka long ka bneng ia ka. Ka Baibl ka long ka Ktien U Blei : ngi dei ban pdiang bad ngeit ia ka da shisha. Bun spah sien ngi shem ha ka Baibl ba la khot ia ka ka Ktien U Blei. Shisien ba ngi la shim ia ka Baibl ba ka long ka ktien u briew, ka ding bneng ka la lip na ka dohnud jong ngi ; ka kylla long kaba khlem bor bad kaba khlem jingim. La khot ia ka da shibun kiwei kiwei pat ki kyrteng kum kine harum : "To leh ia kiei kiei baroh khlem ki jingkhñiuм bad ki jingiania..... da kaba bat tyrwa ia *Ka Ktien ka jingim*" (Phil. 2 : 14, 16). "Namar kane ruh ngi nguh ha U Blei khlem da pud, ba haba phi la pdiang ym kum ka ktien u briew, hynrei, kumba ka long shisha keiñ, *ka Ktien U Blei*, kaba trei ruh ha phi kiba ngeit" (1 Thess. 2 : 13). Lada me pynkynmaw ia kita ki parabangeit shaphang kine kiei kiei ruh, men long u shakri babha U Jisu Khrist, ba la bsa ha ki ktien jong ka

jingngeit bad ki jong kata ka jinghikai babha, ia kaba me la ju bud" (1 Tim. 4 : 6).

Dei hangne ba ngi kum ka Balang Khristan, ngi ñiew ba ka jingtip, ka jingnang bad ka jingsngewthuh ia ka Ktien U Blei ka dei ka kam im kam iap jong ka. Ngi shon jur ia ka jinghikai ia ka Ktien U Blei naduh laiing haduh ha ki skul bad ngi ban pynjur ka bahikai ha ki Sunday School Shisien ha ki Sunday School ki la iap ha ki khun khynnah bad ki khun samla jong ka balang, tang katta hi ka jingtroiñ ka balang ka la sdang. Ha kine ki sngi jong ngi, haba ngi iohi ia la ki khun ki ktI ba ki sdang ban iaingi ha ki thwei ka jingim kynrum kynram ha kane ka pyrthei, ngi sngew ia ka jingpyrta kaba jam kaba khoh ia ngi sha ka Ktien U Blei ba ngin pynmlien ia ki ha kaba tip ia ki tynrai ki jinghikai jong ka naduh ba ki dang rit, wat shuwa ba kin leit sha ki skul hikai bad sha ki Sunday School. Ka jingdonkam kaba nyngkong eh ka long ban pynioh ha ki ia ka jingtip, bad de kata ka jingtip ki nangsan sha ka jinglong bad ka jingngeit. Khmih kine ki jingong kiba na ka Ktien U Blei hi "Kumno te kin iakhot kyrpad ia Uta ha Uba kim shym la ngeit ? Kumno de kin ioh ngeit ha Uta shaphang Uba kim shym la iohsngew ? Kumno de kin iohsngew khlem uba ialap ?" (Rom. 10 : 14). U Apostol Jakob u ong, "Te to long phi ki nongleh ia ka Ktien, bad ym tang ki nongsngew, da kaba shukor noh ia lade hi" (Jak. 1 : 22). Haba ki mishonari kiba nyngkong ki la wan ialap ia ka Gospel ha ri India ki shem ba ym lah tur satia pyrshah ia ki saw kynroh jong ka niam Hindu. Haba uwei u Missionary uba khraw u la wan lap ia kaba kum kata, u la ong, "Ai ha nga tang ki khynnah kiba hapoh hynñiew snem, te phin sa iohi ia ka jingmih." La shem ba hadien kumba 30-40 snem, la seng ia ka Niam Khristan da kita ki khynnah kiba uta u Missionary u la hikai. Kane ka pvrthei mynta, kaba la pynsakma ia ki khun samla jong ngi sha ka pyrthei bad ki jingthala jong ka, ka la ktah jur ia ki na ka daw ka jingsngew sting shaphang ka jinghikai ia ki khun jong ngi naduh ba ki dangrit ha la iing bad ha ki skul jong ngi. Lada ngim sumar ia kane, kan long kaba dier por ban sdang ban leh haba ki la samla.

Ka jingthew bad ka jingthmu kaba khraw bad ba kynsai tam jong ka jinghikai ia ka Ktien U Blei ha ki khun ki kajew

jong ngi ka long ban pynioh ha ki ia ka jingtip ia U Jisu Khrist Uba long ka dehnud ba tynrai tam jong ka. Lada U Jisu Khrist kum U Khun jong U Blei Uba ha khlieh tam, Um don ha ka Baibl, ki jinghikai kiba don hapoh jong ka, la ki bha bad kordor katno katno ki kylla long tang ki Jingsneng Tymmen ki bym don bor ban pynkylla ia ka dohnud sniew jong u briew. U Jisu Khrist U long da shisha ka bor jong U Blei : "Namar ki Jiw ki iapan dak, bad ki Grik ki iawad ka jingstad.. bynrei ha kita ia kiba la khot, ki Jiw bad ki Grik ruh, ngi ialap ia U Khrist Uba ka bor U Blei, bad ka jingstad U Blei" (1 Kor. 1 : 22-24). Ia Une U Jisu Khrist la khot "U Ktien jong U Blei", namar ba baroh kaba la kren bad la thoh shaphang jong U ka long ka khubor Babha U Blei, ka long hi baroh kawei, ka Ktien jong U Blei. "Ha kaba mynnyngkong U la don U Ktien, bad Uta U Ktien U la don bad U Blei, bad Uta U Ktien U la long U Blei. Une U la don ha kaba mynnyngkong bad U Blei. Da U la long kiei kiei baroh ; bad khlem ma U, ym shym la long kaei kaei ruh kaba la long" (Ioan. 1 : 1-3). Shuh shuh la ong, "Naba Uta ia Uba U Blei U la phah, U kren ia ki ktien jong U Blei" (Ioan. 3 : 34). Ha ka Shithi sha ki Hebru la thoh, "Da ka jingngeit ngi sngewthuh ba la thaw ia ki pyrthei da ka Ktien U Blei" (11 : 3).

Sa aiu pat ngin ia ong ? Ka Baibl kaba long ka Ktien U Blei ka kren, ka iathuh, ka pynpaw ia U Jisu Khrist ; ma ka, kaba ialam ia uwei uwei baroh uba mon ban im riewblei sha Une U Jisu Khrist. Ha kaba don U Khrist, hangta ka don ka bneng "Katno ka long kata ka jingkynrei spah ka burom kane ka jingmaian hapdeng ki Jentil ; kaba long kein U Khrist ha phi, ka jingkyrmen ka burom, ia Uba ngi ialap, da kaba sneng ia u briew baroh bad da kaba hikai ia u briew baroh ha ka jingstad baroh, ba ngin ioh pynieng ia u briew baroh u bajanai ha U Khrist Jisu" (Kol. 1 : 27-28).

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist Amen.

V. KA JINGKOHNGUH

"Ha khmih Nga buh ha khmat jong phi ha kane ka sngi ia ka jingkyrkhu bad ia ka jingtim ; ia ka jingkyrkhu keiñ, lada phin kohnguh ia ki hukum U Trai Uba U Blei jong phi, ia kiba Nga hukum ia phi ha kane ka sngi ; bad ia ka jingtim keiñ, lada phim kohnguh ia ki hukum U Trai Uba U Blei jong phi" (*Deut. 11 : 26-28*).

Ka Baibl kaba long ka Ktien U Blei ka dap da ki jinghikai shaphang ka Jingkohnguh. Ka jingkohnguh ka don ka jaka kaba neh bad kaba skhem naduh bneng haduh khyndew bad shaduh ki bymjukut.

Ha ka Paradais kaba nyngkong la iathuh ia ngi kumne : "Bad U Trai Uba U Blei U la hukum ia uta u briew, U da ong, Na u dieng baroh ha ka kper, da kaba bam me lah ban bam ei ; hynrei na u dieng ka jingtip ia ka babha bad basniew men ym ioh bam na u" (Jen. 2 : 16-17). Nangta pat haba u la leh palat, U Blei U la ong pat, "Uei uba la iathuh ia me ba me la lyngkhuit ? Shisha me la bam na uta u dieng ia uba Nga la adong ia me ban ym bam na u ?" (Jen. 2 : 16 bad 3 : 11). Hangne, ka jingkohnguh ia ka hukum ka long ka aiñ tynrai ia ka longbriew manbriew naduh kaba mynnyngkong ba u briew u dang don ha Paradais. Ym shym la kren ei ei shaphang kiwei kiwei ki aiñ tynrai ka longbriew manbriew kum ka jingngeit, ka jingsngewrit bad ka jingieit.

Ha ka Paradais ka baar lane ka bneng. Ka Ktien U Blei ka ong kumne : "Te uta u iakjakor u la sngewbitar lep ia kata ka briew, bad u la leit noh ban ialehthma bad kita kiba sah na u symbai jong ka, kita kiba sumar ia ki hukum U Blei bad kiba bat ia ka jingphla ia U Jisu Khrist" (Jingpyn. 12 : 17), Hapdeng kata ka thma ba sngewshyrkhei ka ktien ka ong, "Hangne ka don ka jingiaishah jong kita ki riewkhuid, kita kiba suma ia ki hukum U Blei, bad ia ka jingngeit U Jisu" (Jingpyn. 14 : 12).

Ha ka Aiom Pdeng, kaba long ka Golgotha lane Kalbari. Hangta ngi shem ba ka paw shynna ka Aiñ Tynrai ba la buh U Blei : *ka jingkohnguh.* La thoh, "Namar kat kumba da kata

ka jingbymkohnguh jong uta uwei u briew, la pynlong ki bapop ia kita ki babun ; kumta ruh da kata ka jingkohnguh ka jong uta uwei pat, yn pynlong ki bahok ia kita ki babun" (Rom 5 : 19) Shaphang U Trai Jisu la kren kumne : "Te haba la shem ia U ha ka rukom kum u briew, U la lehrit ia lade, haba U la jialong Uba kohnguh wat haduh ka jingiap, ho'id, ka jingiap ka diengphna keiñ" (Phil. 2 : 8) Nangta shuh shuh la kren shaphang jong U, "La U la long U Khun ruh, U la nang ia ka jingkohnguh na kiei kiei ruh ia kiba U la shah ; bad haba la pynbit janai ia U, U la jialong U Nongpynlong ka jingpynim bymjukut ia kita baroh kiba kohnguh ia U" (Heb 5 : 8, 9).

Haba U Jisu Khrist U la wan sha kane ka pyrthei U la thmu ban pyndep ia kane ka program : ban kyntiew ia ka jingkohnguh sha ka jaka kaba ka dei ban dei. Ha ka Paradais kaba nyngkong ka la ieng ha khmat duh, ha ka Jaka Pdeng tam, ha Lum Kalbari bad haduh Bneng kaba bymjukut la pynbna shai kdar da kawei ka sur : Ko khun jong U Blei, kaba nyngkong tam bad kaba khatduh eh ba U Blei jong me U pan na Me ka dei ka jingkohnguh.

Nga ieng mynta ha kane ka jaka ban sliew hapoh ki dohnud jong phi ia kane ka ding jong ka jingkohnguh. Ngan leh ia kane da kaba ialam ia phi lyngba ki Jingthoh Bakhuid.

A. Ki Jingshisha na ka Testament Barim

1. *U Noah.* Ngi kynmaw shaphang u Noah, u briew jong U Blei, uba la pynkhreh ia kata ka jinglieng ha ka por shuwa ba yn pynshlei ia ka pyrthei da ka um. Sawsien la ong shaphang jong u kumne : "Te u Noah u la leh kumta : katba kum baroh ba U Blei U la hukum ia u, kumta keiñ u la leh" (Jen. 6 : 22 ; 7 : 5, 9, 16). U Blei U la jied ia u Noah napdeng baroh u khunbynriew ka pyrthei ban long u nongpynsah symbai ia u briew bad baroh ki kynja baim jong kane ka pyrthei na kata ka jingshlei um. Kane ka jingshisha ka iathuhkhana jngai ia ngi shaphang U Blei, ba U lah ban shaniah ia la ki kam babha jong U, ban pynim ia la ki parabriew, tang ha ki briew kiba kohnguh ia u.

2 *U Abraham.* Ngi shem ha ka Ktien U Blei ba la khot ia u Abraham da U Blei ban mih noh na la ka ri mane bleithaw

bad ban leit shong ha ka ri ba yn sa kdew ia u. U Abraham u la kohnguh bad u la leit shong ha Ri Kannan, ka jaka kaba U Blei U la kdew ia u. Um shym la ioh khun satia haduh ba u la tymmen eh u la dap 90 snem ka rta. Namar ba u Abraham u la long uba kohnguh eh ia U Blei, U Blei u la kular bad U la pynioh ha u ia u khun uba la kyrteng u Isaak. U Blei U la buh ka jingtyngjuh kaba eh bha ia u Abraham, kata ka long ba un kñia noh ia u Isaak kum ka jingainguh. Te U Blei U la 'kren kumne ha u Abraham, "Namar ba me la leh ia kane, bad ba mem shym la bat noh wat ia la u khun marwei jong me na Nga ; da kaba kyrkhu Ngan da kyrkhu shisha ia me, bad da kaba pynroi Ngan da pynroi shisha ia u symbai jong me kat ki khlur bneng...... bad ha u symbai jong me ki jaitbynriew baroh ka pyrthei kin iapynkyrkhu ia lade : naba me la kohnguh ia ka ktien jong Nga" (Jen. 22 : 16-11). Kä lad ban long ka jingkyrkhu ia ka pyrthei ka dei da kaba long riewkohnguh Blei.

3. *U Moses.* Uta u Moses, u shakri jong U Blei uba la ialam ia ki khun Israel na Ri Ijipt sha Ri Kanaan, haba ki la iapoi ha Ri Khlaw bah Sinai, hadien ba ki la iakynduh shibun ki jingeh bad ki jingshitom, bad ki la mad ruh shibun ki jingleh phylla U Blei halor jong ki, U Blei U la kren ha ki kumne lyngba u Moses : "Phi la iohi ia kata ia kaba Nga la leh ha ki Ijipt, kumno Nga la bah ia phi halor ki thabniang ki pukni, bad Nga la wallam ia phi ha lade hi. Te namarkata. lada shisha phin kohnguh ia ka ktien jong Nga, bad sumar ia ka jutang jong Nga, te phin long ka jingkynshew kaba dei ka jong Nga hi nalor ki briew baroh : naba ka pyrthei baroh ka jong Nga keiñ" (Eks. 19 : 4, 5).

Ka burom bad ka jingjanai ka jinglong U Blei ka paw ha ka jinglong khuid ka mon jong U. Ban long ki briew jong U kiba da shisha dei da ka lynti ka jingkohnguh ia ka mon bakhuid jong U. U Blei U la kren kumta ha la ki briew ha ki por mynhyndai, bad ka jingkren jong U ka ieng kajuh haduh kane ka sngi.

4. *Ka Tabarnakl lane ka Ïingmane ha kaba U Blei U shong.* Haba ki khun Israel ki la iaid lyngba ia ka Ri Khlaw ha ka lynti

jong ki sha Ri Kanaan, U Blei U la ai ka hukum ba kin shna kawei ka lingmane, ia kaba la khot ka Tabernakl, kaba kin shu buh ia ka na kawei ka jaka sha kawei pat. U Blei U la batai ia ka nuksa kata ka lingmane nadong shadong, bad ha ki laitylli ki Lynnong ba khatduh ka Kitab Eksodos, ngi shem 19 sien ba la iathuh ia ngi kumne : "Katba kum ia kata baroh ba U Trai U la hukum ia u Moses, kumta keiñ u la leh," bad nangta la pyubud sa kine ki ktien : "Bad kata ka burom U Trai ka la pyndap ia kata ka Tabernakl" (Eks. 40 : 35).

Nangta, haba ngi pule ia ka Kitab Lebitikos, ki Lynnong 8 bad 9, ngi shem ba la iathuh shaphang ka rukom jingpynkyntang ia ki lyngdoh bad ia ka Tabernakl ; bad 12 sien la iathuh ia ngi kumne : "Katba kum ia kata baroh ba U Trai U la hukum ia u Moses, kumta keiñ u la leh" bad nangta ha kaba kut la ong, "Bad ka burom U Trai ka la paw ha uta u paidlang baroh, bad ka ding ka la mih na khmat U Trai bad ka la thang duh ia ka jingkñia ainguh bad ia ka khleiñ" (Leb 9 : 24) Ka paw shai kdar da kane ka jingjia ba U Blei U pynphong pansngiat ia la ki briew kiba kohnguh ia U, da ki jingkyrkhu bashlei bad ka jingdon lem jong U bad ki ha ki por baroh.

5. *Ki sngi khatduh ka jingleit Ri Khlaw* : Haba la dap ki sngi ki ia ba U Blei U la buh ba ki khun Israel kin sa rung noh shapoh ka ri ka jingkular, hadien ki 40 snem ba ki la iaid lyngba ia ka Ri Khlaw, U Blei U la kren ha ki da u Moses U ong, "Ha khmih, Nga buh ha khmat jong phi ha kane ka sngi ia ka jingkyrkhu bad ka jingtim, ia ka jingkyrkhu keiñ lada phi kohnguh ia ki hukum U Trai Uba U Blei jong phi, kiba Nga hukum ia phi ha kane ka sngi ; bad ia ka jingtim keiñ, lada phim kohnguh ia ki hukum U Trai Uba U Blei jong phi" (Deut. 11 : 26-28). Ki ktien ki beit shai kdar, "Ka jingkyrkhu lada phin kohnguh." Ym don jingkyrkhu khlem ka jingkohnguh. Ngi kloi eh ban duwai man ka sngi ba U Blei Un kyrkhu ia ngi ; hynrei U Blei U don la ka Aiñ : ki jingkyrkhu ki wan hadien, ka jingkohnguh shuwa. Ngi donkam ban sumar ia lade ba ngin kohnguh ia U Blei, hadien kata U Blei U tip la ka kam ba Un kyrkhu ia ngi.

6. *U Syiem Saul.* U dei u syiem ki khun Isreal uba nyngkong tam hadien ba ki la ioh shong suk ha ka ri ka jingkular. U Blei U la thung syiem ia U Saul hapoh ka jingkhmih jong u Samuel, u Nongiathuhlpa bad u Lyngdoh jong U Blei. Ha kawei ka sien u Samuel u la iapynbeit bad u Saul ba un leit hiar thma ia ki Amalek kiba long ki nongshun kiba khraw ia ki Israel. Da ka ktien na U Trai, u Samuel u la bthah ia u Saul u ong, "To khie mynta, bad to pom ia ki Amalek, bad to pynjot noh khoit ia kiei kiei baroh katba ki don, bad wat pynim ia ki; hynrei to men pyniap ia ki bad shynrang bad kynthei, bad khunlung ba dang buiñ bad masi bad langbrot, ki ut bad ki kada" (1 Sam. 15 : 4). La iathuh ia ngi ba u Saul u la leh lut kumba la btah ia u, hynrei u la wallam ia ki masi bad ki langbrot kiba sngaid tam ban pynlong jingkñia ainguh ia U Blei namar kata ka jingjop.

Haba u Samuel u la leit iakynduh bad u Syiem Saul, u la iathuh ha u ia ka ktien na U Trai, "Nga la kylla ka bamut ia kaba Nga la thung Syiem ia u Saul : namar u la phaidien noh na ka babud ia Nga, bad um shym pyndep ia ki hukum jong Nga" (1 Sam 15 : 11). U Samuel u la iathuh ia ka rai ka jong U Blei na ka bynta kane ka jingbymkohnguh jong u, "U Trai U sngewbha ma ha ki jingainguh thang bad ha ki jingkñia kumba ha kaba kohngúh ia ka Ktien U Trai ? Ha khmih, ka bakohnguh ka kham bha ban ia ka jingkñia ban ka bashahshkor ban ia ka khleiñ ki langsohmoh. Namar ka jinglehkiat ka long kat ka pop ka jingleh byrtong hi, bad ka jingmutlop ka long kum kaba mane ia ki bleithaw bad ki teraph. *Namar ba me la kyntait ia ka Ktien U Trai, ma U ruh u la kyntait ia me na kaba long Syiem*" (1 Sam 15 ; 22, 23).

Ka jingdawa U Blei ka long ka jingkohnguh kaba biang thik. Pynjot lut ! Pyndnh khoit, ia ka pop bad ka mynsiem jingbymkohnguh. Ngi dei ban sumar bha haba ngi ong ba ngi la kohnguh, ioh ba U Blei pat Un ong, Me la kyntait ia ka ktien jong U Trai.

7. *Ha ka Kitab u Jeremaiah.* Ha ka por u Nongiathuhlpa Jeremaiah, ki khun Israel ki la leh klet bad iaid lyndet ia ki hukum U Trai. Te ka ktien na bneng ka la wan lyngba une u

Nongiathuhlpa kaba ong, "Ngam shym la iakren bad ki shaphang ki jingkñia ainguh lane ki jingkñia hynrei ia kane Nga la hukum ia ki, To kohnguh ia ka Ktien jong Nga te Ngan long U Blei jong phi bad u paidlang jong Nga" (Jer. 7 : 22, 23).

B. Ki Jingshisha na ka Testament Bathymmai.

1. Ka jingkohnguh U Trai jong ngi.

Na ka bynta U Trai bad U Nongpynim jong ngi, ka jingkohnguh ka long ka nongrim tynrai ka jingim jong U. Kine ki long ki kyntien jong U ba U la kren ; "Nga Ngam ...ad ia ka mon ka jong Nga, hynrei ia ka mon U Kpa Uba ... pnah ia Nga" (Ioan. 5 : 30). "Hynrei ba kata ka pyrthei kan ioh tip ba Nga ieit ia Uta U Kpa, bad kat kumba Uta U Kpa U la hukum ia Nga, kumta Nga leh" (Ioan: 14 : 31). "Namar kane keiñ Uta U Kpa U ieit ia Nga, naba Nga aiti noh ia la ka jingim ba ngan ioh shim pat ia ka...Ia kane ka hukum Nga la pdiang na Uta U Kpa jong Nga" (Ioan. 10 : 17, 18). U la don bad U la im ha kane ka pyrthei ban pyndep ia ka mon ka jong U Blei ; ha kane, U la pynpaw ba ka dei ban long kumta ia ngi ruh kiba la ngeit ha U. U ong, kiei kiei ruh ia kiba nga kren, kumba Uta U Kpa U la ong ha Nga, kumta keiñ Nga kren" (Ioan. 12 : 50). Na ka bynta jong ngi ruh U la kren ia kine ki ktien : "Lada phin sumar ia ki hukum jong Nga, phin ioh iaineh ha kata ka jingieit jong Nga, kumba Nga keiñ Nga la sumar ia ki hukum Uta U Kpa jong Nga, bad Nga iaineh ha ka jingieit jong U" (Ioan. 15 ; 10).

Ha kaba ka don ka jingkohnguh ia U Blei ha kane ka khyndew, kata kan long u shabi ia ngi ba ngin plie ia ka jingieit U Blei ha ka shnong Bneng. Namar, ong U Trai Jisu "Uno uno ruh u ban leh ia ka mon U Kpa jong Nga Uba ha bneng, uta keiñ u long u para jong Nga bad ka para bad ka kmie de" (Math. 12 ; 50).

2. Ka Jingkohnguh ki Apostol

Ha ka Kitab ki Kam ki Apostol la iathuh ia ngi ia ka history ka Balang ha ki angi jong ki Apostol. Ngi shem hangne ia u soh bathiang uba mih na ka jingkohnguh. U Trai Jisu shuwa

ba Un kiew noh sha bneng U ong ha la ki synran, Khie leit, ap ha Jerusalem, Ngan phah ia U Mynsiem Bakhuid, hangta yn sa iathuh ia phi aiu ka dei la phi ban leh. Te ha kawei ka sngi katba ki dang ialang ha kawei ka jaka, "La paw ha ki ki thylliej ba pait pnat kum ka ding ; te ka la shong halor uwei-pa-uwei na ki. Bad la pyndap ia ki baroh da U Mynsiem Bakhuid" (Ki Kam. 2 : 3, 4). Ka jingmih nangta ka long : "Te la pyndap ia kita ki synran da ka jingkmen bad da U Mynsiem Bakhuid" (Ki Kam. 13 : 57). Da ka jingialam U Mynsiem Bakhuid ki la ioh ia ka jingshlur kaba phylla ban phla ia la U Kynrad ha kylleng ka ri bad ha pyrshah ka khmat jong kita ki rangbah nongialam kiba la pynlap noh ia U Kynrad jong ki. Haba la khang bad adong ia ki ba kim bit ban ialap ia ka kyrteng U Jisu, ki la ai kane ka jubab : ' La ka shong hok hakhmat U Blei ban sngap ia phi khamtam ban ia U Blei, to khap ma phi : namar ngi ngim lah ban ym kren ia kiei kiei ruh ia kiba ngi la iohi bad ngi la iohsngew" (Ki Kam. 4 : 19, 20).

3. Kiwei kiwei ki jingkyntu ki Apostol

(*a*) *U Apostol Jakob.* Une u Apostol u ong, "Te to long phi ki nongleh ia ka ktien, bad ym tang ki nongsngew, da kaba shukor noh ia lade hi. Naba lada uno uno ruh u long u nongsngew ia ka ktien bad ym u nongleh, une u long kum u briew uba khmihthuh ia ka khmat ka met jong u ha ka ïtkhmih : namar u la khmihthuh ia lade bad u la leit noh, bad kumne kumne ruh u la klet noh uba kumno u la long. Hynrei jar uba iai khmihthuh sha ka hukum ba janai, kaba ka jong ka jingpyllaitluid bad u iaineh, une, haba um long u nongsngew uba klet noh, hynrei u nongleh ia ka kam, un long uba suk ha kata ka jingleh jong u" (Jak. 1 : 22-25).

(*b*) *U Ioannis* : "Uta uba ong, Nga ithuh ia U, bad u bym sumar ia ki hukum jong U, u long uba lamler, bad kata ka jingshisha kam don ha u" (1 Ioan. 2 ; 4).

"Bad lada ngi pan ia kaei kaei ruh, ngi pdiang na U, naba ngi sumar ia ki hukum jong U, bad ngi iai leh ia kita kiei kiei ruh ba pynsngewbha ha khmat jong U. Te kane ka long ka hukum jong U, ba ngin ngeit ha ka kyrteng U Khun jong U U Jisu Khrist, bad ba ngin iaieit paralok hi, kumba U la ai ia

ka hukum ha ngi. Bad uta uba sumar ia ki hukum jong U u iaisah ha U bad U ruh ha uta. Te da kane ngi tip ba U iaisah ha ngi, na Uta U Mynsiem ia Uba U la ai ha ngi" (1 Ioan. 3 : 22-24).

Ka Apil

Hato ka jingkohnguh ia U Blei ka la ioh ka jaka kaba skhem ha ka dohnud jong nga bad jong phi? To ngin kynmaw ba U Blei U pyntip ha ngi ia ki hukum jong U da ka jingiatiplem jong ngi, da ka Ktien Bakhuid jong U, bad da U Mynsiem Bakhuid Uba phla bad Uba pynshisha ia U Jisu Khrist bad ia baroh ki Ktien ba U la kren.

Lada ngi shem ba ka mynsiem jong ka jingkohnguh ka tlot ha ka jingim jong ngi, to ngin khynñiat ia la ka lieng ka jingim jong ngi sha kaba kham jylliew. U Blei da la U Myns.em Bakhuid jong ngi Un nang pynshai ia ki mynsiem jong ngi ba ngin iohi ia lade kumba ngi long

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen

VI. KA BAIOHSNGEW BAD KA BALEH IA KA KTIEN U BLEI

"Hynrei U la iathuh bad U la ong ha ki, Ka kmie jong Nga bad ki hynmen hynbew jong Nga ki long kine kiba iohsngew ia ka Ktien ka jong U Blei, bad kiba leh ia ka" (Louk. 8 : 21).

"Hynrei U te U la ong, Kham suk shisha kita kiba iohsngew ia ka Ktien ka jong U Blei, bad kiba sumar ruh ia ka" (Louk. 11 : 28).

Ka jingim jong ngi ki briew ha kane ka khyndew ka long kaba dap da ki jingshitom la ngi shong ha ki jingsyiem ne ki jingtrep ; la ngi im ha ki shnong sor ne ha ki shnong kyndong ; la ngi don ha ki kyrdan bad ki bastad ne ngi don hapdeng ki riewbieit. Ka Ktien U Blei ka ong, "La kha ia u briew sha ka jynjar, kumba ki phylliah ding ki her sha jrong" (Job. 5 : 7) ; bad " u briew uba la kha na ka briew u long u bakhyndiat ki sngi, bad uba dap da ka jynjar" (Job. 14 : 1). Ha ki jingshem jynjar jong u, baroh u khunbynriew u ud kthang ha la ka mynsiem. Ha ki ktien ka Baibl u ong, "Ah nga u briew uba shah lanot khop ! Uei u ban pyllait noh ia nga na ka met jong kane ka jingiap ?" (Rom. 7 : 24). Katba kum ka jinghikai ka Niam Kñia u Khasi, ha ka jingkut lad bad ka jingdumbuit jong u, u ong, "Ah nga u khun bynriew, nga sah khynnah sah bieit, ngam lap shuh ia ka dien ka shuwa, nga ap tang ia ka jingisynei jong U Blei Trai Kynrad !" Ki jingwan jia jong kiei kiei ki basniew ha kane ka pyrthei ki long kiba eh than ia u briew ban tip bad ban rai namar balei ba ki jia. Dei hapdeng kine baroh ki jingkut lad ba u briew u shu ong noh, "Ia kaba U Blei U la mon, ngi ki briew ngi lah leh aiu ?"

Dei hangne ba ngi ki khristan ngi pynieng ia la ka jong ka daw halor kaba ngi pynshong nongrim ia la ka niam. Ka jingiapher hapdong ka Niam Khasi bad ka Niam Khristan ka shong tynrai ha kaba kawei ka long ka niam ba la shu shaniah ha ki jingiathuhkhana pateng, hynrei kawei pat ka seng nongrim ia lade ha ka Kitab Baibl. Ngi khot ia kane ba ka dei ka Ktien U Blei, namar ba ka iathuh shaphang ka mon U Blei. Ha ki

kyntien kiba don ha ka ngi shem ba ka don ka jubab bad ka jingbatai ia kano kano ka jingjia, la ka long ka baeh ne ka bajem. Kata ka jingbatai kam dei satia kaba mih na ka jingpyrkhat stad jong u briew, hynrei ka long kaba mih na U Blei. "Namar kata ka jingstad jong kane ka pyrthei ka long ka jingbieit ha U Blei. Namar la thoh : U kem ia ki bastad ha ka buit sianti jong ki hi" (1 Kor 3 : 19). Ha ka Niam Barim jong ngi, haba ngi iakynduh ia ki jingeh bad ki jingshitom ka jingim, ngi wad ia ki riewtymmen bad ia ki nongkñia nongkhriam ban iarap ia ngi, kine ki lah ban ai ki jubab da kaba ki shu tharai kum ki briew ; hynrei ngi sngewkmen ban ong ba ha kiba kum kita ki por, ngi ki khristan ngi don ka Ktien ka jong U Blei kaba ai jubab bad ki jingsngeng ba ngi shem hangta ki long kiba la ai da U Blei Trai Kynrad Uba tip lut ia kiei kiei baroh ; namarkata ki long ki bym don jingbakla. Ka jingshisha jong ka Niam Khristan ka shong hangne.

Ha kane ka aiom riewstad kaba mynta, ka don ka jingpyrshang ki briew ban bishar ia ka Baibl lane ka Ktien U Blei na ka liang ka jingstad ba kynja pyrthei. Shim da ki nuksa kumne : Haba ki pule ia ki Kitab ka Hukum kiba ngi khot ki Kitab u Moses, ki bishar ia u Moses kum u briew,—ki jingmut bad ki jingpyrkhat jong u, ka jingstad buit jong u, ka jinglong bakhraw jong u, ka jingngeit Blei jong u, ka jingtip jong u, ki jingsngew jong u bad kiba kum kita. Ki khmih bad ki bishar ia u kum u briew, ki buh shabar ia kata ka bor ne ka kti kaba na sha lyndet kaba la pynlong ia u kumba u long. Haba ki pule shaphang u Dabid syiem, ki bishar ia u tang na ka liang ka jingbha bad ka jingsniew kaba u don kum u briew, ki buh sharud ia kata ka bor barieh, kaba long U Mynsiem U Blei kaba la trei ban pynlong ia ka dohnud jong u kaba pynsngewbha eh ia U Blei. Ha kajuh ka rukom haba ki shim ban kren shaphang U Jisu Khrist, ki pynieng ia U tang kum u briew uba stad tam, uba khrawbor tam, uba bha tam bad uba riewblei tam hapdeng baroh ki khunbynriew ha kane ka khyndew ; ka jinglong Blei jong U ka jah ne la buhrieh noh ia ka sha kyndeng. Kumjuh ruh ka long kumta haba ki kren shaphang ki Apostol bad ki Jingthoh jong ka Ktien jong U Blei. Kim lah ban kot, da ka jingstad briew, ban iohi bad ban kren shaphang kata ka bor

kaba na sha lynder kaba la pynlong ia ki kumba ki long; kumba u Apostol Paul u ong, "Namar ngi long ki jingthaw jong U, ba la pynlong ha U Khrist Jisu ia ki jingleh babha, ia kiba U Blei U la lah khreh lupa ba ngin ioh iaid ha ki" (Eph. 2 : 10).

Kiwei kiwei ki niam kum ka Niam Hindu ki kren shaphang U Jisu Khrist ba u long uwei hapdeng ki spah bad ki hajar ki blei jong ki; ki pyrshang ban pynlong Blei ia U kum uwei hapdeng ki blei jong ki kiba la wan long briew man briew ha kane ka pyrthei, bad ban pynlong ia ka niam Hindu jong ki bad ia ka niam Khristan ba kim long ar hyrtei tang kawei ka niam. Hapdeng ki Musalman ruh ki kheiñ ia U Jisu Khrist ba U long uwei hapdeng ki nongiathuhlpa kiba khraw ba U Blei U la phah sha kane ka pyrthei; hynrei u Muhammed jong ki u long uba khatduh bad uba khraw tam. Nalor nangta ki mih napdeng ki khristan hi kiba pyrta ki ong, Keiñ noh ia kito ki Moses, ki Isaiah, ki Dabid, ki Ioannis, ki Petros bad kiwei kiwei, ngi kwah tang ia U Jisu Khrist. Kiwei kiwei ki long tang ki briew kiba kum ma ngi, ki don la ki jingtlot bad ki jingkhlaiñ, hynrei tang U Jisu Khrist Uba long janai khlem pop. Kine baroh ki jingkren, ia ki long ki babha ne ki basniew ki thew pynkhih ia ki jingmut jingpyrkhat jong ngi shaphang ka Baibl bad ka jingkordor jong ka kum ka Ktien U Blei, na kaba ngi ioh ia ka kyrtong U Jisu Khrist Uba ngi la pynlong bad kam ia U ba U long U Blei jong ngi. Khlem ka Baibl, ngin ym lah ban iohsngew bad ban tip ia U Jisu Khrist; bad khlem U Jisu Khrist bad ka Baibl kan ym lah don ka Niam Khristan.

Ngi don katto katne ki daw ban pyni balei ngi ngeit ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei. Katto katne na ki ki long kine.—

I. *Ngi ngeit ia ka Baibl ba ka long ka Ktien U Blei namar ka jingphla U Jisu Khrist.* Ki don kiba ong ba ngi lah ban ngeit ia ki ktien bad jinghikai U Jisu Khrist, hynrei ngim lah ban pdiang ia ka Baibl baroh kawei ba ka long ka Ktien U Blei. Kine ki briew kim lah ban iaphyrshi kylliang bad U Jisu Khrist, hynrei ki ioh ban kem daw hangne hangtai ia ki jingkren ki briew ba ki shem ha ka Baibl. Ngi buh ia ki ktien kumba ngi

shem ha ka Baibl ba la kren da U Jisu Khrist ; la thoh kumne *shaphang ka Testament Barim* :—U Jisu Khrist U la kren kumne ia ki Pharisi kiba la wan kren wohdong ia U, "Phi da pynduh ia ka Ktien U Blei da ka rukom pateng la pateng jong phi, ia kaba phi hikai" (Mark 7 : 13). "Ka Ktien U Blei" hangne ka mut ia ki Jingthoh Bakhuid jong ka Testament Barim. Ha kawei pat ka jaka la ong, "Te haba U la sdang na u Moses, bad na ki nongiathuhlpa baroh, U la pynpaw ha ki ha ki jingthoh baroh ia kiei kiei ruh shaphang ia lade" (Louk. 24 : 27). *Shaphang ka Testament Bathymmai* :—U Jisu U la ong kumne, "Hynrei Uta U Nongpyntngen, U Mynsiem Bakhuid, ia Uba Uta Un phah ha ka kyrteng jong Nga, Uta keiñ Un hikai ia phi ia kiei kiei baroh, bad Un pynkynmaw ia phi ia kiei kiei baroh kiba Nga la ong ha phi". "Nga dang don shibun kiei kiei ruh ban ong ha phi, hynrei phim lah ban shah ia ki mynta. Hynrei ynda U la wan ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh ; namar Un ym kren na lade, hynrei ia kiei kiei ruh katba Un iohsngew, Un kren, bad Un pynpaw ha phi ia kiei kiei ruh ki ban sa wan" (Ioan. 14 : 26 bad 16 : 12, 13). Ki briew ki pyrta bad ki ong, "Phaldien sha U Khrist !" Hynrei U Jisu Khrist pat U ong, "Khmih shaphrang, sha ki Apostol".

Balei ka dei ia ngi ba ngin pdiang ia ka jingphla U Jisu Khrist shaphang ka Ktien jong U Blei ? Ka daw ka long ba ym don uno uno uwei pat u briew uba shisha bad uba hok uba kat ma U. Ong u Apostol Petros, "U bym shym la leh pop, lymne ym shym la shem ia ka baarsap ha ka shyntur jong U : Uba, haba la krenbeiñ ia U, Um shym krenbeiñ kylliang ; haba U shah shitom, Um ju byrngem ; hynrei U la ju aiti noh ha Uta Uba bishar hok" (1 Pet. 2 : 22, 23). Lada don mano mano uba kren ne hikai kaei kaei ruh kaba shaphang U Khrist, ym don da uwei pat U Khrist nalor U Khrist jong ka Baibl. Katba U dang don ha kane ka pyrthei, U la im ka jingim khlem pop kaba kynja Blei ; U la leh ki kam ba kynja Blei ha ka jinglong bad ka bor ; U la kren ki ktien ba kynja Blei : wat ki nongshun jong U ki la ia ong, "Ym ju don u briew uba la kren kat une u briew" (Ioan. 7 : 46). "Baroh te ki la sngewkyndit, kat ban iakylli hi paralok, ki da ong, Kaei kane ? Ka jinghikai bathymmai ! Da ka bor U hukum wat kat ia ki mynsiem bymkhuid, ki ruh ki kohnguh ia U !" (Mark. 1 : 27).

II. *Ngi ngeit ia ka Baibl ba ka long ka Ktien U Blei namar ki jingiathuhlpa jong ka ba la pyndep.* Napdeng ki phew bad ki spah tylli ki jingiathuhlpa ba ngi sham ha ka Baibl ba la pyndep ia ki. ngin jer tang san tylli.

(*a*) *Ki jingiathuhlpa shaphang ka jingwan U Jisu Khrist.* Kine ki don shibun bah, hapdeng jong ki don kine ; "Hynrei ma pha, ka Bethlehem Ephrathah, la pha long ka barit hapdeng ki hajar Judah, na pha keiñ Un mih ha Nga Uwei U ban sa long U Nongsynshar ha Israel ; Uba ka jingmih jong U ka long na mynhyndai, naduh bymjukut" (Mik. 5 : 2). "Naba Men ym lehnoh ia ka mynsiem jong Nga ha ka jaka bymiohi ; lymne Men ym shah ia U Bakhuid jong Me ban shem ia ka bapyut" (Salm 19 ; 10). Kane ka thew sha ka jingiap bad ka jingmihpat U Jisu. Haba ngi pule ia ka lynnong 53 ka Kitab u Isaiah, ngi shem baroh kawei ka lynnong ka kren shaphang ka jingiap U Trai Jisu bad u soh uba mih na ka,

---

(*b*) *Ki jingiathuhlpa shaphang ka jaitbynriew Jiw.* Kine ruh ki don shibun bah, hapdeng jong ki don kane ; "Namar kata, kumne U ong U Trai ki paid : Namar ba phim shym la sngew ia ki Ktien jong Nga,...Kane ka ri baroh kan long ka jingkynjah bad ka jinglyngngoh ; bad ki jaitbynriew kin shakri ia u Syiem Babilon, hynñiewphew snem. Te ynda la kut hynñiew-phew snem, Ngan pynshitom ia u Syiem Babilon, bad ia kata ka jaitbynriow" (Jer. 25 : 11, 12). Kane ka la urlong thik.

(*k*) *Ki jingiathuhlpa shaphang ki Jentil, lane ki jaitbynriew bymdei Jiw.* Kine ki long ki Ktien ba la kren shaphang kata ka Babilon bakhraw : "Ka jingsawa ka thma ka don ha ka ri, bad ka jong ka jingpynjot bakhraw. Kumno ba la pait arliang bad la pynkheiñ ia u nembah ka khyndew baroh ! Kumno ha Babilon ka la wan long ka jingkynjah hapdeng ki jaitbynriew !......Kumne U ong U Trai ki paid : Ia ki kynroh ki barben ka Babilon yn pynkyllon noh khoit, bad ia ki khyrdop bajrong jong ka yn thang da ka ding" (Jer. 50 , 23 bad 31 : 58).

(*d*) *Ki jingiathuhlpa shaphang ka balang.* Ngin iathuh ia phi tang kane kawei : "Leit lyngba, leit lyngba ia ki khyrdop ; to phin pynkhreh ia ka lynti u paidlang ; to pun, pun ia ka lynti bah ; ialum noh ia ki maw ; to sieh ka lama ia ki kynja bynriew.

Hakkmih, U Trai U la pynbna haduh ka bakut ka khyndew. To phin ong ha ka khun ka Seion (ka balang), ha khmih ka jingpynim jong pha ka wan ; hakbmih, ka bainong jong U ka ha U, bad ka nong jong U ha khmat jong U, Te kin khot ia ki u paidlang bakhuid, kiba la siewspah ki jeng U Trai : bad yn khot ia pha, la kaba la wad, ka shnong bym shym la iehnoh" (Isa. 62 : 10-12).

(*e*) *Ki jingiathuhlpa shaphang U Mynsiem Bakhuid.* Kine ki don shibun naduh ka Testament Barim haduh ka Testament Bathymmai. Ngin iathuh tang kawei na kine ki jingiathuhlpa, bad kata ka long ba la kren da U Trai jong ngi : "Nga dang don shibun kiei kiei ruh ban ong ha phi, hynrei phim lah ban shah ia ki mynta. Hynrei ynda U la wan ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh ; namar Un ym kren na lade, hynrei ia kiei kiei ruh katba Un iohsngew, Un kren, bad Un pynpaw ha phi ia kiei kiei ruh ki ban sa wan. Un pyndonburom ia Nga, naba Un shim na ka jong Nga, bad Un pynpaw ha phi" (Ioan. 16 : 12-14), Kane ka la urlong thik.

III. Ka jinglong tylli jong ka Kitab. Ngi ngeit ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei, namar ka jinglong kaba tang marwei hi kaba phylla hapdeng ki jait kot baroh kiba don ha ka pyrthei. La thoh ia ka da ki sawphewngut ki nongthoh, ha ki laitylli ki jait ktien. Ka por ka shim naduh u nongthoh uba nyngkong haduh u nongthoh uba khatduh haduh kumba shihajar sanspah snem. Uwei pa uwei u nongthoh u don la kajong kajong ka sobjek ; hynrei kaba phylla ka long, haba la lum lang ia kine ki kitab baroh hynriewphew hynriew kim don ka jingpyrshah kawei ia kawei pat. Ha ka ktien Grik, ia kawei ka kitab ki khot ka *Biblios* hynrei ia ki babun ki Kitab ki khot ki *Bible.* Haba ngi pule ia ka ngi shem ia ka Kitab ka banyngkong la thoh shaphang ka jingsdang pynlong ia kane ka pyrthei bad ia kiei kiei baroh kiba don ha ka suiñ bneng halor ka khyndew. Shuwa kata, ka la long kata ia kaba la khot ka BYMJUKUT ha kaba U Blei U la long na baroh ha baroh. Ha ka Kitab kaba khatduh la thoh shaphang ka jingpynkut lane ka jingpynwai noh ia kane ka pyrthei. Hadien kata, kaba sah ka long ka BYMJUKUT ha kaba U Blei U long Uba iai im bad iai sah sha ki bymjukut.

Kumta ka Baibl ka long ka ktien U Blei kaba iathuh ia ka jinglong jong kane ka pyrthei kaba na BYMJUKUT shaduh ka BYMJUKUT. "Mynba Mem pat pynmih noh ia ki lum, lymne ba Mem pat thaw dur ia ka khyndew bad ia ka pyrthei, wat naduh bymjukut haduh bymjukut, Me Me long U Blei" (Salm 90 : 2). U Trai Jisu, ha kawei ka por U la ong, "Kham suk shisha kita kiba iohsngew ia ka Ktien ka jong U Blei, bad kiba sumar ruh ia ka" (Louk. 11 : 28). Ha kawei pat ka jaka U la ong, "Ka bneng bad ka khyndew te kin duh noh, hynrei ki Ktien jong Nga kin ym duh noh satia" (Mark. 13 : 31). U Apostol Paul pat u la ong ha kawei ka jaka, "Namar kane ruh ngi nguh ha U Blei khlem da pud, ba haba phi la pdiang na ngi ia ka Ktien U Blei ia kaba la pynsngew, phi la pdiang ym kum ka ktien ki briew, hynrei, kumba ka long shisha keiñ, ka Ktien U Blei, kaba trei ruh ha phi ki bangeit" (1 Thess. 2 : 13). Ha kawei pat ka jaka une ujuh u Apostol u la ong, "To shim ruh ia ka jingda khlieh ka jingpynim, bad ka waitlam U Mynsiem kaba long ka Ktien U Blei keiñ" (Eph. 6 : 17).

IV. Ka jinglong khlieh jong ka halor kiwei kiwei pat ki kot. Ka Baibl, kum ka Kitab hi, ka la ioh ia ka jaka kaba hakhlieh bad ka bakynsai tam na ki jait Kitab baroh kiba don ha kane ka pyrthei. Na ka 'liang ka jingpynphriang ia ka, ka la her kum ka lyer ha baroh ka sla jong kane ka pyrthei. Ka jingiaid jong ka, ka long da ki spah bad ki hajar million shisnem shisnem, bad lajan sha man ka thliew ïing, ha kane ka pyrthei, ka la ioh rung. Uwei pa uwei u briew uba la nang la stad, la u dohiong ne u dohstem ne u dohlieh, u don Baibl bad u pule ia ka : ia u bymdon jiagtip ei ei ia ka Baibl, la u nang u stad katno katno, ki ñiew ia u u bastad shiteng shiliang. Ha ki niam baroh kiba don ha kane ka pyrthei, naduh ki rangbah nongialam niam haduh ki paidbah paidlang, ki tip, ki pule, ki ñiewkor bad ñiew kyntang ia ka wat lada kim pdiang ia ki jinghikai jong ka. Ka don ha ki ïingbuh kot baroh jong ka pyrthei. Lada leit sha ki ïingsyiem ïingpatsha, ki ïing bakhraw batri, ki ïing nongialam bad nongsynshar hangno hangno, hangta yn shem ba don ka Baibl. Wat ha kata ka jinghikai Komunist yn shem ia u symbai ka Ktien U Blei ba la pynrung hapoh ki jingpyrkhat jong ka, haduh ba hateng hateng, ki don kiba pyrkhat ba ka jinghikai Komunist ka dei kaba mih na ki jinghikai ka Baibl kaba long

ka Ktien U Blei. Ngi don ha ka Baibl ia ki jinghikai baroh kiba donkam na ka bynta ka longbriew manbriew, ka longiing longsem u briew ka babha tam ; ka jinghikai Komunist ka shim ia kine ban pyntreikam ia ki da ka bor. Ka jingngeit khristan jong ngi shaphang ka jingkohnguh ia ka jinghikai ka Ktien U Blei ka long, ba ka dei ban mih napoh, na ka dohnud u briew, da ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid na shapoh ka dohnud jong u ; hynrei ka jinghikai Komunist ka long ba ka hima ka bat ia ka bor khlieh duh ban synshar bad pynsaid ia u briew. Halor kane ka nongrim ngi khot ia ki Komunist ba ki long kiba khlem Blei.

Haba ngi pule shaphang kiwei kiwei ki niam kum ki niam Hindu, Musulman, Buddhist bad kiwei kiwei ki jait niam kiba dang im ha kane ka pyrthei, ngi shem ba ki jinghikai ka Ktien U Blei ka la ioh ban rung hapoh ki jinghikai jong ki kum ka mluh lane kum u thiat ban pynkylla dur bad pynkylla jinglong ia ki. La kine ki niam ki lah ban beiñ ia ka Niam Khristan, hynrei kim lah khlem da iaroh ia kata ka Kot Niam jong ngi ki khristan. Ki jinghikai ka Ktien U Blei ka la rung hapoh ki jinghikai jong kine ki niam ba suki suki ka la pynkylla dur ia ka rukom mane Blei jong ki. Ngi sngewlyngngoh haba ngi pule ia ki Ktien U Trai jong ngi kiba U ong, "Nga don kiwei pat ki langbrot ruh ki bymlong na kane ka jingker ; ia kita ruh ka dei ia Nga ban wallam, bad kin sngap ia ka Ktien jong Nga ; te kin ialong shikynhun, bad Uwei U Nongaplangbrot" (Ioan. 10 : 16). Ha kine ki Ktien ka don ka jingmaian kaba ngi ki briew ngim lah ban sngewthuh lut ia ki.

V. Ka bor jong ka ban ieng pyrshah ia ki nongshun jong ka. Ha kane ka pyrthei jong ngi, ki briew kiba ngi ñiew ba ki long ki bastad bad ki bakhraw hapdeng ki parabriew, ki la thoh bad ki la hikai shaphang kiei kiei kiba thymmai bym pat lah shem ha ki pateng kiba shuwa jong ki. Hynrei hadien katto katne ki snem, ne ki phew snem, ne ka lah ban long ki spah snem, ki jingthoh jong ki ki kylla rim bad ym don ba ñiewkor shuh ia ki, namar ba la mih kiwei pat ki jingthoh kiba thymmai kiba kham bha bad kiba kham long shisha. Hynrei ki jingthoh ha ka Ktien U Blei bad ki jingmut kiba don ha ka, ym pat don mano mano uba lah ban jop ban pyndem ia ki bad ban ai bujli da

kiwei pat ha ka jaka jong ki. Ki riewkhraw bad ki riewdonburom jong kane ka pyrthei, haba ki shem ia ki jinghikai jong ka ba kim indei bad ka lynti iaid ka jingim jong ki, ki la pyrshang ban sei la ki buit ki bor da ka jingialap bad ki jingthoh jingtar pyrshah ia ka, hynrei ha kaba khatduh, kine ki bakhraw ha ka jingñiew ka pyrthei ki la kylla shah sahjied ba la kren pynpeh dor ia ki ha ki aiom ki babud.

Ki la don ki syiem ki patsha hyndai, ha ka por ba ki dang bat ia ka bor halor ki hima rit bad khraw jong kane ka pyrthei, ki la pyrshang ban khñiot ia ka Balang Khristan da kaba pynduh ia ka naduh tyllong. Napdeng kiba bun, ngan iathuh tang kawei. Uwei napdeng ki Patsha Rom uba khlaiñ bor ha ka buit bad ka jingstad, uba kyrteng u Patsha Diocletian, da ki laitylli ki hukum patsha, u la ai hukum ban pynduh baroh khoit ki iingmane khristan, ban pynduh pyndam ia baroh ki jait kot niam khristan. khamtam ia ki Baibl, katba lah ban shem ia ki, bad ban pynbor ia baroh ki bangeit khristan ba kin mane bleithaw Ka jynjar ka bakhraw ka la hap halor ki khristan bad ym lah ñiew shuh kiba shah iap kum ki Martyr. Da ka jingleh pyrkhing kaba jubor jong u u la thew ban pynduh ia ka Baibl, hynrei um shym la jop satia. Kane ka la long ha ki snem 303 bad 304 Ha ka snem 312, haba la kiew sha ka khet u Patsha Patsha Constantine, uba la pdiang ia ka niam khristan, u la pyllaitluid ia ki khristan na baroh ki aiñ bad ki hukum patsha kiba pyrshah ia ki. Ha kiwei kiwei pat ki por la don kiwei kiwei ruh kiba la thew ban pynduh noh ia ka Baibl na ka pyrthei, hynrei kim shym la lah. Ym don jingphylla ba ki la mih ki riewniam, ki banang batip bha ha ka pyrthei, kiba la thoh pyrshah ia ka Ktien U Blei, hynrei ha ki pateng ki babud ki la shah ka jingkren beiñ, haduh ba ki jingthoh jingtar jong ki baroh ki la duh.

Ngi lah ban pynbud shuh kiwei kiwei ki daw ban pyni ia ka bor jong ka Ktien U Blei ba ka la trei ia ki bor pyrkhat u briew ha kane ka pyrthei. Ha kaba shikyntien, ym don kano kano kawei pat ka Kitab ba la mih pyrthei kaba la trei ban bat ia ka jingim bad ka jingiaid ka babeit jong u khun bynriew haduh kane ka sngi.

KA 'APPIL

1. Ka appil sha ki bym pat long khristan. Paralok baroh, kine ki jingiathuhkhana baroh ki kdew shai ia ka jinglong ba shisha jong ka Niam Khristan. Kane ka Baibl ka dei ka Ktien jong U Blei hi kaba iathuh shaphang kata ka niam Blei ba shisha, kaba U Blei hi na bneng U la buh ban i lam beit ia u briew lyngba ki sngi ki por ba khohruh khohram ha kane ka pyrthei haduh ba un da poi shaduh kata ka jaka bakhuid ban long lem bad U junom junom. Ka Baibl ka long ka dulir kaba skhem bad kaba shisha ia ngi ki khristan bym don mano mano ba lah ban pynduh ia ka.

2. Ka appil sha ki parabangeit khristan, Ngi don kane ka Ktien U Blei kaba long ka atiar ka bakhlaiñ jong ngi da kaba ngi lah ban jop thiaw ia u Soitan bad ki buit thap jong u. Ka long ka Waitlam U Mynsiem Ka long ka sharak jong ka jingim. Ka long ka spah bakordor tam jong ngi. Ka balehklet ia ka ka wallam ka jingtlot ia ngi, kaba lah ban pynpoi ia ngi shaduh ka jingiap syndon. Katba ngi nangim jan ia ka Baibl katta ngi nang san kham jan sha U Blei.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

VII. U DABID BAD KA KTIEN U BLEI

"Ah katno nga ieit ia ka aiñ jong Me! Ka long ka jingpyrkhat jong nga baroh shisngi!" (*Salm 119 : 97*)

Kine ki long ki ktien u Syiem Dabid uba long u syiem uba khraw tam bad uba donnam tam napdeng ki syiem baroh jong ka jaidbynriew Israel, kumba ngi shem ha ka Baibl. La kren shaphang jong u ha ka Ktien U Blei ba u la don ka *dohnud kaba janai*, ym ju kren ia uno uno uwei pat ha kane ka rukom: La kren shaphang uta u Syiem Solomon uba khraw bad uba stad tam, "Ka dohnud jong u kam shym long janai bad U Trai U Blei jong u kumba la long ka dohnud u kpa jong u, u Dabid" (1 Syiem 11 : 4). Bunsien ngi shem ha ka Ktien U Blei ba la kren shaphang une u Syiem Dabid ba U Blei U la sngewbha eh ia u namar "U la leh ia kata kaba dei ha ki khmat U Trai, bad um shym la phai noh na kaei kaei kaba la hukum ia u baroh ki sngi ka rta ka jingim jong u" (1 Syiem 15 : 5). Kane ka la long ka jingshem bad ka jingiohi ka jong U Blei ia u Dabid. Ha kawei ka por, uwei u nongiathuhlpa jong U Blei uba kyrteng u Ahijah u la leit iathuh ha u Syiem Jeroboam ia ka ktien U Trai kaba ong, "Mem shym la long kum u shakri jong Nga u Dabid uba la sumar ia ki hukum jong Nga, bad uba la bud ia Nga da ka dohnud jong u baroh, ban leh tang ia kata kaba dei ha khmat jong Nga" (1 Syiem 14 : 8). Dei namar kane ka daw, ngi shem ba U Blei U la jied ia u Dabid ban long syiem halor ki Israel (1 Syiom 8 : 16). "Nga la shem ia u Dabid u shakri jong Nga; da la ka umphniang bakyntang Nga la pynsleh ia u" (Salm 89 : 20).

Ko para, "Hakhmih, ka khmat U Trai ka don ha kita kiba sheptieng ia U, ha kita keiñ kiba kyrmen ha ka jingisnei jong U; ia ka ban pyllait ia ka mynsiem jong ki na ka jingiap, bad ban sumar im ia ki ha ka nemsniew" (Salm 33 : 18, 19).

KA SALM 119

Kane ka Salm 119 ka long ka lynnong kaba jrong tam ha ka Baibl. Ka don haduh 176 tylli ki dkhot. La pynbynta ia ka ha ki 22 tylli ki lyngkhot, kiba kawei kawei ka don phra tylli

ki lyngkhot, katba kum ki 22 tylli ki dak A, B, K jong ka ktien Hebru. Kane ka Salm ka long kaba phylla eh. Lajan ha kawei pa kawei ka dkhot, u Dabid u kren shaphang ka Ktien U Blei. Ki ktien kiba u la pyndonkam ban kren shaphang jong ka ki long kine : Ki Hukum, ki Aiñ, ki Ktien, ki Jingphla, ki Jingbishar, ki Lynti ka Jingphla. Teng teng ki la don ki nongiathuhlpa jong U Blei kiba la ai khubor ia u Dabid shaphang kaei kaba u dei ban long bad ban leh. Kum ka nuksa ngin ai kawei : Haba u Dabid u la leh ia kawei ka pop kaba sniew eh, u Nathan u la leit ban pynbna ha u ia ka jingbishar ka jong U Blei pyrshah ia u. U Dabid u la phla hangta ha khmat u Nathan : "Nga la leh pop ia U Trai" (2 Sam. 12 : 13). Kane ka la long ka sur ka jingduwai u Dabid : "Ia Me, ia Me hi, nga la leh pop, bad nga la leh ia kata ka basniew ha khmat jong Me ;......To pynkhuid ia nga da u hyssop, te ngan long khuid ; to sait ia nga, ngan kham lieh ban ia ka ior" (Salm 51 : 4, 7). Hynrei, nalor ki nongiathuhlpa, ki don ki Jingthoh Bakhuid kiba kynthup ia ki san tylli ki Kitab U Moses kiba u Dabid u iai brai ban pule : Ki Kitab Jenesis, Eksodos, Lebitikos, Jingkheiñ bad Deuteronomi. U Dabid u la iai pule, iai minot bad iai shahshkor ia ki jingkren U Blei ha ki Jingthoh Bakhuid haduh ba wat ha kane kawei ka Salm 119, u la kren palat shispah sien. Katto katne kyntien kiba u la kren ki long kine :

"To hikai ia nga, Ah Trai, ha ka lynti ka Aiñ jong Me ; te ngan sumar ia ka haduh ka bakut. To ai ka jingshemphang ia nga, te ngan rakhe ia ka Aiñ jong Me ; hooid, ngan sumar ia ka da la ka dohnud baroh. To pyniaid ia nga ha ka lynti ki hukum jong Me ; naba ha ka nga sngewbha" (119 : 33-35).

"Ah, katno nga ieit ia ka Aiñ jong Me ! Ka long ka jingpyrkhat jong nga baroh shisngi. Ki Hukum jong Me ki pynlong kham stad ia nga ban ia ki nongshun jong nga ; naba ki iadon bad nga ha la ka sngi......Nga kham shemphang ma nga ban ia ki tymmen naba nga la sumar ia ki Hukum jong Me......Katno ki long ki bathiang ki Ktien jong Me ia ka shyntur jong nga ! Kham thiang keiñ ban ia ka ngap ha ka shyntur jong nga" (119 : 97, 98, 100, 103).

"Ka Ktien jong Me ka long ka sharak ia ki kjat jong nga, bad ka jingshai ha ka lynti jong nga......Nga la pyndem ia la ka dohnud ban leh ia ki Aiñ jong Me, junom jin haduh ka bakut" (119 : 105, 112).

KA JINGPYNDONKAM U DABID IA KA KTIEN U BLEI KA LONG KA NUKSA IA NGI

U Dabid u la pyndonkam bha ia ka Ktien U Blei kaba la don tang sautylli ki Kitab kiba nyngkong ha ka Baibl. Katno lei lei ia ngi kiba la nang ioh shuh shuh ki Kitab Ktien U Blei haduh 66 tylli ? Ka dei ia ngi ban kynmaw ia kawei ka kyntien ba la ong ha kane ka Ktien U Blei : "Ka Jingthoh baroh ka long kaba la pyrsad mynsiem da U Blei, bad kaba myntoi ia ka jingnikai, ia ka jingsneng, ia ka jingpynbeit, ia ka jingpynmlien kaba ha ka hok : khnang ba u briew jong U Blei un ioh long janai, haba la pyndap biang ia u sha ka jingleh babha baroh" (2 Tim. 3 : 16, 17). Ia ka Baibl jong ngi, ngi khot ka Ktien U Blei, namar ha ka la pynpaw ia ka mon U Blei bad ia ki Aiñ jong U. Ka long ka Kitab jingstad ba kynja Blei, namar ha ka ngi shem ia ka lynti jong ka jingstad kaba ym don jingbakla. Lada u briew u bud beit ia ki jinghikai jong ka, un shem ka jingsuk ha ka mynsiem bad ka jingim jong u ruh kan long kaba myntoi. Da kane ka Ktien Bakhuid, ngi shem ba U Blei U ong, "Jar uba shahshkor ia Nga un ioh shong ha ka basuk, bad un ioh long jai jai jai khlem sheptieng ia ka basniew" (Prob. 1 : 33). Ha ka Kitab ki Salm, ngi shem ia ki syrtap ki babun jong ka jinglong riewblei lyngba ki jingshem mynsiem jong une u briew, u Dabid Syiem, u briew jong U Blei. Tang ha kane ka lynnong 119, ngi shem la iathuh ia ngi ba u la pyndonkam ia ka borabor na ka bynta ka jingbha bad ka jingmyntoi jong u, naduh ka kam syiem haduh ki kam ting kam sem jong u. Lada ngi pule bniah ia ka ngin shem ba ki don kumba sawphew tylli ki jait jingpyndonkam ba u Dabid u la pyndonkam ia ka Ktien U Blei. U ong, "Ngan ym klet ia ki kam jong Me lano lano ; naba da ki Me la pynim ia nga" (119 : 93).

Ha kane ka por, nga kwah ban ialam ia ka jingmut jong phi tang sha ki sawtylli ki jingpyndonkam u Dabid ia ka Ktien U Blei.

I. KA JINGIM JINGMUT HA KA KTIEN U BLEI

"Ah katno nga ieit ia ka Aiñ jong Me ! Ka iong ka jingpyrkhat jong nga baroh shisngi" (dkhot 97). "Da ki hukum jong Me, nga ioh ka jingshemphang" (dkhot 104). Kane kam mut satia ba u Dabid u la pule bad pyrkhat ia ka tang shisngi. Kam mut ruh ba u pyrkhat tang shaphang kane ka Ktien U Blei man ka sngi khlem trei ei ei shuh. Ka mut ba u ju pule ia ka man ka sngi, bad u pyrkhat im jingmut shaphang ki jinghikai jong ka ha ka jingiadei jong u bad ki kam kiba u trei man ka sngi. Lada ki kam syiem jong u ki la shim lut ia ka por jong u myn-sngi, u pule ia ka ynda la miet, u puson halor jong ki. U ong, "Ki Aiñ jong Me ki long ki jingrwai jong nga ha ka ïing leit jingleit jong nga. Nga la kynmaw mynmiet ia ka kyrteng jong Me, Ah Trai, bad nga la rakhe ia ka Aiñ jong Me" (119 :54, 55).

Don katto katne ki rukom pule Baibl ne Ktien U Blei. Katto katne tylli na ki ki long, (a) Pule beit naduh basdang haduh bakut—naduh Jenesis haduh Kitab Jingpynpaw : (b) Pule kawei pa kawei ka Kitab haduh ban da dep : (k) Pule da ki sobjek, wad ia ki dkhot baroh na ka Baibl ki ban ai jing-shai ia kata ka sobjek : (d) Pule bniah ia kawei pa kawei ka dkhot, da pyrkhat pynshong nongrim bha ia ki jingmut jong ka : (e) Pule da kaba pynianujor bad kiwei kiwei ki jingong ha kiwei kiwei pat ki Kitab, bad kiwei kiwei.

Ka don ka jing'athuhkhana shaphang uwei u tymmen uba kyrteng u Sam, uba don uwei u ksiew nba kyrteng u Sandy. Ha kawei ka sngi u Sam u la iakob bad u Sandy ban iapule Baibl katno sngi ba kin pyndep phra tylli ki lynnong na ka Shithi sha ki Nong Rom. Hadien shitaiew, haba ki la iashem biang ki la iakylli uwei ia uwei haduh katno ki la iapule. U Sam u la kylli ia u Sandy, "Haduh katno phi la pule ?" U Sandy kloi lan u la jubab, "Nga la dep lut baroh, Parad, phi, pat phi la dep haduh katno ?". "Oh," ong u Sam, "Nga dang don ha ka Lynnong kaba nyngkong." "Ha-Ha-Ha !" ong u Sandy. "Lah ma nga ia u Parad". U Sam u la ong ia u Sandy, "Phi ksiew, phi la pule kum u khynnah uba tang shu ioh ia u mitmit, phi la shu ktha thrup-rup-rup, phi la nguid ; hynrei nga, ba ngam don bniat shuh, nga la shu kjup ha ka shyntur, ngai shi ngai, u la pynthiang ia nga naduh step haduh miet."

II. KA KTIEN U BLEI KA AI JINGSHAI

"Ka Ktien jong Me ka long ka sharak ia ki kjat jong nga, bad ka jingshai ha ka lynti jong nga" (dk. 105). "Ka baplie ia ki Ktien jong Me ka ai jingshai ; ka pynshemphang ia ki bashida" (dk. 130). Haba ngi la long ki briew ha kane ka pyrthei, ngi la mih na ka badum. Ka long kumta ia ki mynsiem jong ngi ruh. Ngi long na la ka tynrai ki briew kiba hapoh ka jingdum ha kane ka pyrthei. Ngim tip naegno ngi la wan bad shano ngin ialeit Ngim tip shaphang ia lade balei ba ngi long kumba ngi long. Ngi pynkut la ki jingpyrkhat jong ngi ba U Blei ; hynrei ngim tip satia Uba kumno U dei Uta U Blei. Lada ngim ioh jingshai na ka Ktien U Blei, ngin shu im ruma rutit, ngin shu im tang namar ba ngi im kum ki mrad ki mreng. U Dabid Syiem u la kylla u briew uba im bad iaid ha ki lynti U Trai naduh ka sngi ba la pynsleh syiem ia u. Ong ka ktien kumne : "Te u Samuel u la shim ia kata ka reng umphiang, bad u la pynsleh ia u hapdeng kita ki hynmen jong u : bad U Mynsiem U Trai U la wan jur ha u Dabid naduh kata ka sngi" (1 Sam. 16 : 13) Naduh ka basdang ka jinglong syiem jong u haduh ka bakut, ka jingim jong u Dabid ka la long kumba u la phla, "Nga ieit ia Me, Ah Trai ka bor jong nga. U Trai U long U Mawsiang jong nga, bad ka kut jong nga, bad U Nongpyllait jong nga ; U Blei jong nga, U Mawsiang baskhem jong nga, ha U keiñ ngan shaniah ; ka stieh jong nga, bad ka reng ka jingpynim jong nga, ka kut bajrong jong nga" (Salm 18 : 1, 2).

Ko para, nga khot ia phi baroh ! Ha kane ka pyrthei, ki don shibun ki lynti rit kiba i kum ki basuk bad bajem, hynrei ki ialam sha ki khlaw bah kiba dap tang da ki jingma kiba sngewshyrkhei. U Solomon Syiem uba U Blei U la ai ha u ia ka jingstad Blei kaba hajrong eh, u la ong kumne : "Don ka lynti kaba imat beit ia u briew, hynrei ka bakut jong ka long ki lynti ka jingiap" (Prob. 16 : 25).

Ka don kawei ka jingiathuhkhana shaphang uwei u riewstad kheiñ jingkheiñ (Mathematician), uba lah ban kheiñ ia kano kano ka jingkheiñ ka baeh ba lah ban ai ha u. Ha kawei ka sngi, katba u dang pule ia ka Baibl jong u, u la lap ia kawei

ka dkhot kaba ong, "U briew un myntoi aiu, lada un ioh ia ka pyrthei baroh bad un duh noh ia la ka mynsiem ?" (Mark. 8 : 36). Ka la pynkyndit thred ia u ! U lah ban kheiñ ki jingkheiñ ki baeh baeh, hynrei ia kane, un kheiñ pynmih ansar kumno ? Kane ka jingkylli ka la bat slem ia u da ki sngi bad ki taiew ba um lah ban kheiñ da ka jingstad ka khlieh jong u, haduh ha ka bakut u la shem ia ka lad ba kaba lah ban pynmih ansar ia ka ka long da kaba kynja [mynsiem. Kane ka shikyntien na ka Ktien U Blei ka la pynkylla jinglong ia u nadong shadong.

III. KA KTIEN U BLEi KA DON KA BOR BAN SAIT POP

Ha la ka jingiaid pilgrim jong u naduh ka por ba u dang samla haduh mynta ba u la rangbah, u Dabid u la ong kumne na la ka jingshem jong u, "Da kumno u samla un pynkhuid ia la ka lynti ? Da kaba u leh sumar katba kum ka Ktien jong Me" (dk. 9). Ha kawei pat ka jaka u la duwai na ka bynta ia lade, u ong, "To isynei ia nga, Ah U Blei, katba kum ka jingleh isynei jong me, katba kum ka jingkynrei ki jingisynei bajem jong me to pyndam noh ia ki jingpalat jong nga. To sait khuid ia nga na ki jingleh bymhok jong nga, bad to pynkhuid ia nga na ka pop jong nga" (Salm 51 : 1, 2). Ngi tip bad ngi sngewthuh shaphang U Blei ba U long U bahok bad U bakhuid. Ban long ki briew ki babha, ki bahok bad ki ba riewblei ngi sngewthuh ka long kaba pynsngewbha eh ia U Blei. Haba ngi iabeh sha kane ka jinglong riewblei, ka Ktien U Blei ka long ka atiar ka bakongsan da kaba ngi lah ban jop ia ki jingpah bad ki jingriam u Soitan. U Apostol Paul u khot ia ka shisien ba ka long ka waitlam U Mynsiem Bakhuid : "To shim ruh ia ka jingda khlieh ka jingpynim, bad ka waitlam U Mynsiem, kaba long ka Ktien U Blei keiñ" (Eph. 6 : 17). Ha kawei pat ka jaka u ong, "Namar kane ruh ngi nguh ha U Blei khlem da pud, ba haba phi la pdiang na ngi ia ka Ktien U Blei ia kaba la pynsngew, phi la pdiang ym kum ka ktien ki briew, hynrei, kumba ka long shisha keiñ, ka Ktien U Blei, kaba trei ha phi ki bangeit" (Thess. 2 : 13). U Apostol Petros ruh u la ong kumne : "Haba phi la pynkhuid ia ki mynsiem jong phi ha ka bakohnguh ia ka jingshisha da U Mynsiem, ia ka ban iaieit parabangeit khlem arsap, to phin da iaieit shitrhem paralok hi naduh ka dohnud : haba la pynkha arsien ia phi ym

na u symbai basep, hynrei u bymsep, da ka Ktien U Blei ka baim bad kaba iaisah" (Pet. 1 : 22, 23). Halor ka jingmad jong u ia ka bor U Blei, u Dabid u la duwai shaphang ia lade u ong, "Ha khmih, Me kwah ia ka jingshisha ha ka bashapoh; bad ha ka bynta ka barieh Men pynlong ba ngan tip ia ka jingstad. To pynkhuid ia nga da u hyssop, te ngan long khuid; to sait ia nga, te ngan kham lieh ban ia ka ior" (Salm 51 : 6, 7).

Ka don ka jingiathuhkhana shaphang uwei u Nong Turkey, kaba long ka shnong Musulman, ba u la leit thiah pang ha kawei ka Hospital. Uwei u nongialap u la leit lap ia u bad u la shem ia uta u nongpang ba u la don hapdeng ka jingthangiong ka khmat, u da khynñiuh baroh shirynieng namar ka basheptieng. Uta u nongialap u la pyrshang ban kren pyntngen ban pynshlur ia u da ka baialap shaphang ka jingpynim kaba da U Jisu Khrist. Hadien ba une u nongialap u la leit iasyllok bad u katto katne sien, ka la dei por ba uta u nongpang u la dei ban leit noh na kane ka pyrthei. Uta u nongialap u la leit shem ia u nongpang jong u u la kylla da ka dur ka bathymmai bad ka baphylla. U la kren ha uta u nongialap kumne : "Mynta nga la sngewsuk ka mynsiem ba ngan leit noh. Kato ka Kitab kaba phi la ai ha nga, ka la hikai ia nga kumno ba ngan ioh jingmap noh ia ki pop jong nga. Mynta nga la suk, nga la hun !"

IV. HA KA KTIEN U BLEI KA DON KA BOR

Katno ka long kaba sngewtynnat ban pule ia ka Kitab ki Salm, ban iohi hangta ia ka jingshem mynsiem u Dabid, u briew jong U Blei. U la shem ba haba u iaid ha ki lynti ka aiñ U Trai, u ioh ia ka bor na kawei ka sngi sha kawei ka sngi. Da ka jingsngew skhem u ong, "Ngan iaid ha khmat U Trai ha ka ri ki baim" (Salm 116 : 8). Haba u iakynduh ki jingshitom bad ki jingeh ha ki kam hima sima jong u, u ud ha la ka mynsiem u ong, "Ka mynsiem jong nga ka um noh namar ka jingsngew khuslai : to pynkhlaiñ ma Me ia nga katba kum ka Ktien jong Me" (119 : 23). U la ioh ka jubab na U Blei ha ki por baroh katba u donkam. Namarkata u phla u ong, "Ka doh jong nga bad ka dohnud jong nga ki duh noh; hynrei U Blei U long ka bor ka dohnud jong nga bad ka bynta jong nga junom"

(73 : 26). Shuh shuh u ong kumne, "U Trai U long ka bor bad ka stieh jong nga ; ka dohnud jong nga ka la shaniah ha U, te u la iarap ia nga ; namarkata ka dohnud jong nga ka kmen shikatdei eh ; bad da la ka jingrwai ngan iaroh ia U" (28 : 7). U ai ka jingkyrmen ia ki briew baroh, u ong, "U Trai Un ai bor ha la ki briew ; U Trai Un kyrkhu ia la ki briew da ka jingsuk" (29 : 11).

Kine ki long khyndiat ki kyntien jingpynshlur ia ngi na ka Ktien U Blei. U Dabid u la kren skhem u ong, "Ah U Blei, Me la hikai ia nga naduh nga dang samla ; bad haduh mynta ngi la pynbna ia ki kam ba phylla jong Me" (71 : 18). U Apostol Paul ruh u la kren kumne shaphang ka bor jong ka Ktien U Blei : "Namar ka Gospel jong ngi kam shym la wan ha phi shu tang ka ktien hi, hynrei ha ka bor ruh, bad ha U Mynsiem Bakhuid, bad ha ka jingskhem shibun keiñ ......Namar kane ruh ngi nguh ha U Blei khlem da pud, ba haba phi la pdiang na ngi ia ka Ktien U Blei ia kaba la pynsngew, phi la pdiang ym kum ka ktien ki briew, hynrei, kumba ka la long shisha keiñ, ka Ktien U Blei, kaba trei ruh ha phi ki bangeit" (1 Thess. 1 : 5 bad 2 : 13).

Ngi ki briew ngi shait iakynduh shibun ki jingpynshoi. Wat U Trai Jisu jong ngi um shym la lait na ka bashah pynshoi tang ba U la jop ia ki jingpynshoi baroh Ngi pule ha ka Baibl ba U Jisu U la jop ia u Soitan da ka Ktien U Blei. Laisien laiwat u Soitan u la leit ban pynshoi ia U Jisu ha kata ka ri khlaw ; hynrei baroh laisien U Jisu U la beh noh ia u da ka Ktien U Blei (Khmih Math. 4 : 4, 7, 10).

Shisien la don uwei u khynnah shongskul uba nep bha ha ki kot ki sla, u bym ju shang shnong kum kiwei kiwei ki parakhynnah shongskul. Ha kawei ka miet ka jingpynshoi ka bajur bad bakhia ka la wan lap ia u ba un leh ia kawei ka kam runar kaba u tip kan pynsngewsih jur ia ki kmie ki kpa jong u bad ia U Blei. Shuwa ba un leit thiah noh, haba u pule ia ka Baibl u lap ia kawei ka dkhot kaba ong, "Namarkata, to da pynkohnguh ia lade ha U Blei ; hynrei to ialeh pyrshah ia u Soitan, te un phet iap noh na phi" (Jak. 4 : 7). Hamar kata ka khyllipmat, u la kyrdem ia ki lyntang, "tham ! Mar kumta u Soitan u la phet noh.

V. KA KTIEN U BLEI KA AI JINGKMEN

U Dabid u la shem bad u da mad ia ka Ktien U Blei ba ka ai jingkmen ia u ha ki por ba u iakynduh ia ki jingjynjar bad ka jihgsngew noh mynsiem. Ha kane ka Salm 119, u phla shaphang ia lade, "Nga la shadkmen ha ka lynti ki jingphla jong Me, kat ha ki spah baroh" (dk. 14). "Ki jingphla jong Me ruh ki long ka jingsngewbha jong nga bad ki myntri jong nga" (dk. 24). "Nga shadkmen ha ka Ktien jong Me, kum uba shem ka jinglute shibun" (dk 162). Ka jingkmen ka long ka pansngiat baphyrnai jong u riewngeit. Ha kawei ka jingrwai jong u, u Dabid u ong, "Hynrei kita baroh kiba shaniah ha Me to kin iakmen, ai ba kin risa namar ba kmen ha la ka sngi, namar ba Me da ia ki : kita ruh kiba ieit ia ka kyrteng jong Me, to kin iashadkmen ha Me" (Salm 5 : 11). U Trai Jisu ruh U la kren kumne : "Nga la kren ia kine kiei kiei ruh ha phi, ba ka jingkmen jong Nga kan ioh long ha phi, bad ba ka jingkmen jong phi kan long ka badap" (Ioan. 15 : 11). Kumjuh u Apostol Paul u ong, "Hynrei kita kiei kiei kiba la long ki jingmyntoi ia nga, ia kine nga la ñiew ka jingduh na ka bynta U Khrist. Hooid, shisha keiñ, bad nga ñiew ia kiei kiei baroh ba ki long ka jingduh na ka bynta ka jingbha kor tam jong ka jingtip ia U Khrist Jisu Uba U Trai jong nga : na ka bynta jong U nga la duh noh ia kiei kiei baroh, bad nga ñiew synrum ia ki, khnang ba ngan ioh ia U Khrist" (Phil. 3 : 7, 8).

Ka don kawei ka jingiathuhkhana shaphang uwei u tymmen Negro bad uwei u rangbah. Haba uwei u rangbah u la leit jngoh ia uta u tymmen u la ong kumne : "Ko Sambo, da kumno keiñ katba nga wan sha iing jong phi, ka khmat jong phi ka phuh ikmen lynter ba ngam lah sngewthuh satia. Phin iathuh ia nga ia kata ka buit da kumno phi ioh katne ka jingkmen ?" Uta u tymmen u la jubab u ong, "Phi i hep, haba kano kano ka jingshitom ka wan lap ia u Sambo, u shu dem lut khoit ha ki jingkular bakordor U Trai jong u, bad u peit sha U u da kyrmen ban ioh jingiarap ; ka jingiarap kam ju pep ban wan". Ko para baieit, to ngin iakynmaw ia kita ki ktien baieit bathiang jong u Dabid Syiem, "Ka jingbitar jong U (Blei) ka long tang shibit ; ha ka jingsngewbha jong U ka don ka jingim : ***Ka jingiam ka lah ban sah shimiet, hynrei ka jingkmen ka wan mynstep" (Salm 30 : 5).***

BAD EI NGIN PYNSYRÏIM IA KA BAIBL KA KTIEN U BLEI ?

1. Ngi lah ban pynsyrïim ia ka Baibl, ka Ktien U Blei, bad u diengsoh uba jyrngam, u baheh, u baiar, u baitynnat uba sei ki soh ki babang bad kiba thiang na ka bynta ban bam ki nongleit jingleit kiba sngewthngan bad sngewsliang, bad ban ai jaka rieh tngen ia ki haba ki iaid ia ka lynti sha ka shuong bneng.

2. Ka Baibl kum ka Ktien U Blei, ka long syrïim ia ka synduk baitynnat ba la thep ia ki paila bad mawlyngnai bakordor bunjait. La buh kynshew ia kine ki mawkordor ym tang ban shu khmihkai bad ban iaroh ia ki, hynrei ban pyndonkam ia ki da ka badeng ha ki kti, ha ka khlieh bad ha ka shadem. Tang ban shu don bad ban shu khmih ia ki kim don dor satia. Kumjuh, la ai ha ngi ia ka Ktien U Blei ba ngin pyndonkam ia ka, ba ngin im bad ngin leh katba kum ki jinghikai bad jingbthah jong ka.

3. Ka Baibl kum ka Ktien U Blei, ka long syrïim ia ka dorbin lane ka *Telescope* kaba ring shajan ia kiei kiei kiba don shajngai bah ban iohi ia ki. Kane ka Ktien U Blei ka ring kham shajan ia kiei kiei ki bajylliew bad ki bajngai, kiba kynja Blei bad kiba kynja mynsiem ba ngi ki briew ngi lah ban iohi bad sngewthuh katto katne na ki jingshisha ba maian jong ki.

4. Ka Baibl kum ka Ktien U Blei, ka long syrïim ia ka ïing buh jingkynshew ha kaba don baroh ki jait mar badonkam bad bakordor na ka bynta jong ngi ki briew. Lada ngi leit bsut shapoh ngin leit shem ia kiei kiei baroh kiba donkam ia ngi ha khyndew. Ki don ym tang ba ngin shu leit khmih bad iohi ia ki ; hynrei yn ai ei ha ngi katba ngi sngewkwah bad sngewdonkam, khlem da siew dor ei ei na ka bynta jong ki.

5. Ka Baibl kum ka Ktien U Blei, ka long syrïim ia ka wah ka baheh, baiar, bajylliew, kaba tuid jai jai ia ka pyntha ba madan, kaba ki rudwah jong ka ki dap da ki dieng bad ki phlang jyrngam, ki sim bneng ki pah bad ki rwai, bad ki khynnah rit ki iamareh bad ialehkai sngewtynnat.

Ka Ktien U Blei ka long ka thiar kynshew spah jong nga bad jong phi.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

VIII. KA KTIEN U BLEI KA BAIM BAD KA BADONBOR

Ka Sobjek ba la ai ha nga ban kren ha kane ka por ka long :

"Kiei ki lad ba ka balang ha kane ka ri kan pynneh, kyrshan bad pynphriang ia ka Ktien U Blei ha kine ki por mynta ?"

"Ngan shim ban pynieng ia kane ka dkhot na ka Ktien U Blei :

"Namar ka Ktien U Blei ka long ka baim, bad ba danbor, bad kaba kham nep ban ia kano kano ka waitlam arliang syrti, bad kaba pei haduh ka bapynkhlad ia ka jingim bad ia ka mynsiem, ia ki mat bad ia ka khleiñ shngieng ruh; bad kaba bishar ia ki jingmut bad ia ki jingthmu ka dohnud" (Heb. 4 : 12).

Ha kane ka Sobjek ba la ai ha nga ban kren ha kane ka por, ki don kiwei kiwei de ki sobjek kiba donkam ban pynshai ia ki. Kita ki Sobjek ki long kum kine :

(1) Ho kaba kumno la khot ia ka Baibl ba ka long ka Ktien U Blei ?
(2) Ka Ktien U Blei ka long ka baim.
(3) Ka Ktien U Blei ka long ka badonbor.
(4) Ka Ktien U Blei ha kine ki sngi.
(5) Kumno ka balang ka lah ban pynsuhthied ia ka Ktien U Blei.
(6) Da kumno ka balang ka lah ban kyrshan ia ka Ktien U Blei ?
(7) Da kino ki lad ka balang ka lah ban pynphriang ia ka Ktien U Blei ?

Ban kren lut, ha ka rukom ba kham bniah ia kine ki sobjek baroh, yn donkam la kumno kumno ban shimpor kumba hynñiew tylli ki jingiaseng.

Ka Baibl ka dei kaei ?

Ka Baibl ka long ka kot kaba don 66 tylli ki Kitab ba la thoh ha ki-laitylli ki jait ktien da ki sawphew ngut ki nongthoh kiba la im hapdeng kumba 1500 snem naduh u nongthoh u

banyngkong haduh u bakhatduh. Kam dei ka kot jadu kaba tang da kaba buh hapoh jingthiah ne ka bathep hapoh pla ka lah ban iada na ki jingpang ne na ki ksuid ne na kino kino ki jait jingma jingmynsaw. Kam dei ka kot saians kaba batai shaphang ki jingstad barieh jong ka mariang, kum u bnai bad ki khlur ha ka sahit bneng. ne ki mrad ki mreng bad ki syntiew ki skud ha ka sla jong ka khyndew, ne ki mar poh duriaw bad poh khyndew jong kane ka pyrthei ha kaba ngi im.

Ka Baibl ka long ka Ktien ka baim jong U Blei. La thoh ha ka ia ki jingmut bad ki jingstad U Blei hi, kiba U kwah ban iathuh ban pyntip ha u khun bynriew. Ka long kum ka jingkieng jingnang jingstad kaba pyniasoh ia U Blei hajrong bad u briew hatbian. La ka don ka kti briew kaba la thoh bad pynmih pyrthei na ka bynta ka jingtip jong ngi ki briew, hynrei ka dei ka kti Blei kaba na sha lyndet kaba la pynlah ia kita ki 40 ngut ki nongthoh, ban buh ha ki dak lieh dak iong ia kaba U Blei hi U la kren hapoh ka mynsiem. Ki don shibun ki jingiathuhkbana history ia ki briew bad ki jingjia; hynrei kine baroh ki don ka jingthmu kaba sha lyndet, kaba U Blei U pyntip ia la ka mon bad ka jingsngewbha kaba iadei bad ki briew ha ki por bad ki aiom baroh. Kine ki long katto katne ki daw balei ngi khot ia kane ka Baibl ba ka long ka Ktien U Blei.

Shisien ha kawei ka por, haba nga dang don ha College, 1st year B.A., nga la iakynduh ka thma ka jingialeh ka bajur hapoh la ka mynsiem ba ka la pynlong ia nga kumba lai bnai ban ym nang shuh ban pule kot. Ngam don jingsngewtynnat ban iakhleh bad ki para khynnah College. Ngam ju pep klass, hynrei ki jingpyrkhat jong nga kim leit thikna ha kiei kiei ba nga iohsngew na ki nonghikai. Lajan man ka janmiet nga la iaid marwei marwei ha ki surok kyndong jong ka nongbah Sylhet, bad hateng hateng nga rung shapoh khlaw, hangta ban wad jingshai na U Blei. Ki por khreh kot janmiet naduh kumba 7 baje haduh 9 baje nga la pynlut shabar bad hangta, ha ki jingsngew jynjar mynsiem ki bakhraw nga la duwai ia U Blei ba Un shim noh ia nga na ka pyrthei. Ha kawei ka janmiet, haba la sdang iongreifi, nga la wan phai sha hostel na kaba iaidkai sha lum ryngkat bad ka jingsngewdum mynsiem ka bakhraw. Haba nga la poi hajan hostel, ka jingsawa ka la

wan ; ngam tip kaba da sawa ha ki shkor ne kaba shu sawa ha ka mynsiem. Kata ka jingsawa ka ong, "Ngam duwai ba Men shim noh ia ki na kata ka pyrthei, hynrei ba Men sumar ia ki na u bymman" (Ioan. 17 : 15). Kane ka jingsawa ka la phalang sha nga, ba ha kata ka khyllipmat ka la wan ka jingshai kdar ba ngam dei shuh ba ngan sngewkhuslai, namar U Trai jong nga U la tip hi nadong shadong na ka bynta jong nga. Nga la jialong kum uba dang kyndit thiah ; mar kumta nga la leit phai sha la ka kam kum uba khuid kdar na ki jingshitom jingmut baroh.

Ha kane kajuh ka rukom, ka Ktien U Blei kum ka baim ka trei donbor bad phylla ban pynkhih im ia ki mynsiem jong ngi ha ka rukom ba ngim lah ban shemphang. U Trai Jisu U la iathuhlpa shaphang ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid, U ong. "Hynrei ynda U la wan ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh ; namar Un ym kren na lade, hynrei ia kiei kiei ruh katba Un iohsngew, Un kren, bad Un pynpaw ha phi ia kiei kiei ruh ki ban sa wan" (Ioan. 16 : 13). 'Ka lyer ka beh kat sha kaba ka mon, bad me iohsngew ia ka jingsawa jong ka, hynrei mem tip ;nangno ka wan, lymne shano ka leit : kumta long u briew baroh uba la kha na U Mynsiem" (Ioan. 3 : 1).

Ka bor jong ka Ktien U Blei

La pynsyriim ia 'ka Ktien U Blei kum kaba donbor bad ka Waitlam U Mynsiem : "To shim ruh ia ka jingda khlieh ka ingpynim bad ka Waitlam U Mynsiem, kaba long ka Ktien U Blei keiñ" (Eph. 6 : 17). Shaphang ka jingnep jong kane ka waitlam ngi shem u Apostol u thoh kumne ; "Namar ka Ktien U Blei ka long ka baim bad kaba donbor, bad kaba kham nep ban ia kano kano ka waitlam arliang syrti, bad kaba pei haduh ka bapynkhlad ia ka jingim bad ka mynsiem, ia ki mat bad ia ka khleiñ shyieng ruh, bad kaba bishar ia ki jingmut bad ia ki jingthmu ka dohnud' (Heb. 4 : 12). Ngi lah ban pynsyriim ia ka Ktien U Blei ba ka don ka bor ka baphylla ha ka bad u sainar ilektrik. Ha u sainar ilektrik ka don ka bor ka baphylla kaba kit ia ka ding ban ai jingshai, ban pynshit pynsyaid, ban shang, ban pynkhih pynshad ia ki kor ki bor bad ki shalyntem kiba heh katno katno. Ngim lah ban iohi ia kata ka bor, hynrei

ka don hangta ha u sainar. Lada u briew u ktah ia u sainar ilektrik da ka kti, ka bor ding kaba ha uta u sainar ka bat ia ka kti bad ka thang ym tang ia ka kti hynrei ia ka met jong u baroh shirynieng bad un iap tang hapoh shipawa minit. Haba ka Ktien U Blei ka la pom ia u briew, un kyllon hangta hi, lane un khynñiuh baroh shirynieng, lane un kylla bymtipbriew kumne kumne, lane un matlah bad kyllut jlang ki shkor ; namar haba ka trei ha ka mynsiem jong u briew ka lah ban ktah haduh la ki bor met jong u. Ngi kynmaw ia ka bor jong ka haba ka ia ktah ia u Saul u Nong Tarsos hangta ha ka lynti jong u sha Damaskos (Ki Kam. 9 : 1-9). Ka bor trei kambah jong ka Ktien U Blei ka paw ha kiba kum kine harum ki jingjia nalor kiwei kiwei pat :—

(*a*) *Ka bor ban pynkynduh shaphang ka pop.* Ngi shem ha ka Sngi Pentekost, hadien ka jingialap u Apostol Paul, la thoh, "Te haba ki la iohangew ia kane, la dung ngak ia ki ha la ka dohnud, bad ki la ong ha u Petros bad ha kita kiwei ki Apostol, Ah para kumno ngin leh ?" (Ki Kam. 2 : 37).

(*b*) *Ka bor ban pynkha arsien.* U Apostol Petros u ong, "Haba phi la pynkhuid ia ki mynsiem jong phi ha kaba kohnguh ia ka jingshisha da U Mynsiem, ia ka ban iaieit parabangeit khlem arsap, to phin da iaieit shitrhem paralok hi naduh ka dohnud : haba la pynkha arsien ia phi ym na u symbai basep, hynrei u bymsep, da ka Ktien U Blei ka baim bad kaba iaisah" (1 Pet. 1 : 22, 23).

(*k*) *Ka bor ban pynkyrsoi ia ka jingngeit.* "Kumta te kata ka jingngeit ka jia na ka basngew, bad kata ka basngew da ka Ktien U Blei keiñ" (Rom. 10 : 17). U Apostol Paul u thoh sha u Timothi u ong, "Lada me pynkynmaw ia kita ki parabangeit shaphang kine kiei kiei ruh, men long u shakri babha u jong U Jisu Khrist, ba la bsa ha ki ktien jong ka jingngeit bad ki jong kata ka jinghikai babha, ia kaba me la ju bud" (1 Tim. 4 : 6). "Naba kaei kaei baroh ia kaba la kha na U Blei ka jop noh thiaw ia ka pyrthei ; te kane ka long kata ka jingjop kaba la jop noh thiaw ia kata ka pyrthei, ka jingngeit jong ngi keiñ" (1 Ioan. 5 r 4). Ka lad ka babeit bad ka babha tam ia ngi ba ngin ioh ia ka jingngeit kaba jop thiaw halor ki jingeh baroh

ka long da ka bapule minot ia ka Ktien U Blei bad nangta ban tip ia ki jingkular baskhem jong U Blei bad bat khak ia ki hakhmat jong U.

(*d*) *Ka bor ban pynkhuid ia ngi na ka pop bad na ka jingsngewrem ka jingialiplem.* U Trai Jisu U la kren kumne ha la ki jong ki bangeit, "Phi mynta phi long ki bakhuid da kata ka Ktien ia kaba Nga la kren ha phi" (Ioan. 15 : 3). U Apostol u thoh ruh. "Namar ka Gospel jong ngi kam shym la wan ha phi shu tang ha ka ktien hi, hyurei ha ka bor ruh, bad ha U Mynsiem Bakhuid, bad ha ka jingskhem shibun keiñ ; kumba phi iatip kumno ngi la pyni ia lade sha phi na ka bynta jong phi" (1 Thess. 1 : 5). Shuh shuh u ong :, "Namar kane ruh ngi nguh ha U Blei khlem da pud, ba haba phi la pdiang na ngi ia ka Ktien U Blei ia kaba la pynsngew, phi la pdiang ym kum ka ktien ki briew, hynrei kumba ka long shisha keiñ, ka Ktien U Blei, kaba trei ruh ha phi ki bangeit" (1 Thess. 2 : 13).

(*g*) *Ka bor ban da na ka pop bad ki lynti babakla.* U Apostol Paul u thoh, kumne sha u Timothi : "Hynrei ki briew basniew bad ki nongshukor kin nang sniew nang sniew, ki da shukor bad shah shukor. Hynrei ma me to iaineh ha kita kiei kiei ruh ia kiba me la nang, bad ba na myndang khunlung me la tip ia kita ki Jingthoh Bakhuid, kiba lah ban pynstad ia me sha ka jingpynim da ka jingngeit kaba ha U Khrist Jisu. Ka jingthoh baroh ka long kaba la pyrsad mynsiem da U Blei, bad kaba nyntoi ia ka jinghikai, ia ki jingsneng, ia ka jingpynbeit, ia ka jingpynmlien kaba ha ka hok : khnang ba u briew jong U Blei un ioh long janai, haba la pyndep biang ia u sha ka jingleh babha baroh" (2 Tim 3 : 13-17).

Haduh katno ka Baibl ka lah ban leh ia ka balang bad ia ki briew ha kane ka ri ? Ngi shait ud ia ka jinglong ka balang ba ka hiar ka jinglong mynsiem ; kata ka mut ba ka jinglong mynsiem jong ka ka duna ha kane ka aiom mynta haba ianujor bad ki por barim. Daei ngin thew ia kane ka jingkhlaiñ bad ka jingtlot ? Ngan pyni da kawei ka rukom thaw. Ngan pyni nuksa mynta ia ki artylli ki balang, kawei ha Ri Jaintia bad kawei pat ha Ri Khasi. Ha ka Report Jingiaseng Bah (Presbytery) kaba la long ha Shangpung, Decsmber 20-22, 1884 la ai

ia ka Report ka Balang Shangpung ba ka don 135 ngut ki khristan; kiba leit skul pynpaw ki long 107 ngut man ka sngi U Blei; ha ka snem 1883 la spel dkhot Ktien U Blei 18,812 tylli baroh shi snem, kaba mut palat 361 tylli ki dkhot ha kawei kawei ka sngi U Blei, kaba kdew ba iwei iwei i khristan leit skul Pynpaw i spel palat 3 dkhot ha ka shisngi Sngi U Blei. Ha ka Jingiaseng Bah (Presbytery) kaba la long ha Shella, February 25-27, 1888, la ai report shaphang ka Balang Tyngnger kumne: Ha ka balang don 6 ngut, nongpyrshang 3 ngut; ha ka Skul Pynpaw ki iawan 35-40 ngut; ki dkhot ba la spel man ka Sngi U Blei ki long 100 dkhot tam; kata ka mut ki khristan ki iaspel dkhot man ka Sngi U Blei mar 18 dkhot iwei iwei. Haba ngi bishar ia ka jinglong mynsiem kine ki artylli ki balang ngi shem ba ki long kiba kham khlaia ha ki por barim ban ia kaba ki long ha ka por mynta. Ka daw ka long ba ka Ktien U Blei ka im ha ki khun ka balang. Ka balang ka im haba ka Ktien U Blei ka im. Ki khristan ki im haba ki tip ia ka Ktien U Blei bad ki ialeh ruh ban im kat kum ki jinghikai jong ka.

Nalor kaba pule bad spel ia ka Ktien U Blei, ki iaspel ruh ia ka Kot Nongialam, ka Kot History U Jisu Khrist bad ka Kot Tikir. Ki skul hikai ha ka ri ki pyllait por ban pynspel ia kine ki kot. Ki samla bad ki rangbah ki spel ia ka Kot Nongialam katba ki khynnah bad ki samla ruh ki iaspel ia ka Kot History. Ia ka Kot History ki pyndep ka baspel hapoh ka shisnem; namarkata ki khristan barim ki tip bha shaphang ka jingim U Jisu Khrist. Kine ki dei ki Kitab Theology jong ki khristan jong ngi ha ki sngi kiba nyngkong jong ka balang: Ka Ktien U Blei, ka Kot Nongialam, ka Kot History U Jisu Khrist bad ka Kot Tikir.

Kumno ka balang ka lah ban pynroi bad pyniar ia ka Ktien U Blei hapdeng ki khun jong ka? Ngim don jingartatien ba ka don ka jingdawa ka bajur ba ngi dei ban pynkhlaiñ ia ki Skul Pynpaw ne ki Sunday School kumba ngi khot ia ki mynta. Ngi shait iehsngew ia ka jingphla jong ki dkhot ka balang haba ki iakren shaphang ki jiagmyntoi kiba ki ioh na ki jingiaseng. Ki ong ba ki jingiaseng Klas Pynpaw ki long kiba kham ai jingmyntoi ban ia ki jingiaseng iathuhkhana ne kren sobjek. Kumno ngin ia ong shaphang kane? Ka bult u Soitau ka long ban

pynshoh samthiah ia ki briew ha ki por jingiaseng Pynpaw Klas ; namar kata ki khristan jong ngi ki ringswai ringtlot, haba kim don jingbang ha ka bapule ia ka Ktien U Blei.

Haba ngi phai sha la ka jingshem la jong, nga kren shlur, ki parabangeit, ba ka Ktien U Blei ka long da shisha ka bor ia ka jinglong jingim khristan jong ngi, lada ngi pyndonkam hok ia ka. Ngin pynsyrīim ia ka bad ka ītkhmih da kaba ngi lah ban khmihthuh ia lade ha kaba kumno ngi duna. Ha ka ītkhmih ngim peit ia kiwei hynrei ia lade. Ngin pynsyrīim ia ka ba ka long ka *map* ha kaba la thoh shaphang baroh ki at bad ki them jong ka jingim. Kum ka *map*, ka Ktien U Blei ka kdew lynti ia ngi shaphang kaei ba ngi dei ban leh bad kaei kaba ngim dei ban leh. Ngi lah ban pynsyrīim ia ka bad ka dikshonery kaba batai ia ki ktien ki baeh da ki bajem ba ngin lah ban sngewthuh ia ki. Ngi shem bad ngi iakynduh borabor bad ki jingeh ha ka jingim jong ngi. Ngim don da kawei pat ka lad ba ngin jop ia ki lait na ka Ktien U Blei. Da shisha ka Ktien U Blei ka long ka atiar bah da kaba ngi lah ban jop ia baroh ki buit thap u bymman.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

IX. SAW TYLLI KIEI KIEI SHAPHANG KA BAIBL.

"Namar ka Ktien U Blei ka long ka baim, bad kaba donbor, bad kaba kham nep ban ia kano kano ka waitlam arliang, syrti, bad kaba pei haduh kaba pynkhlad ia ka jingim bad ia ka mynsiem, ia ki mat bad ia ki khleiñ shyieng ruh, bad kaba bishar ia ki jingmut bad ia ki jingthmu ka dohnud" (*Heb. 4 : 12*).

Ha kane ka dkhot, ngi pule shaphang saw tylli ki jinglong jong ka Baibl kum ka Ktien U Blei. Kita ki long,—*Ka baim, ka badonbor, ka banep bad ka babishar*. Ki don shibun ki jingkren shaphang jong ka kiba ngi shem napoh jong ka hi ; hynrei ia kita baroh lah ban pynhap hapoh kine ki sawtylli ki khmat jingpynbynta ia ka bor trei kam jong ka. Ngin shim mynta, ha ka rukom ba lyngkot, ban iakren shaphang kine ki sawtylli ki bor jong ka.

I. KA KTIEN U BLEI KA LONG KABA IM.

Baroh ki kynja baim kiba don ha ka sla jong kane ka khyndew ki sdang na ka jinglong kaba rit bad ki nang san, ki nang khraw, bad ki nang iar shaduh ka jingdap bñang ba la thmu ia ki ban long. Ka long kumta ia ki phlang, ia ki dieng, ia ki khñiang, ia ki mrad bad ia ki briew. Hynrei ka Ktien U Blei kam dei kaba kum kata. Lada ngi iohi kumba ka nangsan bad ka nang roi, ka long tang ha ka rukom ka jingpynpaw ia ka ha ngi ki briew ; namar ngim lah ban ioh kem bad sngewthuh lut ia ka tang ha kaba shikhyllipmat. Ka Ktien U Blei ka iathuh ia ngi ba "Ha ka bamynnyngkong U la don U Ktien" Uba long naduh bymjukut sha bymjukut. "Da Une U Ktien," Uba ngi lah ruh ban khot, da *Kane ka Ktien U Blei*, kaba long ka tynrai ia ka kynja baim baroh, ngi thew ban nang san haduh ba ngin da kot sha kata ka jingim kaba dap kyrhai kaba ha U Khrist Jisu.

Ka Ktien U Blei ka long kaba dap da ka jingim suda kaba kyrshan bor jingim ia ngi ba ngin nang roi ngin nang san ha ka jinglong jingim ba kynja khristan haduh ba ngin da long ki khun jong U Blei kiba da shisha. Ngi sngewtynnat shibun haba ngi pule ia ka Baibl kaba long hi ka Ktien U Blei, haba

ka iathuh ia ngi shaphang ka jingkut jong kane ka jingim ba ngi kup mynta :

"Te ka jingtim baroh kan ym long shuh : bad kata ka khet jong U Blei bad jong Uta U Khunlangbrot kan long ha ka : bad ki shakri jong U kin iashakri ia U ; bad kin iohi ia ka khmat jong U ; bad ka kyrteng jong U kan long halor ki shyllangmat jong ki" (Jingpyn. 22 : 3, 4).

"Phi la wan ha u lum Seion, bad ha ka nongbah U Blei baim, ha ka Jerusalem ba kynja bneng, bad ha ki bun paidbah ki Angel ki bym lah ñiew shuh ; ha ka jingiaseng bah bad ka balang jong kiba la kha nyngkong, ia kiba la thoh kyrteng ha bneng ; bad ha U Blei U Nongbishar ki bynriew baroh, bad ha ki mynsiem ki bahok ba la pynjanai, bad ha U Jisu U Ksiang ka jutang bathymmai" (Heb. 12 : 22-24).

"La pynkylla dur ia U ha khmat jong ki ; ka khmat jong U te ka tyngshaiñ kum ka sngi, bad ki jaiñ jong U ki la long lieh kum ka jingshai. Ha khmih ruh, u Moses bad u Elias ki la paw ha ki, ki da iakren bad U" (Math. 17 : 2, 3) "Namar mynta ngi iohi tang kumba ha ka ïit ba byrngut ha ka badum byrngut byrnget ; hynrei hangta markhmat markhmat ; mynta nga tip tang katto katne, hynrei hangta ngan ithuh biang, kumjuh kumba la ithuh biang ruh ia nga" (I Kor. 13 : 12).

"Te U Blei Un ñiad noh ia ki jingjaw ummat baroh na ki khmat jong ki ; bad ka jingiap kan ym long shuh, lymne ka jingsngewsih, lymne ka jinglam, lymne ka jingpang, kan ym long shuh : kita kiei kiei kiba mynshuwa ki la leit noh .....Bad da lei lei kan ym leit bsut sha ka kaei kaei ruh ka bymkhuid, lane uta uba leh ia ka jingijli bad ka jinglamler : hynrei tang kita keiñ ia kiba la thoh ha kata ka Kitab ka Jingim jong Uta U Khunlangbrot" (Jingpyn. 21 : 4, 27).

Kine baroh ki dkhot ki thew ialam ia ka jingmut jingpyrkhat jong ngi, ba ka Ktien U Blei kum kaba im, ka pynkhreh ia ngi ia kata ka por ba ngin long lem bad Uta U Ktien ka Jingim, ba ngin shong lem bad U ; ngin sa ioh shong lem bad kita ki riewkhuid jong U Blei bad ki Angel jong U ban iakmen lem bad ki junom junom.

Ki kmie ki kpa ki bastad ki kwah ban ai ka jingnang jingstad ia la ki khun ka babha tam katba ki lah. Ka jait jingnang jingstad kaba ki ai kam dei tang kaba nang ban pule ban thoh bad ban pass ha ki examination kiba ha khlieh ; ki kwah ia ki ba kin leng ki babha ha ka akor bad ka jingïaid jingieng jong ki ; kin long kiba nang ban iakhleh bad ki briew kiba don kyrdan ha ka pyrthei bad kiba lah ban ieng ryngkat tyrpeng bad ki rangbah kiba donburom tam ha ka imlang ka sahlang. Ngi lah ban iohi ia ka jingiapher hapdeng ki briew ki bym don jingnang jingstad bad kito kiba la mih na ki skul kiba kham hajrong, ha ki jingiaseng Presbytery bad Assembly jong ngi. Ki briew kiba ioh ia ka burom ha ka pyrthei ki dei kito ki briew kiba smat ban pule kot bad ban iakhleh bad ki briew kiba don nam babha ha ka pyrthei. Kaei ka don kawei pat ka lad ia ngi ban leh ba ngin long ki babit ban iashong lang bad iaim lang bad ki rikwkhuid ha ka ïing U Blei ? Ngim don jubab ban ai da kawei pat, lait na kane : pule, minot, im jingmut borabor ia Ka Ktien U Blei.

Lada u patsha Bilat u khot sngewbha ia ngi ba ngin leit shongkai sahkai bad u sha Bilat, shisnem lynter, siu ka dei ia ngi ban leh ? Nga hi, na ka bynta ia lade ngan wad ia ki kot ki sla kat na ba lah ban ioh, kiba thoh ia ka history ka ïngsyiem ; ia ka rukom im, ka rukom shong rukom sah jong kito kiba ha ka ingsyiem bad ia ka akor ha ka bamih shabar, ka barung shapoh, ka bapdiang bad kaba khublei ia kito ki bakhraw batri kiba wan sha ïngsyiem. Nalor kine, ngan pynshitom ia lade ban pule bniah ia ki jingjia kiba don hapoh ka hima bad kiba don shabar hima ruh, ba ngan ym long nongwei haba iakren iakhana badno badno ki ban wan kai. Lada ka donkam haduh katta ka jingpynkhreh na ka bynta ba leit shongkai shisnem bad u syiem jong ka pyrthei, katno khamtam kan donkam ia ngi ban pynkhreh shuwa ba ngin leit shongsah junom junom bad U Syiem ki syiem bad U Trai ki trai !

Ngi shem na ka Baibl ka Ktien U Blei hi ba ka don ka jingdawa na ngi ba ngin pynkhreh ia la ki jaiñkup shuwa ba ngin leit ban paw ha khmat ka jingkhawai shongkurim U khun U Syiem. Ngi shem kumne la thoh shaphang kita ki jaiñkup : "Hynrei pha don khyndiat ki kyrteng wat ha Sardis ki bym-

shym la pynbit tngit ia ki jaiñkup jong ki: te kita kin ioh iaid lem bad Nga ha ki jaiñkup balieh; naba ki long ki badei." Ha kawei pat ka jaka U Trai jong ngi U ong, "Hakhmih Nga wan kum n nongtuh. Suk uta uba sharai, bad uba ri noh ia la ki jaiñkup, ioh ba un iaid lyngkhuit, bad ba kin iohi ia ka jinglehraiñ jang u" (Jingpyn. 3 : 4 bad 16 : 15). Kane ka jaiñkup ka bakhuid ka dei kata ka jinglong jingim kaba la pynkyntang sha ka jinglong khuid ka dohnud da ka jingiai iasyllok bad U Blei bad ki riewkhuid jong U ha ka Ktien U Blei. Ngi shem u Apostol Paul u thoh na ka bynta jong ngi: "U Khrist U la ieit ia ka balang, bad U la aiti noh ia lade na ka bynta jong ka ba Un ioh pynkhuid ia ka, haba U la sait ia ka da ka jingsait ka um da ka Ktien" (Eph. 5 ; 25, 26). Na ba bynta ba ngin ioh ia ka jinglong thymmai jong ka jingim ngi dei ban ioh ia kata ka jingsait ia ka jingim jong ngi da ka um ka jingim kaba long ka Ktien U Blei.

2. KA KTIEN U BLEI KA LONG KA BADONBOR

U Apostol Paul, na la ka jingshem jong u, u ong, "Namar ngam sngewlehraiñ ia ka Gospel U Khrist; naba ka long ka bor U Blei ia ka ban pynim ia uwei pa uwei u bangeit, ia u Jiw nyngkong bad ia u Grik ruh" (Rom. 1 : 16). Kane ka Gospel U Khrist ka dei kata ka khubor Blei ba la pynpaw bad ba la iathuhkhana ha ka Baibl ka Ktien U Blei. Ha ka shithi kaba u la thoh sha u Tymmenbasan Timothi u ong, "Mame to iaineh ha kita kiei kiei ruh ia kiba me la nang, bad ha kiba la pynngeit skhem ia me, da kaba tip nano me la nang ia ki; bad ba na myndang khunlung me la tip ia kita ki Jingthoh Bakhuid, kiba lah ban pynstad ia me sha ka jingpynim da ka jingngeit kaba ha U Khrist Jisu" (2 Tim. 3 :14, 15).

Kane ka Ktien U Blei ka long kaba iapher na ki kitab jinghikai jingstad jong kane ka pyrthei. Katba kiwei kiwei ki Kitab ki ai ka jingstad shaphang kiei kiei kiba don shabar ha kane ka pyrthei, ka Ktien U Blei ka ai ia ka jingstad shaphang kiei kiei kiba shapoh kiba kot shaduh ki khyllai, ki khleiñshieng bad ki matshyieng jong ka longbriew manbriew. Ka don kata ka bor jingim ka ban pynkhraw pyajrong bad pynsan ia ka rynieng ka jong u briew haduh ka ban pynkynduh ia u shaduh

U Blei hi. U Apostol Paul u batai ia ngi ba ka jingthew jong ka ka dei shaduh "Ka jingpynjanai ia ki riewkhuid, ia ka jingtrei ka jingshakri 'tien Blei, ia ka ban tei ia ka met U Khrist, tad ynda ngi ioh ïpoi baroh sha kata ka jinglong kawei ka jong ka jingngeit, bad ka jong ka jingtip ia U Khun U Blei, haduh ka jinglong rangbah bha, haduh ka jingthew ka rynieng ka jingdap U Khrist" (Eph. 4 : 12, 13). U Trai Jisu U ong, "Shisha shisha Nga ong ha phi, ba uta uba iohsngew ia ka Ktien jong Nga, bad uba ngeit ha Uta Uba la phah ia Nga, u don ka jingim bymjukut; bad un ym wan hap sha ka jingpynrem, hynrei u la lait shiliang na ka jingiap sha ka jingim." "Ka long ka mynsiem kaba pynim: ka doh kam pynmyntoi ei ei ruh em. Kita ki Ktien kiba nga la kren ha phi ki long ka mynsiem, bad ki long ka jingim" (Ioan. 5 ; 24 bad 6 : 63). U Apostol Jakob ruh u la ong da ki Ktien kiba kum kine, "(U Blei U Kpa) da kaba U la mon sngewbha U la pynkha ia ngi da ka Ktien ka jingshisha, ba ngin long ma ngi ki kynja sohnyngkong na kita ki jingthaw jong U. Naba kumta, haba la buh noh bad ia ka jingtngit baroh, bad ia ka jingshlei ka jingbishni, to phin pdiang da ka jingjemnud ia ka Ktien ba la thung, kaba lah keiñ ban pynim ia ki mynsiem jong phi" (Jak. 1 : 18, 21). Ka Ktien U Blei ka long u phniang symbai Uba don ka jingim kaba sha poh kaba long U Jisu Khrist ; da Une, ka jingim jong ngi ka long, ka san bad ka roi kyrhai.

Ngi shem bad ngi da mad ruh ia ka bor jong ka Ktien U Blei ba ka trei hapoh ka mynsiem jong u briew ha ki rukom kiba phylla katta katta. Da ka bapule ia ka, katno ka ktah ia ka mynsiem jong ngi, ba hateng hateng, ki ummat ki shlei bad ka dohnud ka pdang. Ngi pule na ki sla jong ka, ba haba u Apostol Petros u la iathuhkhana na kane ka Ktien U Blei, kito kiba la iohsngew ki la shem jingkynduh mynsiem. La ong kumne : "Te haba ki la iohsngew ia kane, la dung ngak ia ki ha la ka dohnud, bad ki la ong ha u Petros bad ha kita kiwei ki Apostol, Ah para, kumno ngin leh ?" (Ki Kam. 2 : 37). Ka bor jingtrei jong ka kam long tang ban shu pynkynduh mynsiem, hynrei ka trei ban pynkha arsien ; kata ka mut, ban pynkylla thymmai ia u briew ba un kylla long u jingthaw uba thymmai. "La pynkha arsien ia phi ym na u symbai basep, hynrei u bym

sep, da ka Ktien U Blei ka baim bad koba iaisah ..Kane ka long kata ka ktien ia kaba la iathuhkhana babha ha phi" (I Pet. 1 : 23,25).

Haba ka Ktien U Blei ka la ioh jaka ban rung bad ban shong hapoh ka dohnud, kum u symbai babha uba hap ha ka khyndew ka babha, ka mih bad ka san shaduh ka ba man long u jingthung uba jyrngam, la u jhur ne diengsoh. Ka jingpynlong pynman khun U Blei ia ngi ka jia da ka jingngeit kaba don hapoh jong ngi kaba ngi ioh na ka Ktien jong U Blei : ong u Apostol, "Kumta te, kata ka jingngeit ka jia na kaba sngew, bad kata kaba sngew da ka Ktien U Blei keiñ" (Rom 10 : 17). Khlem ka Ktien U Blei, ka jingngeit jong ngi ka long kaba shu sdien ha suiñ kaba khlem don tynrai ba kan shong. Lada ngi ong ba ngi ngeit ha U Blei, haba kata ka jait jingngeit kaba don ha ngi kam don jingpynskhem da ka Ktien U Blei, kata ka jingngeit ka sah hi kaba thaia thaleiñ ka bym pynpoi ia ngi shano shane ; kan kut sha ka suiñ, kan ym lah thaw kam ei ei ruh. Ka nongrim jong ka jingngeit jong ngi ka long U Jisu Khrist. Ia ka jingngeit jong ngi ha U Jisu Khrist la teh, kane, la pynlong tylli, da ka Ktien U Blei. Kumno ngi lah ban ngeit, lymda ka Ktien U Blei ka iathuh bad ka khot ia ngi ban kem bad ban bat ia U ? Ha sngap, kane ka dei ka Ktien jong U Blei, "Ngi baroh kum ki khun langbrot ngi la sakma ; ngi la phai noh uwei uwei sha la ka lynti ; te U Trai U la buh halor jong U ia ka jingbymhok jong ngi baroh" (Isa. 53 : 6). U Apostol Petros u ong, "Namar sha kane keiñ la khot ia phi : naba U Khrist ruh U la shah na ka bynta jong ngi......Uba da lade hi U la bah noh ia ki pop jong ngi ha ka met jong U halor kata ka dieng, ba, haba la iap noh sha kita ki pop, ngin ioh im sha ka hok : Uba da ki jingjngem snam jong U la pynkhiah ia phi" (1 Pet. 2 : 21, 24). Haba ka Ktien jong U Blei ka la pynkha ia ka jingngeit hapoh jong ngi, kane ka jingngeit kapynkyrso hapoh jong ngi ia ka bor ban jop ia ka pyrthei, ia ka doh bad ia u Soitan. Sngap, ki kyntien na ka Ktien U Blei : "Naba kaei kaei baroh ia kaba la kha na U Blei ka jop noh thiaw ia ka pyrthei ; te kane ka long kata ka jingjop kaba la jop noh thiaw ia kata ka pyrthei, ka jingngeit jong ngi keiñ. Uei uta uba jop noh thiaw ia kata ka pyrthei, tang uta keiñ uba ngeit ha U Jisu U long U Khun U Blei" (Ioan. 5 : 4, 5).

3. KA KTIEN U BLEI KA LONG KABA NEP.

U Apostol Paul u khot ia kane ka Ktien U Blei ba ka long "ka waitlam U Mynsiem, kaba long ka Ktien U Blei" (Eph. 6 : 17). Ha kane ka Shithi sha ki Hebru pat la khot ia ka "Kaba kham nep ban ia kano kano ka waitlam arliang syrti". Ngi pule shaphang U Jisu Khrist ba U Blei U la ai ia la U Mynsiem ha U Khun jong U khlem jingthew "Naba Uta ia Uba U Blei U la phah, U kren ia ki ktien jong U Blei : naba U Blei Um ai ia U Mynsiem da ka jingthew" (Ioan. 3 : 34). Da kane ka bor jong U Mynsiem, U Trai Jisu U la jop ia u Soitan hangta ha Ri khlaw ; bad da kajuh ka bor U la jop ia u ha kper Getsemane bad halor ka diengphna. U Mynsiem Bakhuid, haba U pynkynduh ia ki briew shaphang ka pop bad shaphang ka hok bad shaphang ka jingbishar, U kren da ka Ktien U Blei, U pynkynmaw ia ka Ktien U Blei, U pynthar da ka Ktien U Blei, U pynpait pynpra da ka Ktien U Blei bad u pynshlei ia ka jingsuk bneng ha ki dohnud ki briew da ka Ktien U Blei. Lada ka jingdonkam ka jong u briew ia ka jingiarap ka jong U Blei na ka bynta ki jingjia kiba kham kyrpang kiba wan lap ia u, U Mynsiem Bakhuid U lah ban trei ha ka rukom kaba kham pher hynrei ka long borabor ha ka mynsiem jong ka Ktien U Blei.

U Apostol Paul, ha kawei ka jaka u ong, "To kieng noh ia ka jingkieng atiar U Blei baroh, ba phi lah ban ieng pyrshah ia ki buit thap u Soitan" (Eph, 6 : 11). Uta u Soitan u long uba don bun syrtap ki buit sniew,—kita ki long ki jingmut bad ki jingpyrkhat sniew ban pynleh ia u briew ia ki kam bymman. U don ruh ki buit ban pynshoi bad ialam bakla ia u briew da kaba pyni ia kiei kiei ki bymlong bad ki bymshisha kum ki balong bad ki bashisha. U don kita ki buit kyllaiñ ban pynngeit bad pynkohnguh shaphang ka bymdei kum ka badei. U Apostol u ong, "Ngin lyngngoh lei ia kata ? Namar u Soitan hi u pynsyriim ia lade ia u Angel ka jingshai. Namar-kata kam long ka baphylla ei ei lada kita ki shakri jong u ruh ki pynsyriim ia lade ia ki shakri ka hok" (2 Kor. 11 : 14 15). Ka long ka baeh katta katta ia ngi ba ngin ithuh lut ia ki buit u Soitan, hynrei U Trai Jisu U la kular U ong, "Hynrei ynda U la wañ ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia

phi sha ka jingshisha baroh" (Ioan. 16. : 13). Haba u Soitan u la leit ban pynshoi ia U Trai jong ngi, la kawang ia u tang shiwait, "**La thoh**" Ha ki laisien leit jong u U Trai U la trei tang shiwait shiwait ; um lah shan, u la phet iap noh syndon.

Ka Ktien U Blei ka long ka banep ha kaba pynkhlad ia kaei kaba kynja doh bad kaei kaba kynja mynsiem. Ong ha ka Ktien U Blei : "Namar kata ka doh ka kwah marpyrshah ia U Mynsiem, bad Uta U Mynsiem marpyrshah ia kata ka doh" (Gal. 5 : 17). Na ka Ktien U Blei ngi tip bad ngi sngewthuh shai shaphang kaei kata kaba long tang shipor bad kaei kata kaba iaisah sha ki bymjukut. Ba u briew uba kynja khyndew un bate kano kaba kynja doh bad kano kaba kynja mynsiem un ym lah. Ka jingiadei jong ki ka long kaba iasuh syrtap sha ba palat. Tang u briew jong U Blei uba tip bad uba sngewthuh shaphang ka jinglong mynsiem katba kum ka jing-hikai ka Ktien U Blei uba lah ban shemphang. Shim tang kum ka nuksa shaphang ka jingpynshoi ka balai jong u Soitan ia U Trai Jisu. U Soitan u iohi ba U Jisu U wad ban ioh ia ka dohnud jong ki briew ha kane ka pyrthei. U ong ha U Jisu, Ia kane kaba me kwah, ngan ai ha me, namar ka pyrthei baroh ka long hapoh jong nga ; kohnguh beit tang ha nga, nga la tip ma nga ; tang ba men shu kohnguh beit ha nga, kata ka la long. Mano ba nud ban ong ba u Soitan u bakla ? Hynrei U Trai jong ngi U tip ia kaba don ha ka lyngthohdoh u Soitan ; U la shu ong beit : **La thoh** : men ym shukor ia U Trai U Blei jong me ! Tang shikyntien la kren na ka Ktien U Blei, u Soitan u la rem bad u la kynriah noh.

Ka Ktien U Blei ka long ka banep ha ka bapynpait lwet ia ki dohnud jong ki briew ba kin iohi ia ka jingma ha kaba ki don ha kawei ka liang, bad ia ka jinglaitim ka bakhraw ha kawei pat ka liang. Ngi kynmaw ia u Saul u Nong Tarsos uba la shun thlongmluh thlongsyieng ia U Jisu Khrist bad ia ka balang. Haba u la iohsngew ia ka Ktien ka jong U Blei kaba kren ha u, um lah ban iapynsh pyrshah, u la kohnguh beit ia ka; bad haba u la kohnguh ia kata ka Ktien. ka la long halor jong u kaei kaei baroh ba la iathuh da kata ka ktien, "To khie to ieng ruh, namar ia kane khnang keiñ Nga la mihpaw ha me, ban thung ia me ban long u nongialap bad u nongphla ia kine kiei kiei ha kiba me la iohi ia Nga bad ia kita kiei kiei ruh ha kiba Ngan

pynpaw ia lade ha Me" (Ki Kam. 26 : 16). Ka don ka jingpyrkhat thala ha ngi ki briew ba ngi lah ban ialap ha ki nongpop ba kin kylla ka bamnt bad ba kin ngeit ha U Jisu Khrist. Kata ka long ka bymlah long. Ym lah ban pynim wat ia kawei ka mynsiem lada ngi kyang haduh ban da pait u pdot, lada kata ka jingialap jong ngi kam long da ka Ktien U Blei. U Jisu Khrist U ong, "Ym don uba lah ban wan ha Nga, lymda U Kpa Uba la phah ia Nga Un da pynwan ia u" (Ioan. 6 : 44).

U Apostol Paul u thoh kumne sha u Timothi ; "Ia kane ka hukum nga aiti ha me, ko Timothi u khun jong nga, katba kum kita ki jingiathuhlpa kiba la long mynshuwa shaphang jong me, ba da ki men ioh ialehthma ia kata ka jingialehthma ba bha" (1 Tim. 1 : 18). "To ialeh ia ka jingialeh babha jong ka jingngeit, to men bat khak ia ka jingim bymjukut, sha kaba la khot ruh ia me, bad me la phla ia kata ka jingphla babha hakhmat bun ki sakhi" (1 Tim. 6 : 12). U Apostol Paul, na ka bynta ia lade u phla, "Nga la ialeh ia kata ka jingialeh babha, nga la pyndep ia ka jingphet, nga la ri ia ka jingngeit" (2 Tim. 4 : 7).

4. KA KTIEN U BLEI KA LONG KABA BISHAR

Ha ka jingkhia jingkhan u Khasi, ki khot ia ka pylleng syiar shuwa ban lympat ha ka dieng shat pylleng ba ka long ka nongbishar. U nongkhia, hadien ba u la shat ia ka pylleng, u pule u bishar ia ki snep pylleng kiba lwet, u sa iathuh ki mut aiu. Ha kajuh ka rukom, haba ngi ong ia ka Ktien U Blei ba ka iong kaba bishar, ngi mut ba ka dei kaba pynpaw, pynithuh bad pynshai ia ka badum bad ka bamaian kaba don sha jngai, sha lyndet bad kaba paw tang bysngut byrnget. Kum kaba bishar, ka Ktien U Blei ka sei sha madan ia baroh ki jingpyrkhat bad ki jingthmu ka dohnud. Ngi lah ban pynsyriim ia ka bad laitylli ki dur : Kum ka iitkhmih, kum ka dikshoneri, bad kum ka map.

Kum ka Itkhmih . Ka don kawei ka jingiathuhkhana shaphang uwei u briew uba long kham kyrpang bad kham pher na ki para briew baroh. U don ka jinglong bajew bad bakthang baroh shilynter ka jingim. Um ju hun um ju sngewbha ia uno uno, ia kaei kaei, Ka mynsiem jingbishni bad jingpeit beiñ briew ka la paw haduh ka dur khmat jong u. Ha kawei ka

por katba u dang iaidkai marwei ha kawei ka kyndong jong ka shnong, u la iohi ia uwei u briew uba rymbaiñ ka shyntur bad uba kynriang ki khmat. U la kren ha lade, Kumba long ha ka dong jong nga, ki briew ha baroh ki dong jong ka shnong ruh ki ialong kumjuh hi. Katba u nang iajan bad uta u briew, katta ka jingsngew beiñ briew ka la kham ktah jur ia u. Shish, ka briew ! Phuit, phuit, u la ong. Haba u la poi marjan marsyndah bad uta u briew u la lap pynban, ym dei u briew hynreï ka ïitkhmih ka baheh kaba u la iohi. Uta u briew uba la iohi u dei ma u hi uba la iohi ia lade. Ka Baibl kaba long ka Ktien U Blei, ka long ka ïitkhmih kaba haba ngi pule ia ka, ngi ithuh ia la ka rynieng bad la ka longbriew manbriew kumba ngi long. Ka jingdonkam jong ka ïitkhmih ka long ba ngin ïit bad khmih ia lade ym ba ngin khmih ia kiwei ban bishar ia ki.

Kum ka dikshonery. Ka dikshonery ka dei ka kot ne Kitab ha kaba ki thoh ia kawei pa kawei ka ktien ki sa batai pynshai da kiwei pat ki ktien kiba kham jem ban sngewthuh. Ka Ktien U Blei ka syrïiem ia ka dikshonery kaba don lut ki ktien, bad bajem bad baeh. Ha ka Ktien U Blei ngi shem ruh shibun ki jingiathuhkhana, ki jinghikai, ki jingsneng, ki jingpynbeit, bad ki lynti jingpynmlien kiba ha ka hok, kiba ialam ia u briew ter shi ter shaduh ka jingjanai. Kaba ngi shem ha ka Ktien U Blei kam dei tang shaphang kiei kiei kiba la paw paidbah ha kane ka khyndew ; don ha ka ki aiñ ki barieh ki jong U Blei kiba ialam bad pynpaw ia ka jingstad kaba bymjukut jong U. Kaba paw tam eh ha kane ka jingstad U Blei ka dei kata ka jingpynpaw ia U Jisu Khrist Uba long U Trai Uba na bymjukut sha ki bymjukut. Shaphang Une U Jisu, u Apostol Paul u ong, "Ngi ialap ia U Khrist ba la sahnarphna, ha ki Jiw te ka jingjynthut, bad ha ki Grik ka jingibieit ; hynrei ha kita ia kiba la khot, ki Jiw bad ki Grik ruh, ngi ialap ia U Khrist Uba ka bor U Blei, bad ka jingstad U Blei" (1 Kor. 1 : 23, 24). Shaphang Une U Jisu Khrist, u Apostol Paul u ong shaphang jong U kumne : "Ka jingmaian jong U Blei, kaba long U Khrist, ha Uba la buhrieh ia ki jingkynshew baroh jong ka jingstad bad ka jingtip" (Kor. 2 : 2, 3). Ngi lah ban khot ia ka Baibl ka Ktien U Blei ba ka long ka dikshonery kaba iathuh bad kaba batai shaphang U Jisu Khrist U Nongpynim ka pyrthei.

Kum ka map. Ka map ka long ka dur ba la pruid ha ka kotsada kaba kdew ia ki um ka duriaw bad ia ka ryngkew; ia ki ri bad ki hima kiba don ha ka sla ka khyndew; ia ki shnong, ki lum ki wah, ki lynti ki surok bad kiwei kiwei kat kiba don halor khyndew, wat kiba hapoh khyndew ruh. Ka Ktien U Blei kum ka map kdew lynti, ka iathuh lut ia ngi shaphang baroh kaba ngi donkam ha la ka jingim. Ngi sngewtynnat eh haba ngi pule ia ka, ngi shem ia ka lynti kaba ialam beit ia ngi naduh kane ka pyrthei haduh ban da poi sha shnong bneng. Hamar shiteng lynti ngin lap ia ki liewlong ba khlem trai, ia ki riat mawsiang ba sheng sheng, ia ki lad ba ialam sha ki khlaw jong ka jingiap bad kiwei kiwei, kiba pynsngew shyrkhei ia ngi bad kiba iarap bor ia ngi ba ngin iaid da sumar, da husiar bad da khmih bha ioh ba ngi ur ngi hap bad ngi iap shiteng lynti.

Ka don kawei ka jingiathuhkhana shaphang uwei u kapten jhad ha ka Duriaw Mediteranean kaba ong kumne. Ha kawei ka sngi u la pule ia kawei ka kotkhubor kam pyniaid jhad bad u shem hangta ia kawei ka jingthoh kaba iathuh bniah ia ki jaka ba don jingma ha Duriaw Mediteranean. Haba u la pule ia ka u la rkhie beiñ ia uta u nongthoh. U ong, Nga la iaid da ki phew bad ki spah sien ia kane ka duriaw, sa da une u nongthoh un wan batai stad ia nga! Um shym la leh husiar haba u pyniaid ia ka jhad jong u, u da pyniaid stet khnang ia la ka jhad hamar ki jaka ba uta u nongthoh kotkhubor u pyntieng. Ha kawei ka sngi, kata ka jhad ka la tyngkhuh ia uwei u mawsiang uba hapoh um, bym lah iohi shabar sla duriaw; kata ka jhad ka la pait, ka la ngam, bad baroh ki briew kiba don ha ka ki la iap.

Uta u Kapten jhad u la shaniah ha la ka jingstad, u la ñiewbeiñ ia ka jingmaham jong kiwei pat ki nongleit jingleit. Ngi don ka Baibl ka Ktien U Blei kaba long ka map kdew lynti ia ngi na kane ka pyrthei ka jingjot sha ka shnong bneng kaba neh sha ki bymjukut. Kane ka Ktien U Blei ka pyrta ia nga bad ia phi, "To khmih bha te kumno phi iaid, ym kum ki bymstad, hynrei kum ki bastad" (Eph. 5 : 15)

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

X. KUMNO BAN PULE MINOT IA KA KTIEN U BLEI

"Hynrei ma me to iaineh ha kita kiei kiei ruh ia kiba me la nang, bad ha kiba la pynngeit skhem ia me, da ka batip nano me la nang ka ki; bad ba na myndang khunlung me la tip iu kita ki jingthoh bakhuid, kiba lah ban pynstad ia me sha ka jingpynim da ka jingngeit kaba ha U Khrist Jisu" (2 Tim. 3 : 14, 15).

Ha kane ka por nga don ban iakren bad phi shaphang ki rukom kumno bad ha kano ka rukom ngin pule bad minot ia ka Ktien U Blei ba ngin ioh ka jingmyntoi kaba khraw tam ia la ka jingim. Nga don ban ong naduh basdang ba ka long ka babha bad ka bamyntoi eh ia ngi, ha ka jinglong khristan bashisha jong ngi ba ngin pynmlien ban pule ia ka Ktien U Blei man la ka sngi la ka long tang shidkhot ardkhot ne shilynnong arlynnong, khnang ba ngin lah ban im, ban iaid ban ieng, ban trei ban ktah ha ka lyer jong kata kaba ngi pule. Kaba myntoi ka long ym tang ban shu pule, bad ban kheiñ ba kata ka bapule jong ngi ka la biang; hynrei ba ngin da pyrkhat bad puson ruh ia kaei kaba ngi la pule, la ka long ha ka por kaba khyndiat ne ha ka por kaba jrong katba kum ki jingjia ba ngi iashem ha kata ka por.

Ha kane ka por ngin iakren beit, khlem da phai sha kadiang kamon, ha kino ki rukom ngin pule ia ka Baibl, namar ki don bun ki rukom ba la shem bad ba la mad ki babun ki briew jong U Blei kiba la minot bad pynmlien bha ia lade ha kaba pule ia ka. Ngan pyrshang ban phiah ia ka jingkren jong nga ha ki sawtylli ki rukom pule Baibl kiba nga sngewskhem kiba lah ban pynmyntoi ia ngi. Kine ki rukom pule kim dei ki babit babiang ban pyndonkam ia ki baroh, da iwei pa iwei na ngi. Ngan pyrshang ban shu iathuh ia ki rukom baroh katba nga lah ban tip, kiba nga hi ruh ia lade ngam ju pyndonkam lut ia ki borabor, hynrei kiba nga da shem ia ki ba ki long kiba myntoi haba pyndonkam ia ki ha ki por ba donkam. Nga la ioh jingmut shibun shaphang kine ki rukom pule Baibl na u Dr. Torrey, uwei napdeng ki nonglalap ba kynsai uba la iaid kylleng ia ka Ri Europe bad Ri America uba la wan poi ruh shaduh Ri India.

I. Pule minot ia ka Baibl da ki Sobjek. Kane ka mut ba haba ngi la jied ia kano kano ka Sobjek, ngin wad na ka Baibl aiu ka iathuh ne kren shaphang jong ka. Kum ka nuksa, shim ia ka ktien *jingkylla ka bamut* hangno ngin shem ia ka ? Khmih Math 3 : 2 ; Mark. 1 : 15 ; Louk. 13 ; 3 ; Ki Kam. 3 : 19 bad kiwei. Shim ia ka ktien *jingmap.* khmih hangno ka don : Math. 6 : 13, 14 ; Mark. 11 : 26 ; Ioan. 1 : 9 bad kiwei kiwei. Kane ka long ka rukom ba baeh shibun Hynrei na ka bynta kiba nang ban pule phareng, ka don kawei ka jait kot kaba ki khot *Concordance,* ha kaba la thoh lajan ia baroh ki ktien kiba don ha ka Baibl bad hangno lah ban shem ia ki. Kane ka pynsuk shibun ha ka bapule bad khreh kren sobjek. Ha ka bapule ia ka Baibl katba kum ki sobjek ba ngi shem ba la thoh ha ka, ka iarap ia ngi ba ngin im jingmut ha ka bapyrkhat shaphang kata ka sobjek bad ngin im ha ka lyer jong ka, katno katno siem, da ki sngi ne da ki taiew haduh ba ngin da dep ia ka bad ngin sdang sa da kawei pat.

Kumba kane ka rukom pule Baibl ka long ka baeh, ka long ka badonkam eh ba kiba bud ia kane ka rukom kin khreh u let, u khulom bad ka kotsada ban buh dak ia baroh kaba la shem, khnang ba ha ka bakut ngin shem ka jingsngewhuu kaba haduh katno ka Ktien U Blei ka kren halor kata ka sobjek. Ngin ym pyrkhat ba haba ngi la dep minot ia kano kano ka sobjek ba katto ka la kut. Ka por ka lah ban poi hadien pat, ba ngin donkam ban pyrkhat pat halor kata ka sobjek. Ia kaba ngi la dep bad buh jingkynmaw, kata ka la pynsuk ia ngi ban kynmaw. Mynta kin wan sa kiwei kiwei ki jingpyrkhat ba thymmai ; ngin pynlang ia kita ha ki barim bad kata kan nang pyniar ia ka jingtip bad ka jingsngewthuh jong ngi ia ka Ktien U Blei.

II. Pule minot ia ka Baibl da ki Kitab bad da ki Lynnong. Kane ka rukom pule ia ka Baibl ka long kaba bit ban leh paidbah. Ka bapule shisien pule da ka basdang naduh ka Kitab ka banyngkong haduh ka bakhatduh, ka long ka baai jingtip tang ia kiei kiei kiba na sla ; hynrei lada ngi kwah pule minot ban da ioh ia ka nongrim kaba thikna shaphang aiu ka Baibl ka hikai, ngi dei ban pule ryngkat bad ka bapyrkhat ia kawei ka Kitab, lane ia kawei ka lynnong jong kano kano ka Kitab

baduh ba ngi la ioh ha la ka jingtip bad ka jingkynmaw, shaphang aiu ba kata ka Kitab ne kata .ka lynnong ka kren. Haba ngi leh kumta, ngi ioh ia ka jingtip kaba skhem shaphang kiei kiei kiba don ha kano kano ka bynta jong ka Ktien U Blei. Ha ka baleh ia kane ngin da jied thikna ia kano kano ka Kitab ne ka Lynnong. Ka long kaba bha bad ka bamyntoi shuwa ba ngin ktah kti halor kata ka Kitab, ngin da pule shuwa saw lane san kylla, haduh ba kan da pynkhih ia ka jingpyrkhat jong ngi kiei ki sobjek ki basngewtynnat bad kiei ki ktien kiba kham eh ba ngi iakynduh.

Ka long ka babha shibun haba ngi pule minot ia ka Baibl ba ngin don ka Baibl kaba kyrpang na ka bynta ban minot kyrpang ia ka. Ia kata ka Baibl ngin ym bynnud ban *underline* lane pruid dak ia ki kyntien kiba ngi kham sngewdonkam ; ngi lah ruh ban thoh ki *notes* kiba lyngkot ha ka margin (jaka ba lait). Kane kan long kaba kordor na ka bynta ki por kiba hadien.

Haba ngi la ioh ia ka lyer jong ka jingmut kaba don ha kano kano ka Kitab ne ka Lynnong, ngi la dei ban shim u khulom bad ka kotsada ban buh ne jer kyrteng ia ka sobjek shaphang kaba kren, bad nangta pynpait pynpra ia ka ha ki bun tnat katba ngi lah ban sngewthuh. Kane ka rukom pynpait pynpra sha ki tnat kam lah ban iadei thik arngut ki briew. Uwei-pa-uwei un shem ha la kajong kajong ka rukom. Hadien ba la leh ia kane, buh dak ia ki kyrteng briew bad kyrteng shnong, lada don, bad pyrshang ban wad jingtip katto katne kita ki dei kiei. Ki jingtip kiba ngi ioh kumba la thoh ha ka Ktien U Blei ki long kiba lyngkot. La ki long kumno kumno, katba ngi nang tip shuh shuh na kiwei kiwei ki Kitah katta kan nang kham bha ban pynroi ia ka jingtip jong ngi.

Ban ngam jylliew shuh shuh ha kaba tip ia ki jingmut kiba don ha kano kano ka Kitab ne Lynnong, ngin wad ia ka jingshisha kaba kongsan, ne kaba lah ban long ka sobjek pdeng jong kata ka Kitab ne Lynnong. Ha kaba iadei bad ka jingminot ia ka Kitab baroh kawei, ki lah ban don bun tylli ki Sobjek pdeng, kiba lah ban don ha kawei pa kawei ka Lynnong ne kiba kawei ka lah ban kynthup bun tylli ki lynnong. Haba

ngi la dep leh la kine, ngin shem kano re kano, ne kino re kino ki dkhot kiba ngi iohi ba ki long ki babha ban pyndonkam ha ka ba kren sobjek ne iathuhkhana. Katba ka jingpyrkhat jong ngi ka dang shad halor kine ki dkhot, thoh lyngkot noh shaphang kine khnang ba kin sah, ban ioh pyndonkam ia ki ha ki por ki babit.

Bunsien haba ngi la pule bniah ia kano kano ka lynnong ne ka Kitab ngin iakynduh ia ki sobjek ne ki ktien ki baeh ba ngin sngewthuh. Ia kiba kum kine, la dei ban buh kyrpang ia kiba ngin sa khmih pat ha kiwei kiwei ki por Haba ngi shem pat ia kano kano ka jingshisha kaba ngim shym poi pyrkhat mynshuwa, ngi dei ban buh ia ka ha ka jaka ka bashai ba ngin iohi bad kynmaw ngi tang shu plied ia ki kot ki sla ba ngi la thoh. Kine ki long tang ki jingai jingmut ia kito kiba kwah ban pule bniah da kaba thew ban wad lut aiu don ha kata ka lynnong ne Kitab kaba ngi pule. Lada ngim lah ban leh haduh katne, tang kaba shu pule ia kano kano ka bynta kaba ngi sngewtynnat, kata ruh kan ai jingmyntoi shibun.

III. Pule minot ia ka Baibl kum ka Ktien jong U Blei. Kaba la iakren sha khmat ka dei na ka bynta kito kiba kwah ban ngam jylliew ha ki jinghikai jong ka Baibl, ban sngewthuh bad ban tip ia ki. Ka don kawei pat ka rukom pule bad minot, kaba thew ym tang shaphang ban tip da ka jingmut briew, hynrei ban ioh jingmyntoi ha ka jinglong kaba kynja mynsiem. Ha kane ka rukom pule ngin ym da thew eh ban minot kyrpang ia kano kano ka lynnong ne ka kitab. Ngin shu jied ia kano kano ka bynta kaba ngi sngewtynnat, la ka long kaba ngi la ju tip ne ka bynta kaba ngim pat ju pule mynshuwa. Ngin iakren mynta shaphang ka jingpule minot kaba marwei shimet ; ym dei ia kaba pule lang kum ha kaba pule ha ka por iaduwai lang shi-ing shisem mynstep ne mynmiet Ngin khot ia ka ka jingpule da kaba pyrkhat bad puson. Ka long kum ka jingong u Dabid Syiem : "Ah katno nga ieit ia ka aiñ jong Me Ka long ka jingpyrkhat jong nga baroh shisngi" (Salm 119 :97). U ong shuh, "Ngan pyrkhat ha ki hukum jong Me, bad ngan khmih ia ki lynti jong Me. Ngan pynsngewbha ia lade ha ki aiñ jong Me : ngan ym klet ia ka ktien jong Me" (Salm 119 : 15,16).

"Katno ki long kiba thiang ki ktien jong Me ia ka shyntur jong nga! Kham thiang keiñ ban ia ka ngap ha ka shyntur jong nga" (Salm 119 : 103). Uba pule ia ka Baibl da kane ka rukom, uta u briew "un long kum u dieng ba la thung harud ki wah um, uba sei la u soh ha la ka aiom, uba ka sla jong u ruh kam tlor noh ; bad kaei kaei ruh kaba u leh kan man bha" (Salm 1 : 3). Kane ka rukom ka long kaba iadei ruh bad ka hukum ka jong U Blei kum kaba U la buh ha ki khun Israel mynhyndai : "To ai ba kine ki ktien, ia kiba Nga hukum ia me ha kane ka sngi, kin ia long ha ka dohnud jong me : bad men iai hikai ia ki ha la ki khun, te men kren shaphang jong ki haba me shong ha la iing, bad haba me iaid ha ka lynti, bad haba me thiah ruh, bad haba me khie ruh Bad men tah ia ki kum ka dak ha ka kti jong me, bad kin long kum ka jingtah shyllangmat hapdeng ki khmat jong me. Bad men thoh ia ki ha ki shawkad jingkhang ka iing jong me, bad ha ki khyrdop jong me" (Dent. 6 : 6-9).

Ha kane ka rukom pule minot ia ka Baibl, ka jingdonkam kaba kongsan eh ia ngi ka long ba ngin pdiang ia ka jinghikai jong ka Baibl khl'm jingkren dong satia : ngi dei ban pdiang ia ki ba ki long kiba dei bad kiba biang wat la ki long mar khongpong ia kaba ngi sngewthuh bad ngi ngeit : ngin pdiang ia ki ba ki long ka Ktien U Blei. Ngin pdiang ba ka long kaba shisha kaba U Trai U Blei U la kren : "Namar ki jingmut jong Nga kim long kum ki jingmut jong phi, lymne ki lynti jong phi kum ki lynti jong Nga, ong U Trai. Namar katba ki bneng ki long kiba kham jrong ban ia ka khyndew, kumta ki lynti jong Nga ki kham jrong ban ia ki lynti jong phi, ban ki jingmut jong Nga ban ia ki jingmut jong phi" (Isa. 64 : 8,9).

Haba ngi la pdiang bad ngi la ngeit ba ka Baibl ka long ka Ktien U Blei, ngin shem shibun ki jingkular jong U Blei ba U la kular naduh ka basdang ka Ktien jong U haduh kaba khat-duh. Ngin pdiang ia kine ki jingkular baroh ba ki long kiba shisha bad ki baskhem. Kumba ka la long naduh ki sngi u Adam bad ka Im haduh ki sngi u Ioannis Nongpynpaw, kumjuh ki long ki baskhem na ka bynta jong ngi bad shaduh bymjukut. "Uta u phlang u iap ryngkhiang, bad uta u syntiew jong u u hap noh, hynrei kata ka Ktien U Trai ka iaisah bymjukut"

(I Pet. 1 :24, 25). Ngi shem ia ka jingkular U Blei kumne : ha ka Kitab banyngkong U Blei U la ong ha u Adam : "Na u dieng baroh ha ka kper, da ka babam me lah ban bam ei ; hynrei na u dieng ka jingtip ia ka babha bad ia ka basniew men ym ioh bam na u ; naba ha kata ka sngi ba men bam na u, da kaba iap men iap shisha" (Jen. 2 :16, 17). Ha ka Kitab ki Hukum U Blei U la ong ha ki khun Israel : "Te kan jia, lada men shahshkor biang biang ia ka Ktien U Trai Uba U Blei jong me, ia ka ban sumar bad leh ruh ia ki hukum jong U baroh kiba Nga hukum ia me ha kane ka sngi, ba U Trai Uba U Blei jong me Un pynkyntiew ia me ha khlieh ki jaitbynriew ka pyrthei baroh" (Deut. 28 : 1). Ha ka Kitab kaba khatduh, ki dkhot kiba khatduh pat la thoh : "Uta Uba phla ia kine kiei kiei ruh U ong, Shisha! Nga wan kloi ! Amen, to wan, Trai Jisu" (Jingpyn. 22 : 20). Ka Ktien U Blei ka dap da ki jingkular U Blei ha ki briew kiba iapher katba kum ki por bad ki jingjia ; kum ki khun jong U Blei haba ngi pule ia ka Ktien jong U ngi pdiang ba kita ki jingkular ki long kumjuh ia ngi ruh. U Trai Jisu U ong, "Jar uba long na U Blei, u shahshkor ia ki ktien jong U Blei" (Iosn. 8 : 47).

IV. Pule minot ia ka Baibl ryngkat bad ka jingduwai. Ka jingpyrhkat bad ka mynsiem jong ngi ka dei ban her sha U Blei hi haba ngi shim ban pule ia ka Ktien jong U, Da ka ba ban biang ia kajuh, kane ka thew ia ka jingpule minot ia ka Baibl haba marwei hi. Ka mynsiem jingduwai jong ngi kan long kaba u Dabid u shakri jong U Blei u la kren "To pynpeit ia ka khmat jong nga, ba ngan iohi ia kiei kiei ki baphylla na ka aiñ jong Me" (Salm 119 : 18). Wat ha ka por ba ngi pule lang ha la ling shuwa ban iaduwai ; lane haba ngi leit ban pule ha ka basdang ka jingmane jong ngi ha jingiaseng, ngi dei ban kynting ia la ka dohnud jong ngi sha U Blei, ba ngin pule ia ka da ka mynsiem kaba pynrit ia lade hakhmat la U Kynrad. Naduh ka sur haduh ka jingkynnoh jong ngi ia ki ktien ka dei ban long kaba iapher na kaba pule ia ki kot skul bad ia ki kot pyrthei. Ngi pule ia ka da ka jingsngew ieit bad ka jingsngew burom, kum u Dabid u shakri jong U Trai, "Ah, katno nga ieit ia ka aiñ jong Me ! ka long ha jingpyrkhat jong nga baroh shisngi" (Salm 119 : 97) Ha kawei pat ka jaka U la ong, "Janmiet bad mynstep bad

shiteng sngi, ngan khñium bad ngan ud ; te Un iohsngew ia ka ktien jong nga" (Salm 55 : 17). Ngi don ka jingkular ka baskhem ba haba ngi iakynduh ia kano kano ka jingeh, ne ka jingsngew kyllaiñ la ha kaba kumno kumno ruh, lada ngi leit sha la U Kynrad ha ka mynsiem ka jingpyndem ha ka jingialam jong U, Un pyllait phar, Un ialam lyngba ia ngi ha ki jingeh baroh. Utei ujuh u shakri jong U Blei u ai jingpynskhem : "Ka baplie ia ki ktien jong Me ka ai jingshai ; ka pynshemphang ia ki bashida" (Salm 119 : 130).

Ka Jingpynkut

Uwei pa uwei na ngi ngi donkam ban jied hi ia ka por ha kaba kumno ngin pule minot ia ka Baibl. Kum ki khun jong U Blei ha kane ka pyrthei, ngi long kiba bun kam. Hooid ngi dei ban trei ban pyndep ia la ki kam kiba U Trai Kynrad jong ngi U la shaniah ha ngi katba U dang pynsah ia ngi ha kane ka pyrthei. Kine ki kam bad ki jingkitkhlieh jong ngi ki long kiba bunjait bad bun syrtap. Hapdeng katne ki kam ba ngi trei, ngim lah iong kiba ksan hakhmat U Blei ba ngin ong ha U, Ah Trai, Me tip ba nga bun kam, ngam don por ban pule ia ka Ktien jong Me ! Ki don ki por ba ngi shongthait ; ki don ki por kiba lait hadien ne shuwa ba ngin sdang la ka jingtrei ; ki don ki por haba ngi leit kai sha lum sha wah ; ki don ki por mynstep bad mynmiet. Ngim lah ban pynksan ia lade da kaba ong ba ngi bun kam than lynter baduh ba ngim don por shuh ban pule wat shidkhot ne ardkhot na ka Ktien U Blei. Ka lah bad don ka por ba ngim lait ban pule ha ka por ba la buh ha kano re kano ka sngi ; hynrei lada ngim lait ha kawei ka sngi ngin pyllait ha kawei pat ka sngi.

Ka jingmyntoi ia ngi da kaba pule ia ka Baibl man la ka sngi ka long ba ka dohnud, ka mynsiem bad ka jingpyrkhat jong ngi kan long ka jaka kynshew ba ka Ktien U Blei kan shongnoh shongsah

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

XI KA JINGKYRDUH BAKYNJA MYNSIEM.

"Te U Blei jong nga Un pyndap ia ka jingkyrduh jong phi baroh katba kum ka jingkynrei spah jong U ha ka burom ha U Khrist Jisu" (Phil. 4 : 19).

Kane ka shnong Philipi ka don ha kata ka jylla Makedonia kaba ha Ri Gris. Ia ka balang ha Philipi la seng da u Apostol Paul bad u Silas kiba hadien ba ki la shah sympat bad shah shoh bad shah set byndi ki la pynkylla ka bamut ia uta u nongap ka iingbyndi lem bad ka iing jong u baroh. Ha ka por ba u Apostol Paul u la thoh ia kane ka shithi, ka balang ka la long kaba khlaiñ kaba don ki nongsharai bad ki tymmenbasan. Ngi shem na kane ka shithi ba ka balang ka la long kaba ieit ia ka kam U Blei. Ka la ju phah jingiarap ia u Apostol Paul haba u shem jingkyrduh ha ka kam ialap jong u, la u hi um shym da khmihlynti eh ia kata ka jingiarap jong ki kaba da ka tyngka pisa. U ong, "Hynrei nga kmen ha U Trai shibun eh, ba ynda mynta phi la pynthymmai pat ia la ka jingmut na ka bynta jong nga ; ha kaba phi la ju pyrkhat shisha, bynrei phim shym ioh lad ym ba nga ong shaphang ka jingsngew kyrduh : namar nga la nang ha kano kano ka jinglong ba nga long, ha kata hi ban sngewhun" (Phil. 4 : 10-11).

Kumba shait long ha ki babun ki balang ba u Apostol Paul u la seng, bad wat haduh mynta ruh; don kaei kaei kaba u Apostol Paul u la shem sngewsih namar ka balang ka don hapdeng ki thma ban ialeh : ngi shem ia kine ki ktien na kane ka shithi, "To kiar noh na kita ki ksew, to kiar noh na kita ki nongleh basniew, to kiar noh na kata ka baotsher" (Phil. 3 : 2) Na kine ki ktien ngi sngewthuh ba ki don hangne ha Philipi ki riewbishni, ki nongkren siar, ki nongshet nongphon, ki 'riewsarong ba kynja doh, ki riewthala thaleiñ kiba pynkhuslai jingmut ia ka balang. Ki don ruh ki Jiw kiba hikai pyrkhing ba khlem ka jingotsher u briew um lah ban ioh ia ka hima U Blei. Kine ki jait briew ki don nabar ka balang hynrei ki lah ban don hapoh ka balang ruh. Ha kaba thoh ia kane ka shithi, u Apostol Paul u kren khlaiñ bad u kren

rangbah u ong, "Ko parabangeit to long phi kiba iapyrthuh bud ia nga, bad to khmihthuh ia kita kiba iaid kumta kat kumba phi ioh ia ngi kum ka rukom" (Phil. 3 : 17).

Nalor kine kiei kiei kiba don ha ka balang, u Apostol u pynpaw ia ka jingsngewsih namar ka jingiakajia kaba don hapdeng ka ïing jong ka Iuodia bad ka Suntukhi. U phah khubor kyrpang sha ki ba kin iasuk iabha noh. Nalor kane u sngewsih ruh na ka bynta kito ki rangbah kiba iatyllun ha ka kam beh spah bad kaba iawad burom uwei halor uwei pat. U Apostol u ai la ka rai ka bashai shaphang ki briew kiba kum kine ba ki long ki nongshun jong ka diengphna U Khrist : Ka lynti bad ka rukom jingiaid jong ki kam iadei bad ka Gospel U Khrist.

Mynta ngin phai sha ka sobjek kumba la ai ha nga ban kren.

"Ka Jingkyrduh bakynja mynsiem"

Haba ngi pule ia ka Testament Barim, ngi shem ha ka Kitab u Amos Nongiathuhlpa ia kinee ki ktien, "Hakhmih, ki sngi kin wan, ong U Trai U Blei, bad Ngan phah ka jingkyrduh ha ka ri, ym ka jingkyrduh kpu, lymne ka jingsliang ia ka um, hynrei ka jong ka baiohsngew ia ka Ktien U Trai. Bad kin iaiaid shen shen na ka duriaw sha ka duriaw, bad na shatei haduh mihngi ; kin iaphet shane bad shawei ban wad ia ka Ktien U Trai, te kin ym shem ia ka" (Amos 8 : 11-12). Da kine ki ktien, ka pynkynmaw ia ngi ia kita ki por barim ha kiba U Blei U ju kren ia la ki briew da ka shyntur ki nongiathuhlpa. Ha ka por u Samuel Nongiathuhlypa la seng ia ka skul ki nongiathuhlypa hapoh ka jingialam bad ka jinghikai jong u. Hadien katto katne snem, ki la mih shibun kiba la pass ia kata ka skul u Samuel ; bad ka shait jia na ka por sha ka por ba kine ki khun ki nongiathuhlpa ki la kren ym ia ka Ktien kaba U Blei U la bthah ia ki ban kren, hynrei ki la kren ia kaba ki shu pyrkhat hi. Teng teng la khot ia kine ki briew ba ki long ki nongiathuhlpa balamler ; namar ki kren

na lade ia kiei kiei ki bym lah long, ki bymshisha. Ha kito ki sngi, haba ki khun Israel ki la iakynduh ia ki jingeh, U Blei, Um shym la aibor ia uno uno u briew ban kren ia kano kano ka ktien kaba mih na U. Ym don briew uba bit ban ieng na ka bynta jong U, u ban phla ia ka jingshisha. Ia ki por kiba kum kita la khot ba ki long ki por jong ka jingkyrduh ba kynja mynsiem.

Haba ngi wan sha ki por ka Tastament Bathymmai, ngi lap ha ka Kitab bakhatduh ba la kren kumne shaphang kawei ka balang : "Naba pha long kaba shu syaid, khriat ruh em shit ruh em, Ngan sa prie noh ia pha na ka shyntur jong Nga. Naba pha ong, Nga ka bariewbha, bad nga la pynman spah, te ngam don ka jingkyrduh ei ei ruh em, bad pham tip ba ma pha hi pha long kata kaba lanot khop, bad ka bajynjar sat, bad ka baduk, bad ka bamatlah, bad ka balyngkhuid" (Jingpyn. 3 : 16-17). Kane ka kdew ia ka jinglong ka balang kaba sngewhun ha la ka jinglong ba mem mem jong ka, ka da sngewhun ha ka jingdon bun ka spah pyrthei bad bun briew hapoh ki sawkynroh jong ka ; hynrei na ka liang kaba kynja mynsiem ka long ka baraikhoh, ka bapang, ka baduk, ka bamatlah bad ka balyngkhuid. U Trai jong kane ka balang U khot ia ka ban thied na U ia ka ksiar, ia ka jaiñkup balieh bad ka jingsleh khmat. Ngim da sngewdonkam eh ban da bniah than ia ka jingmut bashisha jong kine ki lai tylli ki ktien pharshi. Ngim bakla ban ong ba ha kine ki ktien la kynthup ia ka Ktien U Blei kaba iathuh shaphang ka jingngeit kaba ha U Jisu Khrist Nongpynim, ka jinglong khuid jinglong sngur ka dohnud bad ka jingdap ka jong U Mynsiem Bakhuid Uba lah ban ai ia ki khmat kiba shai kdar ban iohi ia ki jingthmu jong ka jingim. La khot ia kane ka balang ba kan shahshkor ia ka Ktien U Blei, pdiang bad kohnguh ia ka. khnang ba U Syiem ka burom bad U Trai ka bor Un ioh rung shapoh ban ialehkmen lehsngewbha bad U. U Blei U la thaw ia ngi u bynriew ha kane ka pyrthei ym ba ngin thngan ngin shitom ; hynrei ba ngin sngaid ngin plung, ngin kmen ngin sngewbha ha kane ka jingim kumba U la kyrkhu ia u briew naduh ka sngi banyngkong, kumba ong ka Ktien jong U, "U Blei U la kyrkhu ruh ia ki. bad U Blei U la ong ha ki, To da nangroi, bad to da pyndap ia ka

khyndew, bad to da pyndem ngon ia ka; bad to synshar halor ki dohkha ka duriaw, bad halor ki sim bneng bad halor kiei kiei ki kynja baim baroh ba par halor ka khyndew" (Jen. 1 : 28). Ym dei U Blei Uba la ai ia kane ka jingkyrduh ba kynja mynsiem; hynrei u briew hi u la thaw ia ka da ka jinglong bad ki kam jong u. U la ot ia kaba u la bet, ba lada um phai khmat ban wad ban pynioh ia kata ka ksiar kaba long ka Ktien U Blei, ia ka jinglong khuid long suba ha ka rynieng ha ryniot, bad ia U Mynsiem Bakhuid ka jingstad bad ka jingshisha kan sah kata ka jinglong duk long kyrduh. U Trai jong ngi U kren shaphang kiba kum kine ki briew, "Kordit ia phi kiba la dap mynta, naba phin thngan. Kordit ia phi kiba rkhie mynta! Naba phin sngewsih bad phin iam de. Kordit ia phi, haba ki briew baroh kin kren bha ia phi! Naba kumjuh hi ki kpa jong ki ki 'la leh ia ki nongiathuhlpa balamler" (Louk. 6 : 25-26).

Haba ngi wan sha kane ka Shithi u Apostol Paul sha ka balang ha Philipi ngi shem ba kane ka balang ka long ka bathngan bad ka bakyrduh La ka la long ka balang kaba kylluid mynsiem ha ka baai sha ka kam U Blei, hynrei ka duna ha kawei ka jingai bakordor eh jong U Blei, bad kata ka long ka jingkmen. Pule bniah ia kane ka shithi naduh basdang haduh bakut, ngi shem ba ka sawa sngewtynnat ha ki shkor jong ngi da ka sur jong ka jingkmen kaba long ka ka spah bakor tam jong ka balang: "To phin iakmen noh ha U Trai ha la ka sngi: te nga ong pat, To iakmen" (Phil. 4 : 4). Kane ka sur jingkmen ka pynsuhsieng ia ki mynsiem jong ngi ba ka wan paw ha ki babun ki dur naduh ka lynnong ka banyngkong haduh ka bakhatduh. Ka jingdap kyrhai jong ka balang kumba u Apostol u la pynsngew ha kane ka Shithi ka shong ha kine: ka jingim kaba iadei bad ka Gospel U Khrist (1 : 27); ka jingim kaba iaieit iwei ia iwei; kaba ialong shi mynsiem bad kaba iadei jingmut hapoh ka balang (2 : 2); Ka jingim kaba iabeh shaphrang ban ioh ia ka jingiathong kaba long ka pansngiat ka burom ha U Khrist Jisu (3 : 14). Haba ka balang ka la ioh mad ia kine, ka shem ia ka jingsngewhun bad ia ka jingsngewsuk ha ka mynsiem kaba pyndap ia ka da ka jingkmen suda. Hangne u Apostol u khot ia ki parabangeit ha Philipi ban iasoh lang lem bad u. "Nga lah ban

leh ia 'kiei kiei baroh ha Uta Uba pynshait bor ia nga" (4 : 13).

Ka la don ka por ha kaba ki balang ha 16 shnong, Presbytery Sohra ki la long ki bakhlaiñ, ki basngaid bad ki babhabriew. Ki jingiathuhkhana pateng shaphang ki balang ha ka por I Kpa u Sma, kumba 80 snem mynshuwa ki la long kiba sngewtynnat wat tang ban shu iohsngew ia ki. Ki khristan ha kita ki por ki la long kiba iaieit sngur mynsiem iwei ia iwei. Ki balang ki im ha ka jingdap jong ka Ktien U Blei. La ha ka jingbun briew, ka long kaba dang khyndiat briew hynrei ki jingiaseng ki shit bha. Kawei pa kawei ka balang ka pynlong jingiaseng ialap kawei ka Sngi U Blei man u bnai bad laisien sawsien shisnem ki iasoh lang ha kita ki jingiaseng ialap kylliang kylliang shnong. Ki jingiaseng Miet Balang ki la long ki jingiasyllok jong ki riewdkhot ka balang ha kiba ki iaspel ia ka dkhot iathuhkhana bad ka Kot Laiphew (lane Kot Nongialam); ha ki Sngi U Blei ha ka Skul Pynpaw, iwei pa iwei iba leit jingiaseng I dei ban spel dkhot na ka Ktien U Blei; kat kum ki jingkheiñ jingdiah ki barim, ngi shem ba ka jingspel dkhot ka la ju long hapdeng san bad shiphew ki dkhot marwei marwei haba shim kyllum lang ; ki samla bad kiba la kham tymmen ki ju spel tista ia ka Kot Nongialam bad ki khynnah pat ki iaspel ia ka Kot History U Jisu Khrist bad ka Kot Tikir. Tang na kine ki jingpynmlien ia lade jong ki khun khristan ngi lah ban sngewthuh shisyndon ba ki balang ki im bad ki iajugi ha ka lyer jong ka Ktien U Blei. Ka bamih nangne ka long ka mynsiem ka jingiaieit para khristan, ka mynsiem ka jinglakloi ban iakit ia ki jingkit paralok hi, ka mynsiem ka jingiaishah haba la kren beiñ da ki bymlong khristan ; kim ialeh pyrshah wat haba ki nongshun ki la thang ia ki iing jong ki namar ba ki long khristan Ki khristan ki la don ka mynsiem kum ka jong I kpa u Sma uba la kren kumne ia u Syiem Sohra haba la teh diengsong ia u, "Ko Syiem kynrad, wat lehbeiñ lehsat sangsot ia nga kumne. Lada phi set phatok ia nga, ai ia nga ka jaka thung jhur, lane ai ia nga ka kam ka duk ngan trei bad phi, phi ruh phin myntoi. Phi leh ha kane ka rukom te ka bymdei : ngam shym tuh ngam shym thiem, ngam shym leh sniew iano iano, tang ba ngam mon shuh ban sah ha ka niam rim kaba mynshuwa. Nga la shem ia U Jisu ba U long U Nongpynim jong nga, met bad mynsiem". Ki khristan barim ki la mad ia

ka jingaiei U Blei ba dap byllien kumba u Apostol Paul u la thoh sha ka balang ha Korinth : "U Blei U lah ban pynroi kyrhai ia ka jingaiei baroh sha phi, khnang ba, haba phi don ha la ka sngi ka jingdap baroh ha kiei kiei baroh, phin ioh nangroi kyrhai sha ka jinglehbha baroh" (2 Kor. 9 : 8).

Ka jingpynroi bad ka jingpyndap kyrhai shaphang kiba u Apostol u kren hangne ki long ki jingaiei U Blei sha ngi ki bangeit kiba la jer kyrteng ha kane ka shithi sha ki Philipi : "Ka jingpyntngen ha U Khrist, ka jingpynshngaiñ ka jingiaieit, ka jingiasyllok U Mynsiem, ki jingisynei bajem bad ki jingiasngew isynei" (2 : 1). La ong ruh ha kane ka Lynnong 4 kumne : "Kiei kiei ki bashisha, kiei kiei ki badonburom, kiei kiei ki bahok, kiei kiei ki bakhuid, kiei kiei ki baitynnat, kiei kiei kiba dei iaroh" (dkhot 8). Kine ki long ki soh kiba pyni ia ka jingdap kyrhai ka jinglong ba kynja mynsiem. Ki khristan ha ki sngi ki basdang jong ka ;balang ki la long kiba nang kharoi nadong shadong, "Te ka Ktien U Blei ka la roi ; bad la man bun shikatdei ki synran ha Jerusalem, bad u paidbah babun na ki lyngdoh u la kohnguh ha kata ka jingngeit" (Ki Kam. 6 : 7). Kumba la long ha Jerusalem ha kita ki sngi, ka ka la long kumta ha Khathynriew Shnong, ha ka Presbytery Sohra Shella bad ha kylleng ki shnong hapoh Ri Khasi Jaintia.

Ngi sngewtynnat shibun ban iohsngew ia ka lyer jong ka jingdap kyrhai ba u Apostol Paul u la iathuhkhana shaphang ki por barim bad haduh kine ki sngi, hangno hangno baroh kat ha kaba ka shong kyrhai ka Ktien U Blei. U Apostol Paul u ong skhem, "Ym naba ngi long ki babit na lade hi ia ka ban pyrkhat ia kaei kaei ruh kumba napoh lade hi, hynrei ka jingbit jong ngi ka long na U Blei" (2 Kor. 3 : 5). Kane ka jingbit ka long ka spah mynsiem ka badap babiang. U Blei hi Uba lah ban pynbiang ia ka. Haba U Blei U la ai kyrhai, ngi la riewbha lut. Ha sngap ia ka jingphla u Apossol Paul shaphang kata ka jingdap kyrhai hapoh ka mynsiem jong u. Ha kane ka lynnong 4 jong kane ka shithi u ong, "Nga la nang ha kano kano ka jinglong ba nga long, ban sngewhun" (dk. 11). "Nga la nang ia kata ka buit ban sngewdap kyrhai" (dk. 12). "Nga lah ban leh ia kiei kiei baroh ha Uta Uba pynshait bor ia nga" (dk. 13). "Nga don kiei kiei baroh bad nga dap kyrhai"

(dk. 18). U Apostol Paul u la poi shaduh katne ka kyrdan jinglong jingim namar u la pdiang hun mynsiem ia ka Ktien kaba U Trai jong U, U Jisu Khrist U la ong, "Nga la wan ba kim ioh ka jingim bad ka jingim ruh kaba dap kyrhai" (Ioan. 10 : 10). Ha kane ka jinglong ba dap kyrhai jong u u la ong, "Hynrei kita kiba la long ki jingmyntoi ia nga, ia kine nga la ñiew ka jingduh na ka bynta U Khrist. Hooid shisha keiñ, bad nga ñiew ia kiei kiei baroh ba ki long ka jingduh na ka bynta ka jingbha kor tam jong ka jingtip ia U Khrist Jisu Uba U Trai jong nga ; na ka bynta jong U nga la duh noh ia kiei kiei baroh, bad nga ñiew synrum ia ki khnang ba ngan ioh ia U Khrist" (Phil. 3 : 7-8).

Lok parabangeit baieit, lada don mano mano hangne kiba dang sah ha ka jingkyrduh ba kynja mynsiem, nga tyrwa ha phi ia U Jisu Khrist Uba long ka jingkyrmen ka burom. Une U long Uba phla shaphang ia lade : "Nga Nga long U ta U Kpu jong ka jingim : jar uba wan ha Nga un ym thngan, bad jar uba ngeit ha Nga un ym sliang lano lano ruh" (Ioan. 6 : 35).

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

XII. KA BATEI IA KA JINGNGEIT KHRISTAN.

"Bad U la thung ia kiwei ban long ki Apostol; bad ia kiwei ki nongiathuhkhana, bad ia kiwei ki nongsharai bad ki nonghikai; ia ka ban pynjanai ia ki riewkhuid" (*Eph. 4 : 11, 12*).

Lā katto katne snem mynta, ka Balang Presbyterian ka la pynmlien ia lade ban rakhe kynmaw ia ka Sngi Sunday School kaba iadei lang bad ki paralok khristan ha satlak ka pyrthei kaba ki khot ka World Sunday School Day. Ngi ju rakhe ia kane ka sngi ha ka taiew kaba nyngkong jong u bnai November, man ka snem.

Kane ka sngi ka la man long ka sngi kyrpang jong ki khynnah bad ki samla. Ngi ju ioh ia ki *report* shaphang ka jingiaid jong ki Skul Pynpaw hapoh ka snem baroh kawei, naduh ki jingkhein briew, ki jinglum jingainguh, ka jingtrei kam jong ka bad ka jinglong khlaiñ jinglong tlot jong ka. Ngi ju pynlong ki eksamin Klass Pynpaw ia ki bynta ba la pule hapoh ka snem bad ka jingai prais ia ki bajop. Ka long kawei hapdeng ki sngi bakhraw bad ba sngewtynnat jong ki khynnah bad ki samla. Ha ka Sngi U Trai ha kaba pynlong ia ka, ngi ju ioh ki jingrwai kiba kyrpang da ki khynnah bad ki samla kiba ai ka mynsiem jingsngew shitrhem ban leit iaahim bynta lane ban leit sngap sngewtynnat. Ryngkat bad kine, ngi ju buh ki jingkren ñe jinglathuhkhana kiba iadei bad ka jinghikai ka Ktien U Blei, ngi da don ruh bad ki jingainguh ba kyrpang de.

Nalor kine klei kiei kiba ngi pyndep ha ka shisngi Sngi U Trai, ngi ju pynshlur ruh ia ki balang bad ki Sub-distrik ba kin ia pynlong ki jingiatei ba kyrpang na ka bynta ban pynkhlaiñ bad pyniaid beit ia ki Skul Pynpaw. Kine ki la ai jingmyntoi shikatdei ia ka balang baroh kawei.

Ka jingthmu jong ngi, da kine ki Sunday Skul ne Skul Pynpaw jong ngi ka long na ka bynta ban tei ia ka jingngeit khristan naduh ba dang khynnah haduh ba kin da samla bad rangbah. Ka long ka kamram jong ngi, khamtam ki nongshakri jong ka balang, ba ngi dei ban khmih ba ki saw kynroh jong ka iing jong ngi, kaba long ka balang, kan ym pei thliew lane shong kynriang.

Ka long ka baeh shibun ban pynkhreh ki plan kiba biang ban pyniaid ia kine ki Sunday School ki ban bit ban biang janai ia baroh naduh ki balang nongkyndong. Ka jinglong jong ki balang ka long kaba iapher haduh katta katta kawei na kawei pat, ba lada buh da kajuh ka rukom, yn ym lah ban bud beit da baroh, lane ka lah ban poi sha kaba shu iabud ia kiwei khlem da lah satia ban pynlong ia ka kaba myntoi. Ka Synod jong ngi ka la ruid laiñ kaba shai ba ngin iabeh ia ka lynti kaba dei katba ki snem ki nang iaid. Ngin ym sangeh ha kaba pyrkhat ba ngin ym sahkut hajuh, hynrei ngin kut jingmut ban iaid shaphrang na kawei ka snem sha kawei pat.

U thiedsnam uba kynsai tam jong ka balang u long ka Ktien U Blei. Lada ka Ktien U Blei kam don bad kam im, ka shu long kai ka ktien jong ngi ba ngin khot ia kano kano ka kynhun ba ka dei ka balang, bad kata ruh, ba ngin khot ka Balang U Jisu Khrist. Ngi kynmaw ia kito ki ktien U Trai jong ngi ba U la kren ia kata ka Balang ha Sardis, "Nga ithuh ia ki jingleh jong pha, ba pha don ka kyrteng ba pha im, hynrei pha long ka baiap. To long pha kaba sharai, bad to pynskhem ia kita kiei kiei ruh kiba sah, ki ban sa iap noh" (Jingpyn. 3 : 1, 2). U Trai Jisu U la ong shaphang ki ktien jong U, "Mano mano baroh uba sngew ia kine ki ktien jong Nga, bad u bym leh ia ki, yn tharai ia u kum u briew uba bieit uba la tei ia ka ïing halor u shyiap" (Math. 7 : 26). U Apostol Jakob, ha ka shithi jong u u kyntu ia ki parabangeit u ong, "To long phi ki nongleh ia ka ktien, bad ym tang ki nongsngew, da kaba shukor noh ia lade hi. Naba lada uno uno ruh u long u nongsngew ia ka ktien, bad ym u nongleh, une u long kum u briew uba khmihthuh ia ka khmat ka met jong u ha ka ïtkhmih : namar u la khmihthuh ia lade, bad u la leit noh, bad kumne kumne ruh u la klet noh uba kumno u la long" (Jak. 1 : 22-24).

U Trai Jisu jong ngi U la ban jur shaphang ka rukom jinghikai ia ka Ktien U Blei da ka pharshi ka jong u symbai. Um shym la keiñ noh ban kren tang shisien bad tang ha kawei ka rukom, U la ban haduh laisien :

(*a*) *Ha ka pharshi shaphang u Nongbet*, ha ka Gospel u Mathains Lynnong 23, u ia kren shaphang u symbai ba la bet uba la hap ha ki sawjait ki jaka—harud lynti—ha ka jaka

maw—hapdeng ki shiah bad ha ka khyndew kaba bha. U symbai uba hap ha ki laitylli ki jaka kiba nyngkong u long kum ka Ktien U Blei ba la kren ha ki shkor jong ki briew ki bym suidñiew, kiba haba ki la iohsngew, ki la shu sngew hynrei kim ngam satia ha ka dohnud jong ki : ki jingpah kane ka pyrthei, ki jingsarong thala jong ka doh bad ki jingkhuslai ba bun jait shaphang ka jingim ha kane ka pyrthei ki kjap lang ban pynlong ia uta u symbai u bym lah satia ban seisoh. Tang uta u briew uba pdiang hun ia u symbai ka Ktien U Blei da la ka dohnud, uba man roi kyrhai na kawei ka kyrdan jinglong mynsiem sha kawei pat. U long kumba ong u nongrwai Salm : "u bahok un roi kum u dieng tlai : un nang san kum u dieng Kedar ha u Lebanon" (Salm 92 : 12). Ka rai khatduh kaba U Trai jong ngi U la ai shaphang ki bapdiang bad ki bympdiang ia ka Ktien jong U ka long kaba eh shibun, "Uno uno ruh uba don, ha u yn ai, un ioh kyrhai ruh : te uno uno ruh u bym don, wat ia kata kaba u don yn shim noh na u" (Math. 13 : 12). Ka jingmut kine ki ktien ka long : u briew uba sngew bad uba leh ia ki un nang roi bad nang san ; hynrei uta uba la sngew hynrei um pyndonkam ia kata kaba u la sngew un kylla long u bym myntoi kum ka wait ba la bam da ka sarang.

(b) *Ka pharshi shaphang u Symbai Tyrso* : Ngi shem ha kane kajuh ka lynnong ia kane ka Pharshi ; ka ong, "Ka hima ki bneng ka long kum u symbai tyrso, ia uba u briew u la shim bad u la bet ha ka lyngkha jong u; uba long kham rit shisha ia ki symbai baroh, hynrei ynda u la san u long kham khraw ia ki jhur bad u long dieng, katba ki sim bneng ki wan bad ki shong tngen ha ki tnat jong u" (Math. 13 : 31, 32). Ha kane ka pharshi, U Trai jong ngi U hikai ba u symbai ka Ktien U Blei uba la ioh jaka kaba shkem ha ka dohnud u briew u nangroi bad nangsan shaduh ka rynieng ba un lah ban ai jingtngen bad jingmyntoi ia kiwei pat ki parabriew ha kane ka khyndew. Ba un san bad un roi, donkam ban ai um bad ai sboh bha ia u haduh ba un da dap rynieng bha ba un lah ban long uba myntoi ia U Blei bad ia ki parabriew.

(k) Ha kawei pat ka pharshi shaphang u symbai, U Trai jong ngi U ong kumne : "U la ong ruh, Kumta long ka hima U Blei, kumba u briew un bet ia u symbai ha ka khyndew, bad ba

un iobthiah, bad ba un khie ruh mynmiet bad mynsngi, bad uta u symbai uu mih bad un nangsan, kumno u um tip shuh : naba ka khyndew na lade hi ka seisoh; kaba nyngkong u speh, hadien ka kop, hadien kata pat u soh kew ba la met ha ka kop : hynrei haba u la ih uta u soh, kumne kumne ruh u sei ia ka rashi, naba ka aiom ot ka la poi" (Mark 4 : 26-29). Da kane ka pharshi U hikai ia ngi ba u symbai ka Ktien U Blei, shisien ba ngi la pdiang ia u ha ka dohnud, u shongsah hangta bad u trei ia la ka kam ban nangsan da ka jingiarap jong ka khyndew haduh ba un da san bad ba un da biang ka rynieng kumba u dei ban long. U lah ban ym sngewthuh ia la ka jingsan, hynrei ka dur jinglong jong u ka iai kylla na kawei ka jinglong sha kawei pat. U Apostol Paul u batai ia kane ka jingsan ka Ktien U Blei ha ka dohnud u briew kumne : "Bad u la thung ia kiwei ban long ki Apostol; bad ia kiwei, ki nongiathuhkana; bad ia kiwei ki nongsharai bad ki nonghikai; ia ka ban pynjanai ia ki riewkhuid, ia ka jingtrei ka jingshakri tien Blei, ia ka ban tei ia ka met U Khrist : tadynda ngi ioh poi baroh sha kata ka jinglong kawei ka jong ka jingngeit bad ka jong ka jingtip ia U Khun U Blei, haduh ka jinglong rangbah bha, haduh ka jingthew ka rynieng ka jingdap U Khrist" (Eph. 4 : 11-13).

Kane ka long ka jingmut kaba don ha U Trai jong ngi. U la pyndonkam ia kane ka jingiaihikai jong U ia ki jingshisha ka Ktien U Blei, haduh ha u paidbah bad khamtam ha la ki synran jong U. Ha ki sngi ba U lajan pynkhit ia la ka jong ka kam hikai jong U ia la ki synran, U la phla kumne ha la U jong U Kpa jong U Uba ha bneng, "Nga la pynpaw ia ka kyrteng jong Me ha kita ki briew kiba Me la ai ha Nga, na ka pyrthei : ki jong Me ki la long, te Me la ai ia ki ha Nga, bad ki la sumar ia ka Ktien jong Me. Mynta ki iatip ba kiei kiei baroh kiba Me la ai ha Nga ki long na Me namar kita ki ktien kiba Me la ai ha Nga Nga la aiti ha ki, ki te ki la pdiang; bad ki tip shisha ba Nga la mih noh na Me, bad ki la iangeit ba la phah Ma me ia Nga" (Ioan 6 : 8). Ki synran U Jisu ki la tip bad ki la sngewthuh ruh ia kane ka rukom jinghikai U Trai jong ki. U Apostol Paul U iathuh ia ngi kumta bad u bud nuksa ruh ia kata ka rukom, U ong, "Kumno te kin iakhot kyrpad ia Uta ha Uba kim shym la ngeit ? Kumno de kin ioh ngeit ha Uta shaphang Uba kim shym la iohsngew ? Kumno de kin iohsngew khlem uba ialap ?

Kumno ruh de kin ioh ïalap lymda la phah ia ki ? Kumba la thoh, Ah katno baitynnat ki long ki kjat ki jong kita kiba wallam ia ka Gospel jong kiei kiei kiba bha" (Rom. 10 : 14, 15).

Na kane ka rukom jong U Trai jong ngi bad ki Apostol jong U ngi kum ka balang ngi shim nuksa ba ka Ktien U Blei ka dei ba yn hikai ia ka hapdeng jong ngi naduh dang rit haduh ban da ih bha ha ka jinglong rangbah bha kum ki riewngeit. Ki rukom jinghikai kiba ngi pyndonkam ki lah ban long kiba iapher na kaba leh U Trai bad ki Apostol jong U ; hynrei ka jingthmu ka long kajuh. Ngi kynmaw ia ka rukom hikai ki khun Isreal hyndai ba la buh hukum ia ki da U Blei Jehobah : "To ai ba kine ki ktien, ia kiba Nga hukum ia me ha kane ka sngi, kin ia long ha ka dohnud jong me : bad men ïai hikai ia ki ha la ki khun, te men kren shaphang jong ki haba me shong ha la ïing, bad haba me iaid ha ka lynti, bad haba me thiah ruh, bad haba me khie ruh. Bad men teh ia ki kum ka dak ha ka kti jong me, bad kin long kum ki jingteh shalangmat hapdeng ki khmat jong me, bad men thoh ia ki ha ki shawkad jingkhang ka ïing jong me, bad ha ki khyrdop jong me" (Deut. 6 : 6-9).

Ngi ruh kum ka balang, ha kane ka aiom, ngi shon jur ia kane ka jingshisha ba ngi dei ban pynjur kaba hikai ïa ki khun ka balang ha ka jingtip bad jingsngewthuh ia ka Ktien U Blei. Lada ka Ktien U Blei kam im ha ka balang, kan long kum ka kper jhur kaba khlem don jingai aboh bad jingai um. Ngi lah ban pynsngewtynnat ia ki jingiaseng jong ngi da ki Program ban shu ring ia ki nongwan jingiaseng tang namar ba ki sngewtynnat khlem don ei ei ban ai ia ki ka jingbam kaba myntoi. Ngi kum ki nongsharai jong ka b ' — — i dei ban da iaid khmih thuh bha kumno ngi pynkhreh ia la ki plan ban bsa ia ki khun ka balang da ki jait jingbam ki ban tei ia ka jinglong mynsiem, ym tang ban shu pynbang pynthiang da ki bymtei ei ei.

Ngi don ha ki balang jong ngi kawei pa kawei, ki skul Pynpaw. Ngi ainguh ia U Blei Uba la ialam ia ki nonghikai jong ngi na Ri Wales ba kin seng ia ka balang ha kane ka ri halor ka nongrim ka Ktien U Blei. Ngi iohsngew ki jingiatnuhkhana ki ong, hana, ba ha Ri Sepngi, ki Skul Pynpaw ki dei tang na ka bynta ki khynnah bad ki samla lud. Ngi ainguh ia U Blei ba

ha ka ri jong ngi kam long kumta. La seng ia ki Skul Pynpaw ym tang na ka bynta ki khynnah bad ki samla, hynrei na ka bynta kiba la kham tymmen bad kham iaw ruh. Haduh mynta mynne ha ki balang baroh ha kane ka ri, ngi don ki Klass Pynpaw na ka bynta ki khynnah haduh ki tymmen ruh. Ha ki Klass Pynpaw ki por barim, ñiar eh ban don kiba leit Klass khlem kawei ar ki dkhot Ktien U Blei ba la spel na ling, naduh kiba dang khynnah haduh kiba la kham tymmen. Ngi lap na ki jingbuh jingkheiñ jong ki katto katne ki balang, ba ka jingspel dkhot Kotbah ha ki Skul Pynpaw ha ki por barim ka la ju long hapdeng shidkhot haduh shiphew dkhot marwei marwei; namarkata, ki balang ki im bad ki khlaiñ. Ngi shait iohsngew ia ka jingphla ki khristan kiba la kham tymmen kiba ong ba ki ioh jingmyntoi kaba kham bun bad kham khraw na ki jingiaseng Klass Pynpaw ban ia na ki jingiaseng iathuhkhana. Ka jingthmu jong ki jingiaseng jong ngi ka long borabor ban ai jingbsa ia ki Khun ka balang da ka Ktien U Blei la ka long ka jingiaseng Klass Pynpaw ne ka jingiaseng iathuhkhana.

Ka jingiapher hapdeng ki jingiaseng Klass Pynpaw bad ki jingiaseng Iathuhkhana ka long kham bunsien ha kane: U nongpynpaw klass u thew beit ban batai bad pynshai ia ka Ktien U Blei; u nongiathuhkhana pat, lada u long u bym dap jingpyrkhat, u thew beit ban batai bad pynshai ia la ki jingmut jingpyrkhat. Hangne bunsien ki nongiathuhkhana ki iaid bakla na la ka lynti. Ka badei ia ki ka long ban pynshisha bad pynskhem ia ka Ktien U Blei, hynrei ha ka jaka kata, ki ialeh ban pynskhem ia la ka jingmut, ka jingpyrkhat bad ka jingsngewthuh shaphang ki kam ba iadei parabriew na ka jingstad ba kynja pyrthei. Kane ka long kawei hapdeng ki daw balei ngim ioh jingmyntoi ba kynja mynsiem na ki jingiaseng iathuhkhana; lei lei khamtam haba u nongiathuhkhana u long ubakhlem ioh ia ka bor na U Blei.

U nonghikai skul uba shisha u dei ban long uta u briew ubadon ka jingthew kaba skhem ban pynpoi ia ki khynnah skul jong u sha ka jingdap rynieng ha ka jingtip katba kum ka klass ba u hikai. Lada ka dei ka Klass III, ki khynnah jong u kin bit hiang ban nang bad ban tip katta ka kyrdan; bad lada ka dei ka Klass VI, ki khynnah jong u kin long kiba la tbit katta.

ka kyrdan ; bad lada ka dei ka Klass Matrik, ki khynnah kin biang bha ia ka kyrdan Matrik. Ha kajuh ka rukom, ngi ki nonghikai Sunday School ne ki nongiathuhkhana, ngi dei ban thew ban pynpoi ia kiba shah hikai ne ki nongsngap jong ngi shaduh ka jingthmu jong ngi ba ngi don na ka bynta jong ki. Ban leh ia kata, ngin shah jop ha la ka kam lada ngim da khreh bad mutdur bha shaphang kaei kaba ngi don ban hikai. Lada u samla ne ka samla kan mih shabar ban leitkai khlem da plie jaiñ, hynrei kan shu leit kumto bad ki jaiñphong lingshetja, khlem pep ki briew kin rkhie beiñ. Katno khamtam ka long ia ngi haba ngi leit sha ka thma ban ialeh ban pynsan pynrangbah ia kito sha kiba la khot ia ngi ban long ki nongbsa nongpjiah ! Ngi dei ban long ki briew kiba la kieng atiar bha ia lade..

Ka don kawei ka jingiathuhkhana shaphang uwei u briew uba shait lorni bha ia ki briew bad ki kam kiwei, u bym ju don ka khmat kaba sngewbha sngewtynnat hangno hangno. Shisien haba u la leit poi ha kawei ka shnong kaba um pat ju poi mynno mynno, katba u dang iaidkai marwei, u la iohi ia uwei u briew uba u tang shu peit ia u u la isih lupa, um ikwah kren ia u. Naduh ka rukom iaid ki kjat, ka rukom padat ki kti, ka jingpynkynriang khmat bad shyntur jong u ki long kiba isih bha ban peit. Katba u nang jan ia une u briew, katta ka jingisih jong u ka la khie kyrsoi arshah napoh jong u. Haba u la poi hajan, u la shem pynban ba ha kata ka jaka la pynieng ka itkhmih ka baheh, ba uta u briew u la iohi ym ia uwei pat u briew, hynrei u la iohi ia lade. Kane ka long ka pharshi ia ngi ba haba ngi mih shabar sha ka pyrthei, khamtam haba ngi leit sha ka Klass Pynpaw ban hikai ia kiwei, lane sha iingmane ban leit iathuhkhana, ngi dei ban pyrkhat bha shaphang ia lade.

Shaphang kane ka jingbhabriew u nonghikai ne u nongiathuhkhana ngi khot ia ka ha ka Phareng, ka *unction*, lane ha ka Ktien U Blei ka ong ba ka dei ka jingpynbaptis lane ka jingpynsleh ka jong U Mynsiem Bakhuid : "hynrei phin ioh diang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi ; bad phin long ki nongphla ia Nga ha Jerusalem, bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh bakut ka pyrthei" (Ki Kam. 1 : 8). U Apostol Ioannis, ha ka shithi jong u u thoh "Te shaphang jong phi, kata ka jingpynsleh ia kaba phi la pdiang na U ka iaisah ha

phi, te phim donkam shuh ba uno uno ruh un da hikai ia phi; hynrei kumba kata ka jingpynsleh jong U ka hikai ia phi shaphang kiei kiei baroh, bad ka long ka bashisha, bad kam long kaba lamler, te kumta kumba la hikai ia phi, phin iaisah ha U" (I Ioan. 2 : 27).

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist. Amen.

Ki Kot ba la pynmih da u Rev. T. RODBORNE

1. **U KHASI**
   Uei u Khasi ? Nangno ? Shano ? ... . **Rs. 12.00**

2. **KI KHANATANG NA RI WAR** .. .. **Rs. 12.00**

3. **U MYNSIEM BAKHUID HA LA JINGTREI** ......
   15 tylli ki Sermon shaphang U
   Mynsiem Bakhuid . . .. **Rs. 8.00**

4. **KI SERMON SYNOD & ASSEMBLY**
   21 tylli ki Sermon ... ... **Rs. 10.00**

5. **U NONGBAH KHALA**
   15 tylli ki Sermon shaphang U Jisu Khrist kum
   U Nongbah Khala ... ... **Rs. 7.00**

6. **KA WAITLAM BANEP ARLIANG SYRTI.**
   12 tylli ki Sermon shaphang Ka Ktien U Blei **Rs. 6.00**

7. **U LARSINGH** ... ... **Rs. 3.00**

8. **SHAPHANG KA JINGBAPTIS** ... ... **Rs. 1.50**

☆ Yn sa pynmih shen :

(a) U ALPHA BAD U OMEGA

(b) KA BALANG KABA HALOR MAWSIANG BAD KIWEI.